

PROCESO INQUISITORIAL CONTRA ANTONI TRISTANY, MAESTRO DE ESCUELA,
HABITANTE DE VALENCIA (1486-1489)

PROCEDIMIENTOS Y SIGNOS CONVENCIONALES

1. El texto del proceso está escrito en catalán y en latín, lengua esta última que en la transcripción aparece en letra cursiva. También aparecen en cursiva algunas palabras y frases sobre las que cabe reparar porque aparecen subrayadas, han sido añadidas al texto u otras particularidades que se especifican en nota a pie de página.
2. El proceso está compuesto por diversas actas o documentos que recogen actuaciones y declaraciones realizadas en las mismas fechas o en otras distintas. Para facilitar el seguimiento del iter procesal hemos individualizado cada una de esas acciones indicado en primer término su fecha, localización archivística y resumen del acto en letra negrita, a fin de resaltar cada momento del proceso y señalar que tales indicaciones no forman parte del texto original. Asimismo, hemos agrupado en apartados las actuaciones relacionadas entre sí.
3. Aunque el proceso está desgajado y repartido en múltiples ubicaciones archivísticas, utilizamos a modo de guía la foliación original, que aparece mayoritariamente en caracteres arábigos –señalado los correspondientes rectos y versos mediante las letras *r* y *v*– y ocasionalmente en números romanos, circunstancia que se indica en nota a pie de página. A fin de facilitar el seguimiento del texto, la foliación se indica en el lugar correspondiente entre corchetes [] y en letra negrita. Los casos en que no existe foliación se advierten con la anotación s.f., indicándose el orden relativo de las páginas mediante la sucesión de anotaciones, entre corchetes [] y en letra negrita: s.f. 1r, s.f. 1v, s.f. 2r, etc. Cuando un párrafo queda dividido entre dos páginas, la continuidad del texto se indica con el signo //, que se sitúa tanto al final del fragmento inicial como al comienzo del siguiente. Los folios que faltan, porque se han perdido o porque no hemos podido localizarlos, se indican en nota a pie de página.
4. Las anotaciones originales que aparecen normalmente en el margen izquierdo y cumplen funciones de título respecto a un párrafo o conjunto de párrafos, se sitúan al comienzo de dichos párrafos, entre corchetes y en posición central.
5. Las anotaciones que aparecen en los márgenes del texto y han sido añadidas posteriormente para acotar, anotar o ampliar la información del texto principal, se incluyen junto a dicho texto, con indicación del margen en cuestión y desplazadas al lugar más cercano posible al de su ubicación en el original, a fin de no romper la continuidad del párrafo. Si aparecen varias anotaciones tocantes a un mismo párrafo, aparecen separadas por el signo /. Se procede del mismo modo cuando se trata de signos convencionales de advertencia, como signos de llamada, cruces y dedos índices que señalan un lugar determinado del texto.
6. Las letras o palabras tachadas se indican en el lugar correspondiente mediante nota a pie de página que incluye su restitución, cuando resulta posible. Los interlineados se indican incluyendo el texto entre los signos \/. Las letras o palabras que han sido reconstruidas o de lectura dudosa se indican entre corchetes []. El texto perdido o que no hemos podido reconstruir se indica como [...]. Las letras o palabras que han sido omitidas por el autor y que consideramos conveniente restituir para facilitar la comprensión del texto, se incluyen entre paréntesis angulares < >. Los huecos en blanco se indican en el lugar correspondiente mediante la anotación (*blanco*).

A) PRIMERA PARTE

1) Portada

(s.d.). Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1128, caja 1, suelto.

Portada de papel como las suelen aparecer al principio de los procesos inquisitoriales. El nombre, la profesión y la lengua no coinciden, quizás porque fue escrita muy posteriormente.

[s.f. 1]

Proceso contra mastre Tristan, médico,¹ vecino de Valencia.

Examinado. Acusado. Aprueba. Concluso, etc.

2) Acusación del fiscal (clamosa)

1486, septiembre 17. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 1r-v).

Miquel Samborany, procurador fiscal de la Inquisición, comparece ante los inquisidores Martí Enyego, canónigo de la Seo de Valencia, y fray Joan de Épila, para denunciar como sospechoso de herejía a Antoni Tristany, maestro de escuela, contra quien dice tener ciertos testimonios que piden sean admitidos e incluidos en la causa, a lo que los inquisidores acceden.

[1r]

[Clamosa insinuatío]²

In Dei nomine, amen. Noverint universi quod anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octoagesimo sexto, die vero dominica decima septima mensis setembris, coram reverendis dominis Martino Enyego, canonico Sedis, vicario generali reverendissimi domini cardinalis et episcopi Valencie, et fratre Joanne Epila, ordinis predicatorum, magistris in sacra theologia, inquisitoribus heretice pravitatis in civitate et regno Valentie, comparuyt venerabilis Micael Çamborany, procurator fiscalis et promotor Sancte Inquisitionis/, qui intimando et denunciando dictis reverendis dominis inquisitoribus atque illis melioribus via, modo et forma quibus potest et debet, dixit et verbo proposuit atque dicit et verbo proponit quod ad eius noticiam pervenit atque ei fuit insinuatum et datum intelligi³ quod magister Anthonius Tristany, magister scholarum, habitator Valencie, fecit nonnullas cerimonias⁴ judeorum atque dixit aliqua nefanda verba sapiencia heresi atque alias fuit et est de certe heresis et apostasia valde suspectus et diffamatus, quare supplicat et requerit mandare se super predictis informare et informacionem recipere, cum dictus procurator fiscalis e promotor dicte Sancte Inquisitionis sic presto et paratus eis ministrare informacionem super predictis.

Et dicti domini inquisitores, intante dicto procurator fiscali, mandarunt se super predictis informari.

Et in continenti, dictus procurator fiscalis e promotor dicte Sancte Inquisitiones,⁵ informando animum dictorum //

[1v]

¹ Sin duda, se trata de un error de algún escribano que, pasado un tiempo, tal vez dedujo que el calificativo de «mestre» hacía referencia a «mestre en arts», una titulación habitual entre los médicos de la época

² Asímismo, en el margen derecho: *Clamosa insinuatío*.

³ Tachado: *quod ludom*.

⁴ Tachado: *judayquas*

⁵ Tachado: *qui*.

// dominorum inquisitorum, produxit seu fidem fecit de quibusdam depositionibus seu atestacionibus testium, receptis per dictos dominos inquisitores, e continuatis in registro comuni actum vel atestacionum dicte Sancte Inquisitionis, supplicando predictos dominos inquisitores mandare inseri in presenti processu cum sich fiendum existat.

Et dicti domini inquisitores, instante et petente dicto procuratore fiscali et promotore dicte Sancte Inquisitionis, mandarunt inseri in presenti processu dictas deposiciones seu atestaciones testium de super nominatas, tenores vero tales sunt sub hach forma:

3) Primeros testigos de la acusación

TESTIGO 1. BARTOMEU FERRER, COTONER

1485, noviembre 23. Valencia.⁶

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 1v-2v).

Declaración de Bartomeu Ferrer, cotoner, ciudadano de Valencia, presentada por el procurador fiscal.

[1v]

[.1us. testes]

*Die mercurii .XXIII. novembris anno .MCCCCLXXXVI.*⁷

Bertholomeus Ferrer, cotonerius, civis Valençie, testes, qui juravit per Deum, etc.

Et primo, fonch interrogat si coneix a mestre⁸ Anthoni Tristany, mestre d'escoles, e dix que sí, moltes vegades ha praticat e parlat ab aquell.

Interrogat si sab, ha vist ni hoÿt dir que lo dit mestre Tristany faça cerimònies judayques o diga o faça algunes coses que sian contra la sancta mare Sglésia e la fe cathòlica.

[margen inf.:] Deinceps, vero die jovis .XXX^a. mensis augusti anno .M^o CCCC^o LXXX° VII°., ad instanciam venerabilis procuratoris fiscali, fuit reproductus dictus Bartholomeus et lecta sibi dicta sua deposicionem. Dixit in ea perseverare. / Testes: Johannes Gomez de Carrion et Michael Samborany, notarius.

[2r]

E dix saber sobre lo dit interrogatori lo que-s segueix. Que pot haver tres o quatre anys, poch més o menys, que ell dit testimoni, parlant ab lo dit mestre Tristany en la sua scola, e parlant dels convessos, dix lo dit mestre Tristany a ell testimoni: «Què enteneu vos per convessos?». E que respòs ell testimoni que aquells són convessos que de la sua mala ley són convertits a la bona ley christiana, «com sou vosaltres», dient-ho ell testimoni al dit mestre Tristany per quant lo dit mestre Tristany és convés. E que lavors, lo dit mestre Tristany respòs a ell testimoni: «Vosaltres sou los convessos que derrerament vos haveu convertit de gentils que ereu, que nosaltres som christians verdaters e no som convessos». E més, dix que diumenge prop passat, parlant ell testimoni al lo dit mestre Tristany, dient-li que més valdria que si lo germà del dit mestre Tristany tenia deguna culpa que demanàs misericòrdia als inquisidors; e que lo dit mestre Tristany respòs⁹ que més valia que son germà morís com a bon christià, defenent-se en sa justícia, que no que restàs envergony<i>t. E més, dix ell dit testimoni que lo dit mestre Tristany li dix que sabia tot lo contengut en lo procés de son jermà, e que-s faya menció en lo dit procés que son germà havia menjat damunt un matal<a>f, e que allò deyan que era taula

⁶ Erróneamente, el escribano ha fechado esta declaración en 1486, es decir, con posterioridad a su presentación ante los inquisidores por parte del procurador fiscal.

⁷ En realidad, 1485.

⁸ Tachado: *Tristany*.

⁹ Tachado: *a ell testimoni vosaltres*

freda. E que ell sabia també¹⁰ \com ells/ e millor, quina cosa era taula freda; e declarant qué volia dir taula freda, dix a ell testimoni que axí com dels gentils havien restat algunes relíquies, axí també havien //

[margen izdo.:] *Quod qui ex judeys veniunt ad fides Christi sunt veri cristiani et non sunt conversi [et] descendentes ex gentilibus sunt conversi. / Quod melius erat quod frater suus descenderit ut bonus cristianus defendendo se in sua justicia quam ut remanet cum verecundia. / Quod de cirimonia defuntorum que faciunt judey que dicitur «taula freda», que non se'n devia fer cas, ex eo quia quem ad modum ex gentilibus remanserunt alique reliquie, ita ex judeis.*

[2v]

// restat algunes relíquies dels jueus que eren coses de poca importància que no se'n devia fer cas. E açò dix saber ell dit testimoni sobre lo dit interrogatori, e no pus.

Interrogat de lloch, temps. E dix que ja ho ha dit desús. E de presents, dix que ell testimoni y lo dit mestre Tristany.

Interrogat generaliter de odio, amore, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia fratris Joannis Serrano, ordinis predicatorum, et Pascasii Oyanart.

TESTIGO 2. ÚRSULA BLANES, ALIAS LA COXINERA

1485, diciembre 1. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 2v-4v).

Declaración de Úrsula, llamada «La Coxinera», esposa de Antoni Blanes, agricultor, habitante de Valencia, que fue presentada por el procurador fiscal.

[2v]

[.II^{as}. testes]

Die prima mensis decembris anno MCCCCLXXXV.

Ursola, uxor Anthoni Blanes, agricultoris, habitator Valencie, testes qui juravit per Deum, etc.

[margen izdo.:] *Non potuyt haberi.*

Et primo fonch interrogada si coneix a mestre Anthoni Tristany, mestre d'escolas. E dix que sí, per quant ha tengut amistat ab aquell algun temps.

Interrogada si sab, ha vist ni hoÿt dir que lo dit mestre Tristany faça degunes cerimònies judayques o diga o faça altres coses que sian contra sancta mare Sglésia e la fe cathòlica. E dix que no ha vist fer degunes cerimònies judayques al dit mestre Tristany, emperò que //

[3r]

// és veritat que pot haver un any e mig, poch més o menys, que lo dit mestre Tristany tramés per ella testimoni un home apellat Periç, que és de Castilla e estudiava en la scola del dit mestre Tristany, dient-li que vingués a parlar ella testimoni ab ell per son profit. E ella testimoni anà a la casa del dit mestre Tristany, e après que lo dit mestre Tristany hagués mostrat a ella testimoni taçes d'argent <e> molta roba que tenia en les caxes, dix a ella testimoni que fes per ell, prometent-li que la pagaria molt bé. E ella testimoni, defenent-se dient-li que no volia fer perquè era càrrech de consciència, com fos casada e lo marit d'ella testimoni era molt celós, e que havia por de no caure en gran congoxa. E lo dit mestre Tristany li respòs: «No cureu, que yo faré que vostre marit no haurà sentiment ni-s recordarà de vos, ni vos de ell». E axí ella testimoni se trobà axí alterada e regirada que perdé la temor de son marit e oblidà la casa sua per més de .xv.

¹⁰ Por “tan bé”

jorns, que jamés se recordà de res, ni per semblant lo marit de ella testimoni hagué nengún sentiment de la absència que ella feu en lo dit temps en sa casa, que tornant assa (*sic*) casa, lo dit son marit no li digué res, que altres vegades per poch que tardàs ella testimoni de no tornar assa casa, o per alguna sospita que lo dit son marit tingués, tantost la abastonejava. E més dix que ella testimoni, una nit que le feu dormir dalt en una cambra lo dit mestre Tristany e ell se annà (*sic*) a dormir en altra cambra de sa casa, sentí lo dit mestre Tristany que passejava per la sala entre .X. e .XI. ores de la nit, a les fosques, e sentí que lo dit mestre Tristany parlava. E ella testimoni se'n spantà molt, com lo dit mestre Tristany estava sols e a les fosques, //

[3v]

// perquè parlava a soles. E scoltant ella testimoni, no pugué oyr ni entendre lo que parlava lo dit mestre Tristany, sinó solament les següents paraules en efecte que deya: «Si ella no-s confessa tu ben sabràs, mas si ella o confessa, tu no'n poràs dir». De les quales paraules e parlar del dit mestre Tristany, dix ella testimoni que prés molt gran ferea e gran por, e que creu ella testimoni que lo dit mestre Tristany parlava ab lo Diable, e aquell li feya qualche malefici, com ella testimoni, sens conexas-lo, la primera vegada que li parlà la tragué de seny e li feu oblidar la paor de son marit e vergonya del món que ella testimoni tenia, com no fos acostumada de fer tals actes. E més dix que lo dit mestre Tristany té un retaule en la paret, en la entrada de la casa, en què stà pintat lo devallament de la creu; e que ella testimoni trobà molta femta de persona davant lo dit retaulet, de què ella dita testimoni se meravellà que en tal lloch se femtassen e sullassen les persones. E que ella testimoni o demanà a Perot, fill del dit mestre Tristany, que qui-s sullava davant lo dit retaulet, e que lo fill del dit mestre Tristany respòs a ella testimoni que lo dit son pare o faya. E perquè ella testimoni ho digué al dit mestre Tristany que fes traure la dita brutedat, la feu traure a Barreda, hun fadrí student, fill d'en Barreda que està al carrer dels Cordellats. E més, dix que en la sala de la dita casa y ha una capelleta, e dins aquella hun retaule en què està pintada la Verge Maria de Misericòrdia e altres sants; e veu ella testimoni que un matí se levà lo dit mestre Tristany e sullàs davant la dita capella, prop del dit retaule //

[margen izdo.:] *Suspicionē quod loqueretur cum demone. / Inmunditia prope ymagines.*

[4r]

// en terra, prop de hun tinell que y havia; e que ella testimoni dix al dit fill de mestre Tristany que perquè el dit son pare feya aquelles brutedats davant lo dit retaule; e que li respòs a ella testimoni que per despit de la Verge Maria ho feya son pare, e que per allò se barallava sa mare ab lo dit son pare, dient-li dita mare que ella volia viure en la ley christiana e que lo dit son pare volia viure en la ley dels jueus. E que lo dit son pare s'anava pixant per la sala per donar bona olor al dit retaule quant li mostrava lo proverbí. E que açò dix a ella testimoni lo fill del dit mestre Tristany lo dia de la festa de Sent Mateu passada ha hagut un any. E que ha un any e mig, poch més o menys, que ella dita testimoni fon decebuda per lo dit mestre Tristany, segons ha dit dessús. E més, dix ella testimoni que lo dit mestre Tristany se baravalla (*sic*) ab ella testimoni perquè no li deya si la havia enfetellida li levàs los fetillos, e que lo dit mestre Tristany li respòs que si ell volia faria a ella testimoni viure en mala vida, e que si ella testimoni moria de algun accident, que ell dit mestre Tristany la mataria. E que ella testimoni té grans basques e puny [mo]tes en lo cor, que no·ls solia haver, e que creu que lo dit mestre Tristany la haya enfetellida. E més, dix que lo dit fadrí apellat Barreda li anà a dir a casa a ella testimoni, que la muller del dit mestre Tristany havia tramés una letra al dit inquisidor descarregant la sua consciència del que sabia de son marit; e que vingué en poder del dit mestre Tristany e que la ha cremada: no se és vista pus. E que hoy dir, bé ha cinch o sis anys, al pare del dit //

[margen izdo.:] [...] *audivit a filio quod [...] nis faciebat [...] prope yma [...] et quod volebat vivere in lege judeorum.* / El hijo de mestre Tristany. / [...] *credit testes quod dictus Tristanus eam infetillavit.*

[4v]

// mestre Tristany, que lo dit mestre Tristany, son fill, li havia dit que encara no era vengut lo Messias; e açò li dix a ella testimoni en lo carrer d'en Culla, prop del carrer dels Rotlons, a on

estava lo pare del dit mestre Tristany, en presència de una dona de Oriola, lo nom de la qual no-l recorda a ella testimoni, ne sab que és de aquella.

[margen izdo.:] *Quod audivit a patre dicti Tristan dir quod dictus filius suus dicebat quod Mesias non dum venerat.* / El padre de mestre Tristani.

Interrogada de loch, temps e presents; e dix que ja ho ha dit dessús.

Interrogada generaliter de odio, amore, timore, precio, precibus aut alias mala voluntate, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lesctumque perseveravit in presencia Gualdi Ferrer et Joannis Nogueres, notarii civitatis Cesarauguste et nunch residentis Valencie.

TESTIGO 3. FRANCESC MACIÀ DE GALLACH, ESTUDIANTE DE ARTES

1486, julio 10. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 5r-v).

*Declaración de Francesc Macià de Gallach, estudiante de artes, de quince años de edad, presentada por el procurador fiscal.*¹¹

[5r]

[.III^{as}. testes]

Die lune .X. julii anno .M^o CCCCLXXXVI.

Frances Maçia de Gallach, studens in artibus, etatis quindecim annorum, testis productus, juratus, interrogatus, qui juravit per Deum, etc., in posse, etc., itaque odio, amore, timore, precio, precibus, etc.

Et primo, fonch interrogat si sab ni ha vist ni hoÿt dir que alguns christians façan degunes cerimònies judayques o altres coses que sien contra la sancta fe cathòlica. E dix estar en veritat que, quan vingué ací mestre Guàlbez¹² per inquisidor, que pot haver quatre o cinch anys, veu el testimoni com mestre Anthoni Tristany, mestre d'escolas, feu moltes creus de fusta ab los claus e títol damunt la creu, e posà-las per les portes de les scoles de defora, e per los rexats. E que pot haver un any, prés una de las ditas creus, que solia estar en un rextat del carreró de la sua scola, e posà-la a les spaldes de la sua trona allà on ell lig y se posà de spalles a la dita creu, e se recozdà en aquella moltes vegades ligint; y lo qual no-s pot fer sin vituperi e menyspreu de la dita creu. E més, dix el testimoni que lo mestre de ell testimoni, apellat Berthomeu Bas, quant faya lo proverbi en lo dit general, abans que pujàs a la trona a fer declaració del dit proverbi o de les notes, faya levar la dita creu per veneració //

[margen izdo.:] *Vilipendio crucis.*

[margen inf.:] *Die jovis .XXX^a. augusti anno a nativitate Domini .M^o CCCCLXXXVII^o, instante procuratore fischali, dictus Franciscus fuit reproductus. Et lecta sibi deposicione sua, in ea perseveravit. Testes: Johannes Gomez de Carrion et Michael de Samborany, notarius.*

[5v]

// de la dita creu, e perquè no la tingués en les spaldes. E que lo dit mestre Tristany, quant vinia a fer ses licions, faya tornar la dita creu a la trona, com dit és, tenint-la a les spalles. E axí mateix, ha oÿt dir el testimoni al dit mestre Tristany, en presència de molts altres estudiants, parlant com tractaven los convessos y quasi quexant-se, tales o semblants paraules: «Beneÿt sea

¹¹ Esta declaración y las siguientes fueron copiadas de un registro de confesiones compuesto por el tribunal de Valencia en el año 1486, intitulado Libro R (AHN, *Inquisición*, leg. 1135, caja 1, suelto, fols. 49v-50r).

¹² Joan Cristòfol de Gualbes, O.P., inquisidor de Valencia entre finales de 1481 y finales de 1483.

Deu que a temps som arribats, e tal temps tenim que si la barba no·s toquen abans de dir Jesús, tantost lo fan pendre!», volent dir que los inquisidós no anavan justament y los tractan mal.

[margen izdo.:] *Quod faciebat redire crucem ad tronam ut teneret eam post terga sua. / Quod redarguebat inquisitores quod ex levis causis procederent contra eos.*

Interrogat de lloch, temps, presents, e dix que ja ho ha dit de lloch, temps, quod de presents, que tots los estudiants ne poden fer testimoni de la creu.

*Iniunctum quod tenere secretum.*¹³

Fuit sibi lectum et perseveravit in presencia magistri Bernardi¹⁴ Bas, magistri in artibus, et Pascasi Oyanart, habitatores Valencie.

TESTIGO 4. MIQUEL RIBELLES, ESTUDIANTE

1486, julio 10. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (fols. 5v-6r).

*Declaración de Francesc Ribellas, estudiante, presentada por el procurador fiscal.*¹⁵

[5v]

[.III^{as}. testes]

Dictis die et anno.

Micael Ribellas, studens, testis productus, presentatus, juratus et per juramentum interrogatus, qui juravit per Deum, etc., in posse, etc., itaque odio, amore, timore, precio, precibus aut aliis, mala voluntate non dicetur, etc.

[6r]

Et primo, fonch interrogat si sab ni ha hoÿt dir ni vist que alguns christians façan degunes cerimònies judayques ne altres coses que sian contra la sancta fe catòlica. E dix estar en veritat que deset mesos ençà, poch més o menys, el testimoni ha estat en la escola de mestre Tristany, mestre en arts. Ha vist que lo dit mestre Tristany tenia una creu¹⁶ de fusta a les spalles quant ligia de majors; en la qual creu moltes voltes se recozdava lo dit mestre Tristany ligint, y ell testimoni creu que allò faya per menyspreu de la dita creu, com aja en la scola altres llochs hon pugués estar la dita creu ab veneració. E més dix que algunes voltes ha vist la dita creu fora de la trona y après ell testimoni la via en la trona, que creu que lo dit mestre Tristany la y faya tornar. E que açò saben y han vist los altres estudiants.

[margen izdo.:] *De vilipendio crucis.*

Interrogat de lloch, temps y presents, e dix que jo ha ha dit dessus.

Iniunctumque tenere secretum.

Lectumque perseveravit in presencia magistri Bertholomei Bas, magistri in artibus, e Pascasi Oyanart, habitatores Valencie.

TESTIGO 5. LLUÍS VIDAL, ESTUDIANTE DE ARTES

1486, julio 14. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (fols. 6r-7r).

¹³ Tachado: *Interrogat et.*

¹⁴ Es un error del escribano. Se trata sin duda del maestro Bartomeu Bas, a quien se cita en la declaración.

¹⁵ Copiado del registro de confesiones de 1486 intitulado Libro R (AHN, *Inquisición*, leg. 1135, caja 1, suelto, fol. 50r).

¹⁶ Tachado: *moltes.*

*Declaración de Lluís Vidal, estudiante de artes, hijo de Pere Vidal, presentada por el procurador fiscal.*¹⁷

[6r]

[.V^{us}. testes]

Die veneris .XIII^a. julii anno .MCCCCLXXXVI.

Ludovicus Vidal, studens in artibus, filius Petri Vidal, //

[margen inf.:] *Die jovis .XXX^a. augusti anno a nativitate Domini .M^o CCCCLXXXVII^o, instante procuratore fischali, dictus Ludovicus fuit reproductus. Et lecta sibi deposicione, perseveravit. Testes: Johannes Gomez de Carrion et Michael Samborany, notarii.*

[6v]

// civis Valencie, testes productus, presentatus, juratus et per juramentum interrogatus, qui juravit per Deum, etc., dicere veritatem itaque odio, amore, timore, precio, precibus aut aliis mala voluntate non diceret nech deponetur, etc.

Et primo fonch interrogat si sab ni ha vist ni hoÿt dir que alguns christians façan cerimònies judayques ne altres coses contra la sancta fe cathòlica. E dix estar en veritat que ell testimoni ha vist que mestre Anthoni Tristany, mestre d'escoles, té una creu a les spales detràs quant seu en la trona de la scola per a fer les liçons en lo general, la qual ell ha fet posar en la dita trona; e és una creu de fust, en la qual creu ha vist ell testimoni que lo dit mestre Tristany, estant en la dita trona legint les dites licions, se recolzà algunes vegades. E més dix que mestre Berthomeu Bas, quant feya declaració del proverbi major en la dita trona, en la scola del dit mestre Tristany, que lo dit mestre Bas no volia pugar a la dita trona sinó que primer levasen la dita creu, perquè no li paria cosa honesta al dit mestre Bas que ell degués seure en la dita trona tenint la dita creu detràs a les anques. E que tostemps que lo dit mestre Bas feya levar la dita creu de la dita trona, lo dit mestre Tristany la faya tornar; e axí lo dit mestre Tristany té huy en dia la dita creu, perquè dix ell testimoni que li par que lo dit mestre Tristany ho fa per menyspreu de la creu de nostre senyor Jesucrist. E als no y dix saber.

[margen izdo.:] *De vilipendio crucis. / Quod faciebat redere crucem ad tronam ut teneret eam per terga.*

Interrogat de lloch, que ja ho ha dit dessús. De temps, que de Nadal proppassat ençà. De presents, dix que Miquel¹⁸ Ribelles e Jaume Ferran, e altres studiants de la dita scola.

Iniuctumque tenere secretum.

[7r]

Lectumque perseveravit in presencia Joannis Carrasquer, alguaziri, et Petri Naharro, notario, habitatores Valencie.

TESTIGO 6. ARNAU DEL MORER, VIDRIERO

1486, julio 15. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 7r-v).

*Declaración de Arnau del Morer, maestro de vidrieras, presentada por el procurador fiscal.*¹⁹

[7r]

¹⁷ Copiado del registro de confesiones de 1486 intitulado Libro R (AHN, *Inquisición*, leg. 1135, caja 1, suelto, fol. 56r).

¹⁸ Tachado: *Rosell*

¹⁹ Copiado del registro de confesiones de 1486 intitulado Libro R (AHN, *Inquisición*, leg. 1135, caja 1, suelto, fols. 56v-57r), donde se incluye una segunda declaración relativa a Pere Bellviure, mercader, residente en el portal de Quart, acerca del sacrificio de animales.

[.VI^{us}. testes]

Die sabbati .XV^a. julii anno .M^o CCCCLXXXVI.

Arnaldus del Morer, mestre de fer vidrieres, *testes productus, presentatus, juratus et per juramentum interrogatus, qui juravit per Deum, etc., dicere veritatem, etc., itaque odio, amore, timore, precio, precibus, etc.*

Et primo, fonch interrogat si sab, ha vist ni hoÿt dir que alguns convessos façan degunes cerimònies judayques ne altres coses que sian contra la sancta fe cathòlica. E dix estar en veritat que pot haver sis anys, poch més o menys, que ell testimoni, per manament de mestre Anthoni Tristany, mestre d'escoles, feu dos vidrieres. En la una stava la ymaje de la Verge Maria e en l'altra lo àngel Gabriel que la saluda. E estant ja en sos bastiments acostades a hun banch en la casa de ell testimoni, tramés lo dit mestre Anthoni Tristany un home a demanar a ell testimoni que li donàs les dites vidrieres. E ell testimoni respòs que portàs primer dinés lo dit mestre Tristany; lo qual poch temps après vingué a la casa de ell testimoni, dient-li que li donàs les vidrieres; e ell testimoni li respon: «Pagau-me primer». E que lo dit mestre Tristany, tornant atràs un poch de les dites vidrieres e acostant-se a les dites vidrieres, donà una coç en la vidriera ahon estava la ymatge de la Verge Maria e //

[margen inf.:] *Post hec, vero die jovis .XXX^a. augusti anno a nativitate Domini .M^o CCCC^o LXXX° VII°. dictus Arnaldus fuit reproductus, etc. Et lecta sibi deposicione, perseveravit. Testes: Johannes Gomez de Carrion et Michael Samborany, notarius.*

[7v]

// trencà-la tota. E que ell testimoni no sab si lo dit mestre Tristany ho feu per irreverència de la Verge Maria o perquè ell testimoni li demanava diners de les dites vidrieres. E que en les dites coses foren presents en (*blanco*) Falcó, fuster, que està a la plaça dels Serrans, e en Johan Roca, fuster.

[margen izdo.:] *Quod fregit cum pede quemdam vidrieram ubi erat ymago virginis.*

Interrogat de lloch, temps y presents, e dix que ja ho ha dit dessús.

Lectumque perseveravit iniunctumque tenere secretum,²⁰ in presencia Micaelis Çamborany, notario, et Pascasi Oyanart.

TESTIGO 7. DAMIATA, CUÑADA DEL MAESTRO ANTONI TRISTANY

1486, agosto 24. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (fols. 7v-8r).

Declaración de Damiata, esposa de Dionís Tristany, colchero, habitante de Valencia, cuñada del maestro Antoni Tristany, presentada por el procurador fiscal.

[7v]

[.VII^{us}. testes]

Die jovis .XXIII. augusti anno .M^o CCCCLXXXVI.

Damiata, uxor Dionisi Tristany, banoveri, habitator Valencie,²¹ testes producta, presentata, jurata et per juramentum interrogata, que juravit per Deum, etc., dicere veritatem, etc., itaque odio, amore, timore, precio, precibus, etc.

Et primo, fonch interrogada si sab, ha vist ni hoÿt dir que alguns christians facen degunes cerimònies judayques o altres coses que sian contra la sancta fe cathòlica. E dix estar en veritat que pot haver sis o set anys, poch més //

²⁰ Tachado: *lectumque perseveravit.*

²¹ Tachado: *Testes que.*

[8r]

// o menys, estant ella testimoni en casa de Anthon Tristany, mestre d'escoles, sperant la muller del dit mestre Tristany, que era anada al bany, veu que Leonart Gomiz, *quondam*, que·s penjà en la presó dels reverents inquisidós, e lo dit mestre Tristany tenian un livre davant, en lo qual legian moltes coses. E oý dir ella testimoni que legian que Jesucrist dehia «Deu, mon pare»; y ells digueren que Deu era son pare axí com de cascú de nosaltres per creació, emperò que ell no era sinó profeta, e bon profeta y devian pregar per la sua ànima; e que mal feyan en aquell temps que no·l crehian, que bon profeta era. Veritat és que, perquè feya certs manaments que portassen lenya lo dissapte o que no portassen, que no recorda bé a ella testimoni, lo volian mal y·l penjaren; que encara que·s diga que·l crucificaren, no és veritat, sinó que·l penjaren. E més, los oý dir que cascuna vegada que alçan Deu, Jesucrist porta un feix de lenya per nosaltres. E axí mateix, los oý dir que, encara que en lo dit temps se hagués dit: «La sanch de aquest just vinga sobre nosaltres e nostres fills», també·s digué de un altre profeta que fonch mort en lo temple: «La sanch de aquell just vinga sobre nosaltres». E als no y sab.

[margen izdo.:] *Quod audivit dicere dicti Tristando quod Iesus Christus non erat Deus sed profeta. / Quod Christus non fuit crucifixus sed fuerit suspensus. / Quod ita fuit dictum de alio profeta sicut Christo, sanguis eius super nos et super filios nostros.*

Interrogada de lloch, temps y presents, e dix que ja ho ha dit dessús.

Fuit sibi lectumque e perseveravit in presencia magnifici Petri Frances, assessoris dicte Sancte Inquisitionis, e Pascasii Oyanart, habitatores Valencie.

4) Prisión e interrogatorio

ORDEN DE PRISIÓN Y CAPTURA

1486, septiembre 17. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (fols. 8v-9r).

Establecida la sospecha de herejía contra Antoni Tristany, los inquisidores acceden a la solicitud de prisión del procurador fiscal y el maestro es detenido y encarcelado en la «prisión común» de la Inquisición.

[8v]

Et factis predictis, dicta eadem die dominica decima septima mensis setembris anno predicto,²² coram dicti reverendis dominis inquisitoribus comparuyt dictus procurator fiscalis qui dixit quod, cum per producta per eum constet dictum magistrum Anthonium Tristany fore comisisse dicta crimina heresis et apostasie seu altera, de predictis fore finisse atque esse diffamatum et suspectum,²³ quare supplicavit per dictos dominos inquisitores declarari atque pronunciari dictum magistrum Anthonium Tristany fore, fuisse et esse suspectum et diffamatum de dicto crimine, et cum hiis mandare procedi ad capcionem eius persone seu aliis procedi contra eum, prout fuerit juris et justicia.

[*Deliberatio super capcione*]

Et dicti domini inquisitores, instante et petente dicto procuratore fiscali ex promotore dicte Sancte Inquisitionis, habuerunt dictum magistrum Anthonium Tristany per suspectum et diffamatum de dicto crimine heresis et apostasie, et cum hiis mandarunt procedi ad capcionem eius persone et hoch per Joannem Carrasquer, militem²⁴ et alguazellum dicte Sancte Inquisitionis, quatenus eum duceret captum ad carcerem comunem dicte Sancte Inquisitionis.

²² Tachado: *comp.*

²³ Tachado: *supplicanda.*

²⁴ Tachado: *e a ell.*

Et factis predictis, dicta et eadem die coram dictis reverendis dominis inquisitoribus comparuyt magnificus Joannes Carrasquer, miles et alguazirius //

[9r]

// dicte Sancte Inquisitionis, qui retulit atque fidem de relacionem fecit se, mandato dictorum inquisitorum, cepisse seu captum duxisse dictum magistrum Anthonium Tristany ad carcerem comunem dicte Sancte Inquisitionis quem promisit custodire.

INTERROGATORIO Y CONFESIONES

1486, octubre 3. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (fols. 9r-10r).

Confesión realizada por el maestro Antoni Tristany en presencia de los inquisidores, tras su encarcelamiento.

[9r]

[Prima monitio generalis]

Deinde autem die martis intitulata tercia mensis octobris anno quo supra, presentatus dictus Anthonius Tristany, captus et delatus de fide, coram dictis reverendis inquisitoribus, fuit monitus quatenus dicat veritatem de hiis que comisit contra sanctam fidem catholicam, observando ceremonias judaicas aut alia contra sanctam matrem Ecclesiam et fidem catholicam, et dicendo veritatem \de se et de aliis complicitibus suis,/ se habebunt misericorditer cum eo, aut alias procederit contra eum juxta merita processus et prout fuerit juris, justicie et rationis.

Et dictus Anthonius Tristany, captus et delatus de fide, respòs e dix que ell confesant no ha fet cerimonia judaica alguna,²⁵ ni ha permès²⁶ que²⁷ \la haja/ feta, ni sab que degú la fes. E axí mateix, dix que, per quant en dies passats parlant ell confesant //

[9v]

// ab Miquel Miralles, qui solicitava²⁸ la causa de Tristany lo vanover, jermà d'ell confesant, perquè-s dehia que al dit Tristany acusavan de haver levat lo nirvi de la cuxa del moltó, ell confesant dix al dit Miralles²⁹ tals o semblants paraules: «Què pensau! Açò de levar la granoleta de la cuxa³⁰ és menys cerimònia judaica, en la qual los reverents inquisidors poran haver algun esguart que no farian en alguna altra de les cerimònies que són de la ley; que açò més és de costum entre els juheus que no de ley, car lo test ho diu e axí vós ho poreu dir als dits reverents inquisidors per amolir lo ànimo d'aquells». La qual cosa ell confesant no haguera dita sinó per quant solicitava lo dit Miralles la causa del dit son jermà de ell confesant per micer Antist, jurista; e que no ha menyspreat en dit ni en fet la creu ni les ymagens dels sants \ni sacraments de la sancta mare Església ni ley evangèlica/, ans³¹ ha tengudes en molta honor e veneració, ab lànties y murta e pomes, tant com un altre de la present çitutat de València. E si degú hi ha despés dinés abundantment per a comprar e venerar aquelles³², \los ha despesos/ ell confesant; e açò axí en sa casa d'ell confesant com en la escola, e que no ha fet altres coses. E quant toca a saber de altres persones, dix que pot haver cinch setmanes, poch més o menys, ell confesant oý dir a frare Garcia, del orde dels carmelitans, que lo dit frare havia oýt a un son germà, el qual

²⁵ Tachado: *ni sab qui la haja feta.*

²⁶ Tachado: *ne axí poch sab ni que-s fes.*

²⁷ Tachado: *sia.*

²⁸ Tachado: *defensava.*

²⁹ Tachado: *que pen.*

³⁰ Tachado: *no-s p.*

³¹ Tachado: *les.*

³² Tachado: *ha estat.*

havia estat en casa de Garçia Gómez, argenter, a la plaça de la Figuera, tals o semblants paraules: «Mon amo és cremat encara»³³. E axí mateix, oý dir a Alí, catiu de Tristany lo vanover, germà de ell confesant //

[margen izdo.:] *Confitetur* que levar la granoleta de la cuxa no és de la ley, sinó de la costum.

[10r]

// que esperava que lo \dit/ Tristany, son amo, fos fora de la presó y se tornaria cristià. El qual donava a entenent en ses rahons que alguns lo y destorbavan y que-l lo diria quant fos temps.

Fuit sibi lectum et perseveravit in presencia fratris Joannis Serrano, ordinis predicatorum, et magnifici Petri Frances, alterius ex assessoribus dicti sacri officii.

5) Nuevos testigos de la acusación

TESTIGO 8. MIQUEL FALCÓ, CARPINTERO

1486, octubre 20. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 10r-v).

Declaración de Miquel Falcó, carpintero de Valencia, presentada por el procurador fiscal.

[10r]

[.VIII^{us}. testes]

Die veneris .XX. octobris anno .M° CCCCLXXXVI.

Miquael Falco, carpentarius Valencie, testes qui juravit per Deum, etc. ³⁴

Et primo, fonch interrogat si sab, ha vist ni hoyt dir que alguns christians façan degunes cerimònies judayques o diguen o facen algunes coses que sian contra la sancta fe cathòlica. E dix que pot haver huyt anys, poch més o menys, que trobant-se hun dia ell testimoni en companyia de mestre³⁵ Arnau, mestre de fer vidrieres, en la casa del dit mestre Arnau, lo dit mestre Arnau demanava certa quantitat al dit mestre Tristany per una vidriera que li havia fet, en la qual estava pintada la ymatge de la Verge Maria, e venint [en noves] lo dit mestre Tristany, ab molta malenconia, anà devés la dita vidriera //

[margen izdo.:] *Die .XIII. augusti anno MCCCCLXXXVIII°, coram reverendo domino Franciscus Soler, inquisitore, ad instanciam procuratoris fiscalis, fuit reproductus dictus Micael, qui lecta sibi deposicione perseveravit in dictis. Testes: Ochoa de Muxia et Michael Oronoz, nuncii sacri officii Inquisitionis.*

[10v]

// la qual tenia davant, e donà una gran puntellada ab lo peu en la vidriera e trencà aquella.

[margen izdo.:] *Quod fregit cum pede quadam vidrieram ubi erat ymago virginis.*

Interrogat de lloch, temps e presents, e dix que ja ho ha dit dessús.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia³⁶ magnifici Petri Frances, assessoris, et Petri Naharro, notarii.

³³ Tachado: *e lo dit frare dix perquè cremado.*

³⁴ Tachado, en el margen izdo.: *Non potuyt haberi.*

³⁵ Tachado: *Anthon.*

³⁶ Tachado: *dicto.*

TESTIGO 9. RODERIC SIMÓ, CORREDOR

1486, octubre 20. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 10v-11r).

Declaración de Roderic Simó, corredor, habitante de Valencia, presentada por el procurador fiscal.

[10v]

[.VIII^{ms}. testes]

Die sabati .XX. octobris anno .M^o CCCCLXXXVI.

Rodericus Simo, cursoris auris habitator Valencie, qui juravit in manibus et posse reverendorum inquisitorum per Deum, etc.

Et primo, fonch interrogat ell testimoni si sab, ha vist ni ha oÿt dir que alguns christians façen degunes cerimònies judayques, ne facen o digan altres coses contra la sancta fe cathòlica. E dix estar en veritat que pot haver .XIII. o .XV. anys, poch més o menys, que ell testimoni se trobà ab mestre Tristany, mestre d'escoles, y que veyà //

[margen inf.:] *Deinceps, vero die jovis .XXX^a. mensis augusti anno a nativitate Domini .M^o CCCCLXXXVII^o, ad instanciam venerabilis procuratoris fiscalis, dictus Rodericus fuit reproductus, et lecta sibi dicta sua deposicione dixit in ea persistere et pesseverre (sic). Testes: honorabilis Johannes Gomiz de Carrion et Michael de Santborany, notarii.*

[11r]

// ell testimoni que trobà al dit mestre Tristany ab hun juheu castellà, ab hun que parlava ebraich, que no sab ell testimoni si era juheu o cristià; però que ell testimoni veu als dits mestre Tristany y home dos o tres vezes que fablavan de la fe, y que no recorda de present a ell testimoni quines paraules eren les que parlaven. Y que après, lo dit mestre Tristany dix a ell testimoni que deprenia de ebraych y que començava «assere», que és la primera paraula del Saltiri. Y que ell testimoni dix al dit mestre Tristany per què sab ebraych, que castellà era el que le demostrava, segons lo pronunciar; y que ell testimoni no-s curà molt de comunicar ab lo dit mestre Tristany, puix no satisfazia a sa fantasia. Y que lo dit mestre Tristany algunes vegades dehia coses que eren en favor dels³⁷ christians y algunes vegades en favor de la ley mosayca, disputando per³⁸ la una part y per la otra; y que ell dit testimoni, per quant havia estat juheu, moltes vegades le arguÿa contra la fe y lo dit mestre Tristany no li paregué al dit testimoni que le satisfeya per a contentar-lo de sa fantasia que tenia, y que per allò lo dit testimoni se n'anà a comunicar ab lo bisbe y ab altres persones doctes, per hon de present ell testimoni està bé curat e satisfet a salut de sa ànima.

[margen izdo.:] *Deprenie lo ebrayc. / Disputando dicebat aliquam in favorem legis Mosayche.*

Interrogat de lloch,³⁹ e dix que no recorda a ell testimoni.⁴⁰

Interrogat de temps e presents, e dix que ja u ha dit dessus.

Interrogatus generaliter de odio, amore, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia magnificorum Petri Frances et Sancii Marin, assessorum reverendorum inquisitorum.

[margen inf.:] *Vide alios testes venientes licte pendente in fine productos per procuratorem fiscalem, sub tali signo [signo]⁴¹ folio 71 et 72.*

³⁷ Tachado: *dle*.

³⁸ Tachado: *v*.

³⁹ Tachado: *lo*.

⁴⁰ Tachado: *Interrogat de presents e so*.

6) Muerte del maestro Antoni Tristany

NOTIFICACIÓN DE LA MUERTE DEL MAESTRO ANTONI TRISTANY

1486, octubre 21. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (fol. 11v).

Miquel Samborany, procurador fiscal de la Inquisición, notifica a los inquisidores la muerte en prisión del maestro Antoni Tristany y, a tenor de lo actuado hasta entonces, pide que sea considerado muerto y declarado hereje negativo y relajado al brazo secular, o que alternativamente se amplíe el procedimiento contra él, cosa esta última que los inquisidores decidieron hacer.

[11v]

[De morte magistri Tristany]

Adveniente autem die que computabatur vicesima prima mensis octobris anno millesimo quadringentesimo octoagesimo sexto, coram reverendis dominis inquisitoribus comparuyt dictus Micael Çamborany, procurator fiscalis, qui dixit quod ad suy noticiam pervenit atque ei fuit insinuatum et datum intelligi, quod dictus magister Anthonius Tristany, delatus, captus et detentus in carcere comuni dicte Sancte Inquisicionis, est mortus \et pro tali habetur/. Ideo dixit quod faciebat prout de facto fecit fidem de dicta⁴² morte dicti \magistri Anthoni/ Tristany,⁴³ suplicando eum haberi pro mortuo. Et cum hiis et cum per producta per eum in presenti causa et aliis constet dictum magistrum Anthonium Tristany fore, fuisse et esse negativum et impenitentem, ideo suplicavit dictus procurator fiscalis eum condempnari⁴⁴ \ut/ negativum, et tanquam negativum remeti brachio seculari⁴⁵ seu saltem mandare procedi ulterius in presenti causa vel alias contra eum debito modo procedi.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto procuratore fiscali, habuerunt dictum magistrum Anthonium Tristany pro mortuo et mandarunt procedi ulterius in causa debito modo.

Et dictus procurator fiscalis et promotor dicte Sancte Inquisicionis, dixit, petit et suplicavit per dictos dominos inquisitores sibi concedi // [...]⁴⁶

7) Formalización de la defensa

PEROT TRISTANY, HIJO DEL MAESTRO ANTONI TRISTANY

1486 octubre, [22/23].⁴⁷ Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 893, caja 1, suelto (fol. 14r).

A instancias de Pere Tristany, hijo del maestro antoni Tristany, los inquisidores aceptan a Eximen Ros, doctor en leyes, como abogado en la causa abierta contra dicho maestro y le toman juramento.

[14r]

⁴¹ El signo, que asemeja unas llamas, aparece efectivamente en la cabecera de los folios 71 y 72, donde fueron incluidas las declaraciones del cirujano Joan Socarrats y el antiguo estudiante Joan Andreu Ferrer, que se produjeron bastante más tarde, en abril de 1487.

⁴² Tachado: *eius*.

⁴³ Tachado: *Et cum hiis*.

⁴⁴ Tachado: *tanquam*.

⁴⁵ Tachado: *vel alias*.

⁴⁶ Faltan fols. 12r-13v.

⁴⁷ Aunque no disponemos del comienzo del texto, hemos de suponer que la solicitud del hijo de Antoni Tristany se produjo entre el 21 de octubre, cuando fue notificada formalmente a los inquisidores la muerte de su padre en prisión, y el siguiente día 24, cuando Mateu Tristany alegó ante el tribunal la minoría de edad de su sobrino para sustituirlo como parte en la causa.

[...] *Et dicti domini inquisitores, instante dicto Petro Tristany, filio dicti magistri Anthoni Tristany, dederunt et admiserunt in eius advocatum in presenti causa dictum Eximinius Ros, legum doctorem, presentem et honus dicte causa in se recipiente et acceptante; qui de mandato dictorum dominorum inquisitorum ac in eorum posse juravit per Deum crucemque domini nostri Ihesu Christi eiusque sacrosancta quatuor evangelia coram eo posita et per eum manualiter tacta; et reverenter inspecta, diceret faceret et advocaret et deffenderet eum in presenti causa bene et honeste ut boni christiani tenentur et debent in similibus.*

[margen izdo.:] *Dacio advocati in presenti causa, qui est dictus Ros, legum doctor; et juravit in forma.*

MATEU TRISTANY, TUTOR DE SU SOBRINO PEROT TRISTANY

1486, octubre 24. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 893, caja 1, suelto (fol. 14r).

Mateu Tristany, hermano del maestro Antoni Tristany, se persona en la causa contra este en calidad de tutor y curador judicial de Pere Tristany, hijo del maestro, pues es menor de edad y no puede actuar como parte en causa alguna.

[14r]

Adveniente autem die martis vicesima quarta mensis octobris anno .M^o CCCCLXXXVI, coram reverendis dominis inquisitoribus comparuyt Matheus Tristany, frater dicti magistri Anthoni Tristany, quondam, qui verbo dixit quod, attento quod dictus Petrus Tristany, filius dicti magistri Anthoni Tristany, est minor etatis et partem facere non potest in presenti causa, ideo dixit quod faciebat prout de facto fecit fidem de quadam tutela⁴⁸ sibi et Laurencio Taroja, notario,⁴⁹ \concessa/ per justiciam criminalem et eius curiam civitatis Valencie; suplicando et petendo, cum illis quibus de cuyt honore et reverencia dictam tutelam admitti //

[14v]

// et fieri ut in ea⁵⁰ continetur.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto Matheo Tristany, curatore, admiserunt dictam tutelam, presente dicto Micaele Çamborany, procurator fiscali.

[Admissio tutele et ipsius juramenti prestatio]

Et dictus Matheus⁵¹ Tristany,⁵² \curator/, petiit et suplicavit per dictos dominos inquisitores eum admitti ut tutorem et curatorem⁵³ dicti Petri Tristany, filii dicti magistri Anthoni Tristany, quondam, et mandare procedi⁵⁴ \ad ulteriora in presenti causa/⁵⁵ cum eo \ut/ tutore et curatore predictus. Et hoc presente dicto procuratore fiscali.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto procuratore fiscali, admiserunt dictum Matheum ut tutorem et curatorem, et mandarunt cum eo, \ut tutore et curatore predicto,/ procedi ad ulteriora in presenti causa.⁵⁶ Quiquidem Matheus, de mandato dictorum dominorum

⁴⁸ Tachado: *facta dicto.*

⁴⁹ Subrayado. Tachado: *per dictos.*

⁵⁰ Tachado: *videlicet admitti.*

⁵¹ Tachado: *e.*

⁵² Tachado: *et.*

⁵³ Tachado: *et.*

⁵⁴ Tachado: *in presenti.*

⁵⁵ Tachado: *In eo statu in que erat tempore mortis dicti magistri Anthoni Tristany eam eo ut causa cum eo ut causa cum eo ut testes ad ulteriora ut curator.*

⁵⁶ Tachado: *tanq \debito modo in eos estavi in quo erat dictus processus tempore mortis dicti magistri Anthoni Tristany/.*

*inquisitorum*⁵⁷ *atque in eorum posse, juravit per Deum crucemque domini nostri Ihesu Christi, etc., de bene et legaliter se habere in dicta \tutela et cura ac presenti/ causa.*⁵⁸ *\Cuiusquidem/ dicte tutelle \tenor/ talis est prout sequitur sub hac forma.*⁵⁹

8) Escrito de acusación y comienzo de las actuaciones de la defensa

ESCRITO DE ACUSACIÓN

1486, [noviembre] (s.d.). Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1081, caja 2, suelto (3 s.f.).

Juan de Astorga, bachiller, procurador fiscal, presenta ante los inquisidores el escrito en el que hace relación de los crímenes cometidos contra la fe por Antoni Tristany y pide su condena por herejía.

[s.f. 1r]

*Coram vobis, reverendis patribus Martino Enyego, canonico Sedis, vicario generali reverendissimi \domini cardinalis et episcopi Valencie, et fratris Joannes Epila, ordinis predicatorum,/*⁶⁰ *inquisitoribus heretice pravitatis civitatis et regni Valencie, comparet Johannes de Astorga, bacallarius, procurator fiscalis, qui assistendo et monendo vestrum nobilem officium illis melioribus via, modo et forma quibus de jure potest et debet ac sue intencione adaptari potest et convenire et non aliis, aliter nec alimodo, contra et adversus magistrum Anthonium Tristanyeum, denunciatum et de fide suspectum et pro tali habitum et declaratum, tenitum et reputatum de criminibus heresis et apostasie, videlicet, quod ipse male sentencies de fide catholica dicebat sacramentum altaris seu corporis et sanguinis Christi nullum esse danpnant, etiam matrimonium et omnia alia sacramenta et articulos fidei, nec credit resurrectionem mortuorum et divinas scripturas interpretatur, intelligit et declarat et alios persuadet ac aliter intelligant interpretentur et declarent quem per Spiritum Sanctum et per sanctam romanam ecclesiam interpretate sunt et declarate. Et cum fuerit et sic christianus et pro Christo sit habitus, tentus et reputatus in dicta civitate et alibi ubi de eo noticia habetur, et ad ritus et cerimonias judeorum et legis Moysi transire vel reddere non veretur nec timuerit; ymmo pocius cum judeis et hereticis in domo ipsorum et alibi extra ubique in civitate et extra cotidie conversatur, et ad omnis pluribus citra solitus est conversari et comittere et perpetrare talia et similia non metuit, ymo pocius dictus hereticos et infideles in veneracionem habuit et ab eis consolatus est et fuit, et manus impositionem ab evangelio accepit et legem musaycam cum evangelo a multo tempore citra servavit et solempnizavit. Unde, contra dictum reum, denunciatum et de predictis criminibus heresis et apostasie suspectum, predictus procurator fiscalis nomine procuratorio predicto, dat et ofert presentem petitionem per articulos infrascriptos specificatam et declaratam, et petit dictum reum per eas interrogari.*

E primerament, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat denunciati e suspecte ha acostumat servir y colre lo disapte a modo y costum judaich, segons que de fet lo col e guarda menjant carn e hamín e altres viandes de carn judayques, aparellant-les lo divendres para-l disapte, axí en sa casa com per juheus en la Juheria, ab totes les altres cirimònies judayques que los juheus en tals e semblants dies acostumen servir; e no menjava porch, conill ni llebre, anguila ni congre. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal que lo dit delat, denunciati e suspecte, per solempnizació e observació del disapte, feya encendre lums lo divendres a vespre, *aut saltem ipso sciente et aprobante non contradicente*, en casa sua, encenen cresols nets a modo y costum judaych. E axí és ver, pública veu e fama.

⁵⁷ Tachado: *inti*.

⁵⁸ Tachado: *tenor*.

⁵⁹ Faltan fols. 15r-19v.

⁶⁰ Sigue, tachado: *\inquisitoribus heretice pravitatis civitatis et regni Valentie/*.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal que lo dit delat, denunciat e inquirit, per colre lo disapte ha acostumat e acostuma de mudar-se vestidures, camises netes y thovallas en la taula, segons que de fet se muda a modo y costum judaych, y en tals e semblants dies se abstenia de negociar ni fer //

[s.f. 1v]

// contractes ni prestar diners e altres negociacions que lo dit delat acostumava fer; e açò del divendres a vespre fins al disapte a vespre, y en tals dies se abstenia de caminar, ans lo dia del diumenge feya e negociava les dites coses e caminava. E·n vituperi e menypreu del sant dia del diumenge feya e negociava les dites coses, com de fet ho feya en aquells sants dies; e per lo semblant, en altres festes manades colre per sancta mare Sglésia. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, denunciat, inquirit e infamat, ha acostumat colre e solempnizar la pasqua vulgarment nomenada del pa alís, menjant en aquella del dit pa alís e comencen-la ab api e feneixen-la ab latugues, segons que los juheus acostumen de menjar; e lo dit pa que menjava lo y trametren de la Juheria, en compensa del qual ell trametia forment e altre tant pa e latugues per al darrer dia de la pasqua. E per tals dies feya comprar plats, scudelles e altres veixells nous e nets, colent e solempnizant-la ab totes aquelles cirimònies que los juheus⁶¹ acostumen servir, colre e solempnizar. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, exercitant lo seu mal propòsit, ha acostumat colre e solempnizar, segons que de fet la coll, serva e solempniza, la pasqua vulgarment nomenada de les cabanyelles, fahent les dites cabanyelles de rams en sa casa o menant-las fer; y en cars que en casa sua no pogués, se n'anava a una casa de sos parents e amichs, christians o juheus, e allí feya las dites cabanyelles, e congregava·s e aplegava·s ab altres, ab los quals sensemps feyen totes les cerimònies que los juheus acostumen en tals dies fer, menjan en aquelles e fahent col·lacions ab torrat e altres coses judayques. Y encara anava lo dit delat a la Juheria a star en las cabanyillas dels juheus ab ells. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo delat, seguint aquell mal propòsit y costum judahich, axí com de fet ha acostumat colre e solempnizar totes les festes, vigílies e solempnitats que los juheus acostumen colre e solempnizar, axí com és la festa vulgarment nomenada (*blanco*), aquesta pasqua quant fonch donada la ley de Moysés en lo mont de Sinaý, axí com la de Haman⁶² e la de Taamuz, quant la casa sancta se perdé, ab totes aquelles solempnitats que los juheus les acostumen servir, colre e solempnizar. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, tenint més voluntat d'esser juheu que christià, guardava e dejunava los dejunis manats guardar e dejunar per la ley judayca, axí com és lo dejuni de Quipur, lo de Haman, lo de Tahamuz e lo de Tebet, colent e solempnizant aquells a modo y costum judahic, abstenint-se //

[s.f. 2r]

// de menjar del matí fins al vespre; e despuys menjen carn, gallines e altres viandes de carn aparellades per juheus, segons que los juheus acostumen fer, stant durant lo dit dejuni après descalços. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat no acostuma servir, guardar ni dejunar, axí com de fet no servava, guardava ni dejunava, las quaresmas, vigílies de pasques de la Verge Maria e dels apòstols ni de quatre tempres ordenats per la sancta mare Sglésia; ans, en escarn e vituperi de nostra ley christiana, los trencava menjant carn, axí com de fet la menjava

⁶¹ Tachado: *ba*.

⁶² Véase, la fiesta de Purim.

en tals e semblants dies, e per lo semblant los divendres e los disaptes. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, tenint més fe y devoció en la ley de Moysés que de Jesucrist, ha acostumat fer, segons que de fet fa, oració a modo y costum judahic, sabadeant e après la cara girada a l'orient, davant alguna finestra, o girat a la paret e retrahent-se cascun matí a una cambra a dir oració a modo y costum judaych. Y quant se llava les mans no consentia que ningú li parlàs durant la dita oració, sinó per signes. E noresmenys feya la dita oració los divendres a vespres e los disaptes als vespres e als matins, a la hora que la acostumen de dir los juheus, e anava quant podia a la sinagoga a dir la dita oració; e quant no podia se n'anava a casa de alguns parents e amichs heretges e apòstatas e axí com ell, procurant tostemps de acostar-se ensemps ab altres en part que poguessen hojr la oració que los juheus fan en la sinagoga, especialment en los dies de les sues pasques e festes. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, certs dies de festes de juheus, specialment lo dia del dejuni de Quipur, stigué durant la dita oració que los juheus deyen en la sinagoga, après descalços e ab espartenyas, a cerimònia judayca. Hi en les dites oracions tostemps pregava a Deu que'l guardàs de sos enemichs, tenint als christians per enemichs e ydòlatres, crehents en tres deus e no en un tan solament; tenint e crehent verdaderament que se ha de salvar en la ley de Moysés, e que fora de aquella ningú no-s pot salvar, ans van dampnats, specialment los christians. E quant algun salm de David deya, may al fi de aquell deya *gloria patri*, segons que los christians, per ordenació de la sancta mare Sglésia, lo dien. Y creu que la oració a costum judahich diu que serà hojda e que ha de impetrar e recabar de nostre senyor Deu tot lo que per aquella demane; e que migançant aquella serà delliurat de tota congoxa e tribulació, segons lo té per sperança. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, tenint pocha fe y crehença en la ymatge de nostre senyor Deu e de la gloriosa verge madona Sancta Maria y de tots los sants benaventurats, jamás tingué oratoris //

[s.f. 2v]

// en casa sua, segons que los christians los acostumen tenir per fer llurs oracions; e si ara ne té algú és per pahor de la Inquisició, més que per devoció. Ni menys se agonollavan quant tocavens les oracions ni al llevar del *Corpus Christi* ni a la creu quant va per les carreres, ni diu oració axí com a christià, credo, *Pater Noster*, *Ave Maria* y *Salve Regina*, que la sancta mare Sglésia té ordenades, aprovades e manades dir a qualsevol verdader christià. *Et posito casu non concessio* que anàs a missa, may digué ni menys deya oració ni creya que la hòstia consagrada sia convertida en verdader cos de Jesucrist, verdader Déus (*sic*) e home, ans reputa als christians per ydòlatres que adoren aquell pa, e que may ha acostumat senyar-se ni fer lo senyal de la creu ni dir Jesús, segons que lo christians fan. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, tenint més inclinació a esser juheu que christià, y tenint més devoció en la sinagoga que no en la sglésia, té loch diputat e làntia que crema en la sinagoga per ell e sos deffunts; e allí ha tramés e tramet oli, specialment los divendres als vespres e altres festes de juheus, y donant almoynas a la dita sinagoga e subvencions a rabins y a altres juheus, y fahent axí com de fet feya portar la carn que menjava de la carneria e, ans que la metés a coure, li feya llavar los nirvis e rantar-la molt bé ab sal, a costum judaich (*blanco*). E quant menjava alguna cuixa de moltó o de altre animal li feya⁶³ traure la granolleta que té en mig la dita cuxa, axí com los juheus acostumen de fer. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, quant algú cabrit o cordero, o algunes volateries, havia de⁶⁴ matar en casa sua, les feya degollar y travessar a juheus quant los

⁶³ Tachado: *llevar*.

⁶⁴ Tachado: *menjar que las hi portassen*.

podia haver, e procurava e cerquaba, quant algunes volateries havia de menjar, que las hi portassen vives perquè·s poguessen degollar, perquè no las menjàs ofegades; e las feya matar a juheus quant podia, e quant no·ls podia haver, las degollava ell mateix sobre cendre o polç, fent un clot en terra en manera que la sanch se pogués cobrir, fahent que lo coltell tallàs molt bé e no tingués portell ningú, perquè les volateries no passassen violència al degollar, axí com los juheus acostumen de fer. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat ha acostumat en casa sua fer vi, segons que de fet lo feu, a manera judayca, per mans de juheus; e quant no·n tenia, trametre·y a la taverna dels juheus. E quant ell o sos fills o muller stavan mal, rebian consolacions e salutacions de juheus, e feya dar oli e almoyna a juheus perquè diguessen oracions e dejunassen per ells, crehent que allò li havia de aprofitar a la ànima y al cors. E si algun fill o parent li moria, en lo amortalar e plant servava les cirimònies judayques, aplegant·se ab juheus e fahent ab ells lo dit plant, e menjant per certs dies hous durs a costum judaych. E axí és ver, pública veu e fama.

[s.f. 3r]

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, dient mal dels sacraments de la santa mare sglésia y dels articles de la fe y de la interpretació de la sagrada scriptura, y que no ha tengut ni té aquella fe y crehença que bon christià déu y és obligat tenir, specialment del sacrament del matrimoni, casant·se axí com stà casat ab parenta sua en grau prohibit per la sglésia, ni·s confessava ni rebía lo cors de Jesucrist, crehent no esser necessari per a la sua salvació, ans creya esser més necessari lo dejuni de la perdonança dels juheus y per aquell salvar·se abans que per lo sacrament de la confessió; ni feya confessar a la muller ni fills ni moços en las quaresmas ni en neguns altres temps. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem més, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat se burlava e jactava ab juheus o ab altres conversos y personas, dient que la ley de Moysés és millor que la dels christians, e que més amaria esser juheu que no christià. E tenint sobre açò fundada la sua intenció, feya e servava totes les cirimònies judayques, e encara més, deya que donar a usura o logre no és peccat, e axí u ha fet moltes e diverses vegades. E axí és ver, pública veu e fama.

Ítem,⁶⁵ diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, en vilipendi de nostre redemptor Jesucrist e de la benaventurada mare sua, e de altres sants, devant les ymages de aquels feye ses inmundícies; e axí u ha fet moltes e diverses vegades. E axí és ver, pública veu y fama.

Ítem, diu e posa lo dit procurador fiscal, que lo dit delat, tenint més inclinació a esser juheu que christià, deya y era vist dir e oyt que los convessos que estaven presos per los inquisidors que·ls valia més morir deffensant·se que no que restassen envergonyts. E axí és ver.

[s.f. 3v]

Unde, cum premissa omnia et singula fecerint et sint vera, et ad vos, reverendos patres inquisitores et vestrum quemlibet et seu ad vestrum nobilem officium pertineat et spectectet (sic) talia et tan nephanda crimina debito modo punire et castigare, propterea et aliis, dictus procurator fiscalis vos supplicat et requirit quatenus per vestram diffinitivam sentenciam, pronuncietis et declaretis omnia et singula suppradicta fore, fuisse et esse vera et quod dictum Anthonium Tristany,⁶⁶ reum et ominosum, toto tempore vite sue fore, fuisse et esse hereticum et apostatam et a lege christiana e fide Christi quam susceperat dampnabiliter recessisse et ad ritus judeorum rediisse et transivisse et legem Moysi et eius cerimonias sine evangelio et simul cum eo observasse et firmiter tenuisse ac et pertinaciter adhesisse, et tanquam impertinante impenitentem et rebellem sancte romane Ecclesie et in infidelitate perseverante ac heresi et apostasie pertinaciter adherentem, vinculo perpetui anathematis tam a jure quam ab homine imo datum fuisse et esse, denunciatis et declaretis ac secularis arbitrio potestatis relinquendi et

⁶⁵ Este párrafo y el siguiente fueron añadidos posteriormente por una mano distinta.

⁶⁶ El nombre del maestro fue añadido posteriormente por una mano distinta dentro de un espacio que se había dejado en blanco.

cum relinquatis animadversione debita punendi ipsiusque bona omnia a tempore comissi criminis fore, fuisse et esse regio fisco confiscata cum eorum fructibus, perceptis, decernatis et sentencialiter declaretis eiusque filios et tota eius posteritatem per linea masculina usque ad secundum gradum inclusive descendentes, omnibus officiis publicis et beneficiis ecclesiasticis et secularibus ac omni successione paterna imperpetuum privetis et privatos esse denunciatis; et aliis contra eum debito modo procedatis et procedi mandetis, sic et prout de jure et justicia inveneritis esse faciendum, cum sicut et de jure fiendum existat; petens super premissis factum tangentibus prius et ante omnia interrogari debere seorsum et ad partem absque instructione procuratoris et advocati, quem si neget offert se probaturum non se stringens ad superfluum probationem sed ad eam tantum que sufficiat ad victoriam.

Hec dat salvo jure addendi, mittendi, corrigendi, mutandi et de novo dandi, etc.

ACEPTACIÓN DEL ESCRITO DE ACUSACIÓN Y TESTIMONIOS PROBATORIOS

1486, [noviembre] (s.d.). Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (s.f. 1r-v).

Los inquisidores asignan al procurador fiscal de la causa contra el maestro Tristany, diez días para probar el contenido de la denuncia, ordenan insertar las testificaciones aportadas por dicho fiscal en el registro común de actos y testificaciones del tribunal, así como citar a los testigos pertinentes.

[s.f. 1r]

Quemquidem denunciacionem sich ut premittitur de super oblata, idem procurator fischalis petit et supplicavit eam admitti et cum hiis assignare sibi ad probandum seu fidem faciendum de contentis et allegatis in dicta denunciacione tempus competens.

Et dicti domini inquisitores, instante et petente dicto procuratore fiscali, admiserunt dictam⁶⁷ denunciacionem seu petitionem et cum hiis assignarunt sibi ad probandum seu fidem faciendum de contentis in dicta denunciacione decem dies.

Et factis predictis, in continenti dictus procurator fischalis, juxta assignacionem supradicti factam ad probandum seu fidem faciendum de contentis in dicta petitione, produxit seu fidem fecit de quibusdam attestacionibus seu deposicionibus testium receptis per dictos inquisitores et continuatis in registro comuni actum vel atestacionum dicte Sancte Inquisicionis, supplicando mandare //

[s.f. 1v]

// inseri in presenti processu. Et nichilominus produxit presentem processum et omnia et singula in eo contenta. Et cum hiis mandare vocari seu citari omnes et quoscumque testes in presenti causa et parti quod assistat.

Et dicti reverendi domini inquisitores, instante dicto procuratore fiscali, mandarunt inseri dictas attestaciones testium in presenti processu et cum hiis mandarunt vocari seu scitari omnes es quoscumque testes quos ipse duxerit nominandos seu eligendos in presenti causa parti quod assistat. Tenores vero dictarum deposicionum tales sunt prout secuntur sub hoch forma.

PUBLICACIÓN DE LAS ACUSACIONES Y DE LOS TESTIMONIOS PROBATORIOS

1486, noviembre 22. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (s.f. 2r-3r).

Los inquisidores admiten la petición del procurador fiscal, Jaume Pugeriol, clérigo, de publicar las actuaciones que ha llevado a cabo contra el maestro Antoni Tristany, y ordenan librar copia a la defensa, asignado a su procurador, Joan Vilaspinosa, diez días para presentar sus alegaciones en contra.

⁶⁷ Tachado: *cedulam*.

[s.f. 2r]

Rursus autem, die mercuri vicesima secunda mensis novembris anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo sexto, coram reverendis dominis inquisitoribus comparuyt venerabilis Jacobus Pugiriol, clericus, procurator fischalis, qui, presente dicto Joanne Vilaspinosa, notario, procuratore dicti tutoris et curatoris, petit et suplicavit per dictos dominos inquisitores sibi assignari ad publicandum quevis producta se super pro suy parte in presentem⁶⁸ causa.

Et dicti domini inquisitores, instante et petente dicto procuratore fiscali, assignarunt sibi ad publicandum quavis producta pro suy parte de super in presenti causa ad primam diem.

Et dictus procurator fischalis, renunciando residuo assignacionis supra sibi facte, dixit se presto et paratus publicare, suplicando mandare publicari, cum sich de jure et justicia fiendum existat.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto procuratore fiscali, mandarunt publicari quevis producta per suy parte de super in presenti processu.

[s.f. 2v]

[Publicatio]

Et in continenti, dictus procurator fischalis et promotor dicte Sancte Inquisitionis, presente dicto Joanne Villaspinosa, procuratore dicti tutoris et curatoris, fecit productam large in forma solita et cum hiis produxit processum cause presentis, attestaciones testium confessiones factas per partem adversam et omnia et singula in dicto processu contenta et confessata, si et in quantum pro se et parte sua et contra partem adversam faciunt et facere possint et non aliis, aliter nech ultra, suplicando per dictos dominos inquisitores haberi pro publicatis si que sunt producta.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto procuratore fiscali, habuerunt quevis producta et publicata pro productis et publicatis si que sunt.

Et dictus Joannes Vilaspinosa, procurator dicti tutoris et curatoris, presente dicto procuratore fiscali, petit et suplicavit sibi concedi copiam de dictarum productarum et publicatarum⁶⁹ et omni hiis assignare sibi ad contradicendum seu suas deffensiones ponendum tempus competens.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto Joanne Vilaspinosa, procuratore predicto, concesserunt //

[s.f. 3r]

// sibi copiam de dictarum productarum et publicatarum de super per partem adversam et assignaverunt sibi ad contradicendum seu in presentis suas deffensiones ponendum, decem dies a die liberacionis copiam.

[margen izdo.:] *Asignatum ad contradicendum.*

Presentibus testibus ad predicta, magnifico Petro Frances, assessore dicte Sancte Inquisitionis, et Thomasio Çavila, scriptore, habitatores Valencie.

PRESENTACIÓN DE LAS ALEGACIONES DE LA DEFENSA

1487, febrero 7. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1081, caja 2, suelto (s.f. 3r-v).

Joan Vilaspinosa, procurador de los tutores y curadores de Pere Tristany, hijo del maestro Antoni Tristany, presenta ante los inquisidores el escrito que contiene las alegaciones de la defensa y solicita que sean citados los testimonios correspondientes.

⁶⁸ Tachado: *processu*.

⁶⁹ Tachado: *si que sunt*.

[s.f. 3r]

Adveniente autem die septima mensis febroarii anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo, coram reverendis dominis inquisitoribus comparuyt discretus Joannes Vilaspinosa, procurator dictorum tutorum et curatorum, qui presente venerabili procuratore fiscali quamdam, dixit quod offerebat prout de facto obtulit in scriptis papiri cedulam per articulos declaratam loco articulorum et cedula deffensionum, suplicando eam admitti et super dictis in dicta cedula deffensionum contentis, testes pro suy parte producendos recepi et examinari quos ipse duxeret nominandos, suplicando mandare \omnes/ scitari.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto procuratore dictorum tutorum, admitterunt dictam cedulam deffensionum //

[s.f. 3v]

// salvo in re impertinencium et non admittendorum, et mandarunt recipi et eos scitari quos ipse duxerit nominandos⁷⁰ seu eligendos. Tenor vero dicte cedula deffensionum talis est prout sequitur.

9) Alegaciones y testimonios de la defensa

ESCRITO DE DESCARGOS

1487, febrero 7. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1, suelto (fols. 20r-22v y 25r-26v).

Tras la muerte de Antoni Tristany, maestro en artes, en la cárcel de la Inquisición, donde había sido encerrado por orden del tribunal de Valencia como sospechoso de herejía, fue continuada la causa abierta contra él, por lo que Joan Vilaspinosa, notario, procurador de Mateu Tristany, hermano del difunto, y curador asignado a la persona y bienes del hijo del maestro, menor de edad, presenta el escrito de descargos a favor del encausado.

[20r]

[Cedula articulorum pro parte magistri Tristany]

[Margen izdo.:] *Die .vii^a. mensis febroarii .M^o CCCCLXXXVII. Petrus Vilaspinosa, ⁷¹ procurator, coram reverendis inquisitoribus in presencia magnifici procuratori fiscalis.⁷²*

*Iesus.*⁷³

Provisum fuit hiis diebus elapsis per paternitates vestras, patres reverendissimi ac solertissimi inquisitores heretice pravitatis in hoc Valentie regno, ut venerabilis Anthonius Tristany, magister in artibus, in carceribus includeretur ut asseritur illum esse de fide suspectum, in quoquidem carcere detentus dies suos clausit extremos, cepta est causa agitari post eius mortem et pro parte venerabilis fisci procuratoris Sancte Inquisitionis adversus illum instatur processus; ac tamen per paternitates vestras decretum est a quocumque necessitate coniuncto deffendi posse, dum tamen infra dies sex si quisquam causam eius deffendendam

⁷⁰ Tachado: *suplicando eos mandare*

⁷¹ Se trata probablemente de un error del copista, ya que únicamente en este documento (escrito de descargos) se asigna al procurador de la defensa el nombre de Pere Vilaspinosa (tres menciones), cuando en el resto del proceso se le llama Joan Vilaspinosa (24 menciones) o simplemente por su apellido, Vilaspinosa (diez ocasiones), la mayor parte de ellas (seis ocasiones) en un mismo documento, el acta de publicación de los testigos de la defensa (fols. 67r-v).

⁷² Sigue, tachado: *qui dixit non fore [...] tempore competente neque [...] fiere [...] respondere [...] existat, et procurator [...] quod perseverabat, etc.*

⁷³ Esta invocación inicial fue tachada, probablemente de manera inadvertida, junto con una parte de la nota marginal.

assumpserit se offerat eius deffensioni, nulli equidem magis quam filio congruit deffendere patrem et hostendere illum verum ac catholicum christianum et etiam orthodoxie fidei zelatorem. Et ut facti huius veritas melius deducatur in lucem, venerabilis Petrus de Vilaspinosa, notarius, procurator Mathei Tristany, fratris dicti Anthonii defuncti et filio dicti Anthonii curatoris propter illius minorem etatem assignati, ad propulsandam et repellendam omnem culpam ad ostendendum quis dictus Anthonius Tristany fuerit et eius mores circa christianam religionem dicit ac reverenter proponit per capitula seu articula que inmediate secuntur:

.I. *capitulus*. E primerament diu e posa, e si negat serà provar entén *ad superfluam* //

[20v]

// *probationem minime se astringens*, que lo dit mestre Anthoni Tristany contínuament per pus de vint anys ha tengut scoles en la present ciutat, legint en aquelles de gramàtica, lògica e altres arts liberals; tenint en aquelles molts dexebls, fills axí de cavallers, gentils hòmens, ciutadans e altres honrats hòmens de la present ciutat. E axí és ver.

.II. *capitulus*. *Item*, diu e posa *ut supra*, que lo dit mestre Anthoni Tristany no sols instruhia en les dites scoles los dits sos dexebls en les dites arts, mas encara los instruhia en bona doctrina, ço és, en aquelles coses que són necessàries en instruhir los fadrins e jòvens en la santa fe cathòlica, ço és, en los articles de la fe e encara en los Sants Evangelis e en altres coses necessàries a la intel·ligència de la fe christiana. E axí és ver.

.III. *capitulus*. *Item*, diu e posa *ut supra*, que lo dit mestre Anthoni Tristany no sols instruhia en les dites scoles los dits seus dexebls en les dites arts. Lo dit mestre Anthoni Tristany feya anar tots los seus dexebls a missa a la ecclèsia parroquial de Sent Martí, e no sols en lo dit dia de dissapte, mas encara en los dies de diumenge e festes, molts de aquells anaven ab lo dit mestre Tristany a hojr missa e los altres officis divinals. E axí és ver.

[Margen izdo.:] *Impertinens*.

.III. *capitulus*. *Item*, diu e posa *ut supra*, que per les bones instruccions e doctrina del dit mestre Anthoni Tristany, molts dexebls de aquell són entrats en religió, en la qual han perseverat e perseveren molt virtuosament. E axí és ver.

[Margen izdo.:] *Impertinent*.

.V. *capitulus*. *Item*, diu e posa *ut supra*, que en la scola del dit mestre Anthoni Tristany aprenia e estudiava un fill de hun moro de la Moreria de la ciutat de Xàtiva appellat Alfaquí, al qual lo dit mestre Anthoni Tristany, ab gran sol·licitud e diligència, treballà instruhir en la santa fe cathòlica; e perquè ab més continuació e de cascuna hora pogués entendre en la instrucció de aquell, lo tenia en la casa sua donant-li a menjar e les altres necessitats que mester havia. E contínuament en la instrucció de aquell lo reduhí a la sancta fe cathòlica, e⁷⁴ ha pres lo sant baptisme, e és huy //

[21r]

// molt bon cristià, e per tal és tengut e reputat per tots los conexents aquell. E axí és ver.

.VI. *capitulus*. *Item*, diu e posa que lo dit moro, huy appellat Johan Andreu, axí bé induhit e instruhit en la sancta fe cathòlica, e bo e verdader cristià, ha conduhit molts moros, e per la indústria e instrucció de aquell són stats fets christians. E axí és ver.

[Margen der.:] *Impertinent*.

.VII. *capitulus*. *Item*, diu e posa *ut supra*, que lo dit mestre Anthoni Tristany era home que guardava molt los diners e molt que deffiria lo despendre, e en quant podia se guardava de tota manera de despeses⁷⁵ [saltem] voluntàries. E axí és ver.

⁷⁴ Tachado: *après*.

⁷⁵ Tachado: *em*.

[Margen der.:] *Impertinent.*

.VIII. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que en lo monestir de mosenyer Sent Agostí de la present ciutat, lo dit mestre Anthoni Tristrany, mogut de devoció e zelava (*sic*) lo servey de nostre senyor Déu, e no astrés per necessitat o obligació alguna, mas per devoció *et ex mera liberalitate*, ha edifficat una molt bella capella, en la⁷⁶ hedifficació de la qual ha despès pus de cinch-milia sous. E axí és ver.

.VIIIº. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que en la dita capella ha fet fer hun bell retaule, lo qual és ja construhit de fusta, en lo qual ha fet molta despesa; e aquell haguera acabat, com fos començat a pintar, molt sumptuosament, ço és, lo misteri del juhí final e moltes ymatges de sants, per sa devoció; lo qual no ha pogut acabar *morte preventus*. E axí és ver.

[Margen der.:] *Impertinent.*

.X. *capitulus. Item*, diu e posa, que ve en gran consideració home acostumat de guardar molt los diners e axí liberalment despendre tanta moneda en obra voluntària, no-s pot arguhir, *et maxime* en tal home, sinó vera religió christiana e fervent e indubitada presumpció o vera prova de verdader e catòlic christià. E axí és ver.

[Margen der.:] *Impertinent.*

.XI. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que lo dit mestre Anthoni Tristany acostumava de fer dir misses en la dita capella; e com en hun vas que és en aquella sia stat soterrat lo pare e fills del dit mestre Tristany, acostumava cascun any en lo dia de Tots Sants fer moltes almoynes e obsèques per los difunts. E axí és ver.

[21v]

.XII. E jatsia contra lo dit mestre Tritany, per lo venerable procurador fiscal de la Sancta Inquisició, són stats produhits alguns testimonis, se mostra manifestament aquells esser varis, discordis e singulars en sos dits e deposicions; e són persones desonestes, de mala fama, vida e conversació, reverentment parlant, e encara persones malèvoles e inhimichs capitals del dit mestre Anthoni Tristany; als quals, jatsia los actes de la sancta fe cathòlica sien molt favorables, emperò a persones desonestes e inimichs capitals no-s deu atribuir fe alguna, majorment hauda consideració a la varietat, discordància e singularitat dels dits testimonis. E axí és fundat e dispost de justícia.

.XIII. Car venint primerament al dit e deposició del primer testimoni en orde produhit, lo qual és sols singular en son dit e deposició, per lo dit de aquell no-s deprèn *aliquid de ritu iudeorum*, ne-s deprèn alguna suspició contra lo dit mestre Anthoni Tristany, màxime hauda consideració al virtuós viure de aquell.⁷⁷ *Lo qual dit testimoni és Miralles, qui és stat pres per mal cristià.*⁷⁸

[Margen izdo.:] *Impertinent, quia iuris est.*

.XIII. *capitulus.* Venint successivament al dit e deposició del segon testimoni, al qual no pot ne deu esser atribuhida fe alguna, com sia una dona molt desonesta e acostumada de mal viure e gran inhimiga capital del dit mestre Anthoni Tristany, la qual se apellava *Úrsola Majana*,⁷⁹ la Coxinera. E axí és ver.

.XV. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que la dita na (*blanco*) Coxinera, tingué amistat carnalment ab lo dit mestre Tristany stant aquell absent de sa muller. E volent-se apartar de peccat, ço és, de la desonesta amistat de aquella, la dita Coxinera restà molt descontenta e hyrada contra lo dit mestre Anthoni Tristany; e és stada hoÿda dir ab gran hyra e malvolença, que puix lo dit mestre Tristany era convés, que encara que ella s'abés perdre la ànima, que ella li faria una gran vergonya e l faria pendre als reverents inquisidors. E axí és ver.

⁷⁶ Tachado: *qual*.

⁷⁷ Tachado: *s*.

⁷⁸ Añadido posteriormente de otra mano.

⁷⁹ El nombre fue añadido posteriormente dentro de un espacio que se había dejado en blanco.

.XVI. *capitulus. Item*, diu e posa, que de les dites paraules resulta veríssima prova de la mala voluntat e capital inhimicícia de la dita na (*blanco*) Coxinera contra lo dit mestre Anthoni Tristany; *et consequenter //*

[22r]

// *nullatenus* pot esser admesa a testifficar contra aquell. E axí és ver.

.XVII. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que lo que la dita testimoni deposà contra lo dit mestre Anthoni Tristany és *de auditu auditus, et consequenter* no poria esser de efecte algú, puix que no deposà haver hoÿt ella, dita testimoni, paraules tals que *saperent heresim*; mas, produhit tal testimoni refferint-se⁸⁰ a dit de altre, no és testimoni *concludens de necessitate et consequenter* no li pot ne li deu esser atribuhida fe alguna. E axí és ver.

[Margen der.:] *Impertinent, quia iuris est.*

.XVIII. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que a la dita testimoni no sols per lo que dit és no li pot esser atribuhida fe, mas encara perquè deposà falsament. Car la sua deposició *omnino* repugna a la veritat, per quant diu en la deposició que en la casa del dit mestre Tristany ha una capella e dins aquella hun retaule en què stà pintada la ymatge de la Verge Maria de Misericòrdia e altres sants; e veu que hun dia lo dit mestre Tristany se levà de matí e sullàs davant la dita capella, prop del dit retaule, en terra prop de hun tinell que y havia. E jatsesia tal acte no poria concloure lo dit mestre Tristany esser eretge, car poria esser costret per alguna necessitat de natura, però és fals, car jamés tal acte no feu lo dit mestre Tristany; e mostra-s la falsedat del dit testimoni *per rey evidentiam*, la qual és nobilíssima prova, car diu cosa contrària a la disposició del loch. Car de la dita capella ha molt gran distància al tinell, lo qual stà molt luny e ab gran distància de la dita capella; e dient prop del dit tinell, se mostra mal fabricat e concertat la falsia, e nostre senyor Déu no vol haja loch la malícia de tal testimoni, inhimich capital del dit mestre Tristany. E axí és ver.

.XVIII. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que⁸¹ al dit e deposició del tercer, quart e cinquen testimonis en lo dit procés produhits, no-ls pot ne-ls deu esser atribuhida fe alguna; los quals són tres scolans, ço és, Bas (*blanco*), qui són inhimichs capitals del dit mestre Anthoni Tristany e persones a qui no pot ni deu esser atribuhida fe alguna, majorment que per la gran hyra, malícia e mala voluntat que han tengut contra aquell, no poden de justícia //

[22v]

// esser admesos a testifficar contra lo dit mestre Tristany. E axí és ver.

.XX. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que lo dit Bas, stant en la scola del dit mestre Tristany, vench a brega ab aquell, e lo dit mestre Tristany li donà huns quants colps ab una spasa de pla. E en après, lo dit mestre Bas vench ab gent armada a la scola del dit mestre Tristany e fortívolment se'n portà certa roba e studis de la dita scola. E axí és ver.

.XXI. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que per causa del dit insult, lo dit Bas fonch convengut devant lo molt magnífich lochtinent de governador, e fonch per la dita rahó penyorat e executat. E axí és ver.

.XXII. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que lo dit en Bas és stat hoÿt dir paraules de gran hyra e indignació contra lo dit mestre Tristany, e senyaladament dient que quesvulla faria per metre en mal al dit mestre Tristany per causa de la Sancta Inquisició. E axí és ver.

.XXIII. *capitulus. Item*, diu e posa que no sols lo dit en Bas ha tengut gran hyra contra lo dit mestre Tristany per la rahó dessus dita, mas encara per causa de la dona na *Úrçola*⁸² Coxinera, en los precedents capítols mencionada, ab la qual lo dit Bas tenia amistat desonesta; per la qual

⁸⁰ Tachado: *al dit ha*.

⁸¹ Tachado: *lo dit bas*

⁸² El nombre fue añadido posteriormente por otra mano dentro de un espacio que se había dejado en blanco.

rahó, per tenir amistat ab aquella, lo dit mestre Tristany lo dit en Bas li ha tengut hyra e mala voluntat. E axí és ver.

.XXIII. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que lo dit en Bas, mogut de hyra e mala voluntat contra lo dit mestre Tristany, anava persuadint scolans de la scola del dit mestre Tristany contra aquell, induhint-los diguessen contra aquell, amonestant-los què dirien, encara dient ho diguessen en aquella manera que ell los amonestava, affí que no fossen discordes en ses deposicions. E axí és ver.

.XXV. *capitulus. Item*, diu e posa *ut supra*, que los que han testificat, ço és, los altres dos testimonis, són huns companys del dit mestre⁸³ \Bas/, los quals són⁸⁴ *Raimo* <n> e *Johan Leó*,⁸⁵ inhimichs capitals de aquell.⁸⁶ *Et etiam sunt [huma et contra] eiusdem actus [alpont et levanent]. Et sic est verum.*⁸⁷

.XXVI. *Item*, diu e posa *ut supra*, que los dits *testimonis desús nomenats*⁸⁸ no sols han pensat en depositar falsament *ut decet*, parlant contra lo // [...] ⁸⁹

[25r]

[...] // entesos, *ut legitur de Beato Jheronimo que non solum habuit periciam in linguis latinis et etiam in grecis et ebraycis*. E no és inconvenient ne arguheix⁹⁰ \suspició/ de mal cristià voler saber la letra ebrayca, mas mostra gran afecció a voler entendre la scriptura sacra, en lo estudi de la qual lo dit mestre Tristany ha conscrivit tots sos dies. E axí és ver.

.XXXIII. *capitulus. Item*, diu que per la deposició del dit testimoni se desprèn, jatsia maliciosament,⁹¹ on vulla dir que lo dit mestre Tristany feya rahons algunes vegades e deya algunes coses en favor de la sancta fe cathòlica e algunes vegades en favor de la ley Musayca, desputando. Tal rahó o tal deposició no importa ab si suspició alguna de mal cristià, car lo dit mestre Tristany, per esser home de sciència, per mostrar-se docte fent rahons *ad utramque partem*, no-s poria dir ne arguhir en aquell alguna sinistra suspició. E açò és cosa que-s deu axí considerar per qualsevol persona de sana pensa.

.XXXIII. E jatsia lo dit testimoni, qui és stat juheu \apellat Rodrigo Simó/,⁹² arguhís contra lo dit mestre Tristany per part de la ley Musayca, si per lo dit mestre Tristany no li era dada solució o satisfacció suficient per a la durícia de l'enteniment del dit juheu fet cristià, no-s pot arguhir colpa ni suspició del dit mestre Tristany *circa fidem*, car poria esser colpa de poca intel·ligència del dit testimoni o deffalliment de la sciència del dit mestre Tristany. Car per lo no contentar-se lo dit testimoni de les solucions o respostes del dit mestre Tristany, de tals premisses no-s poria seguir conclusió aquell esser sospitós en la santa fe cathòlica, *majorment com lo dit testimoni diga que havia .XV. o .XVI. anys, car lavors no debia saber tant lo dit mestre Tristany com ara. E axí és ver.*⁹³

[Margen izdo.:] *Impertinent.*

.XXXV. *capitulus*. E jatsia per lo que dessús és stat dit e articulat, se mostre lo dit mestre Tristany esser stat verdader e cathòlich cristià, e sien notòries les singulars e virtuoses

⁸³ Tachado: *Tristany*.

⁸⁴ Tachado: *en*.

⁸⁵ Los nombres fueron añadidos posteriormente por otra mano dentro de un espacio que se había dejado en blanco.

⁸⁶ Tachado: *E axí és ver.*

⁸⁷ Añadido posteriormente de otra mano.

⁸⁸ Añadido posteriormente por otra mano dentro de un espacio que se había dejado en blanco.

⁸⁹ Faltan fols. 23r-24v.

⁹⁰ Tachado: *s[...]*.

⁹¹ Tachado: *hav v.*

⁹² Añadido de otra mano.

⁹³ Añadido posteriormente.

operacions de aquell, encara no·s vol oblidar lo dit en Vilaspinosa en lo dit nom exprimir a les reverències vostres quant cathòlicament aquell és passat de la present vida en l'altra.

.XXXXVI. *capitulus*. Car diu e posa que, stant malalt en lo carçre lo dit mestre Tristany, //

[25v]

// e vehent que s'apropmtava a la mort, recorrent a nostre senyor Déu com a bon christià, demanava ab gran instància la confessió, demanant als qui staven ab aquell e pregant supplicassen a les reverències vostres li fessen entrar hun confessor. E axí és ver.

.XXXXVII. *capitulus*. *Item*, diu e posa *ut supra*, que moltes e diverses vegades lo dit mestre Tristany, ab gran sol·licitut e instància e contínuament fins al pas de la mort, demanava lo dit confessor.

.XXXXVIII. *capitulus*. *Item*, diu e posa *ut supra*, que stant en la agonia de la mort e tant com li durà la paraula, contínuament invocà e reclamà a nostre senyor Déu Jesucrist e a la gloriosíssima mare sua, demanant mercè e misericòrdia de sos peccats, mostrant vera contricció de aquells. E axí és ver.

Item, diu e posa *ut supra*, que totes les dites coses són veres e de aquelles és pública veu e fama.

Ostrusum est equidem ex deductis venerabilem Anthonium Tristany fuisse verum fidelem ac catholicum christianum, opera enim illius in summa caritate et vera religione fundata, non solum christianum set orthodoxie fidei zelatorem, \manifeste demonstratur;/ animadvertite igitur, viri eruditissimi et reverendissimi inquisitores, quid de eius moribus et doctrina predicat comunis oppinio juvenis et adolescentulos in preceptis Ecclesie et católica fide erudiendo et instruendo infideles ad fidem, persuadendo et convertendo deniantes ad fidem, reducendo et eorum errores stirpando et reppellendo; quid enim credendum est de ho[...] qui maximam partem sui patrimonio in fabricam ecclesie erogavit, nisi firmitatem in fide. Et consequenter satis est dicere operibus credite sufficienter. Etiam ex predictis apparet testes adversus illum insurgentes, malivolos, inhimicos, varios atque singulares et sibi adiunicem adversantes ullam eis fidem ese adhibendam iustitia sic sua deute. Quam ob rem, predictus venerabilis Petrus de Vilaspinosa, reverenter nomine quo supra, supplicat et requirit rejectis testium deposicionibus contra illum ullam probationem nech //

[26r]

// suspicionem de fide indirectibus predictum Anthonium Tristany fuisse verum ac catholicum christianum; et consequenter eius corpus actenus inumatum ecclesiastica sepulture fare tradendum per paternitates vestras reverendissimas pronunciari ac declarari⁹⁴ vestra cum definitiva sententia, cum sic de iure procedat pariter et iustitia; maxime quia nullus ex testibus⁹⁵ dixit se videre nec scire dictum Anthonium Tristany fecisse cerimonias aliquas iudaycas.⁹⁶

Super quibus capitulis supplicat testes sibi recipi iniuncto venerabili procuratori fisci Sancte Inquisitionis, etc.; alia, etc.

ASIGNACIÓN DE PLAZO A LA DEFENSA PARA PRESENTAR TESTIGOS

1487, febrero 7. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fol. 26r-v).

Presentado el escrito de defensa, el fiscal dijo no consentir en lo allí expuesto y los inquisidores asignaron un plazo de 20 días a Joan Vilaspinosa, procurador de la defensa, para probar el contenido.

⁹⁴ Tachado: *cum diss.*

⁹⁵ Tachado: *pro.*

⁹⁶ Añadido posteriormente.

[26r]

Quaquidem cedula sich ut premititur de super oblata per dictum Joannem Vilaspinosa, procuratorem predictum, presente dicto procuratori fiscali. Idem procurator fiscalis in predictis minime consentit, protestatus fuit quod non admitatur ad probandum per testes nech aliis testes recipiantur super hiis articulis aut directo contrariis super quibus testes per suy parte sunt recepti et atestationes dictorum testium publicatis.

Et dictus procurator dictorum tutorum, presente dicto procuratori fiscali, petiit et supplicavit per dictos dominos inquisitores⁹⁷ sibi assignari tempus competens ad probandum seu fidem //

[26v]

// faciendum de contentis et allegatis in dicta cedula deffensionum per eum de super oblatam aut cum sich fiendum existe[n]te].

Et dicti domini inquisitores, instante e petente dicto Vilaspinosa, procuratore predicto, assignarunt sibi tempus viginti dierum ad probandum seu fidem faciendum de contentis in dicta cedula contradictori.

PRESENTACIÓN DE LOS TESTIGOS DE LA DEFENSA

1487, marzo 12. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 1 (fol. 26v).

Joan Vilaspinosa, procurador de la defensa, presenta ante los inquisidores los testimonios alegados por la defensa.

[26v]

Consequenter autem die duodecima mensis marcii anno predicto, computato a nativitate Domini .Mº CCCCLXXXVIIº., coram reverendis dominis inquisitoribus, comparuyt dictus Vilaspinosa, procuratore predictus, qui in modum procurationis seu faciendo fidem de allegatis in dicta cedula, fecim fidem de quibusdam atestationibus seu depositionibus testium receptis per dictos dominos inquisitores pro suy parte in presenti causa, suplicando mandare inseri in presenti processu.

Et dicti domini inquisitores mandarunt inseri dictas atestationes in presenti processu, que de ipsorum mandato fuerunt inserte tenores vero tales sunt. // [...]⁹⁸

TESTIGO 1. BERNAT ALCALÀ, PRESBITERO

1487, febrero 8. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 1 (fols. 28r-30v).

Testimonio de Bernat Alcalà, presbítero de Valencia, antiguo cambrer de la escuela del maestro Antoni Tristany, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[28r]

[.I^{us}.]

Die .VIII. mensis febroarii anno .Mº CCCCLXXXVII.

Bernardus Alcala, presbiter diocesis Valencie, testes⁹⁹ citatus, productus et datus pro parte¹⁰⁰ honorabilis Joannis Vilaspinosa, notario, procuratoris Mathei Tristany, textoris velorum, tutoris et curatoris dati et assignati persone et bonis Petri Tristany, \minoris/, filii

⁹⁷ Tachado: *foss.*

⁹⁸ Falta el fol. 27, que quizás contuviera una lista de los testigos presentados por la defensa.

⁹⁹ Tachado: *pro.*

¹⁰⁰ Tachado: *procuratoris Anthoni Tristany.*

*dicti*¹⁰¹ *Anthoni Tristany, quondam, magistri scholarum, qui prestito juramento in manibus et posse dictorum reverendorum inquisitorum, promisit dicere et deponere veritatem in sua depositione de hiis que sciverit et scit; quibus interrogatus fuerit*¹⁰² *\in et super quadam scriptura .VII. die mensis febroarii anno .MCCCCLXXXVII. coram dictis reverendissimi inquisitores per dictum procuratorem oblata, qui virtute/ dicti iuramenti deposuit et suam atestationem fecit in hunch qui sequitur modum:*

*Primo, \virtute dicti iuramenti, ipsus testes/ fuit interrogatus super contentis in primo articulo dicte scripture, lo qual li fon lest e donat a entendre, segons se pertany. E dix que és veritat que ha dotze anys ensús que ell dit testimoni conegué per mestre de scoles; e tenia les dites scoles en la present ciutat, axí de gramàtica com de les altres arts \lo dit mestre Tristany./*¹⁰³ *E açò sap ell testimoni perquè fon dexeble del dit mestre Anthoni Tristany nomenat en lo dit capítol, e \fon/ cambrer*¹⁰⁴ *en la scola que lo dit mestre Tristany tenia prop del Molí de Na Rovella de la present ciutat.*

Item, fuit interrogatus super contentis in .IIº. capitulo dicte scripture, sibi lecto ut supra, e dix que és veritat que lo dit mestre Anthoni Tristany, en la dita scola, legia los evangelis e saltiri, e reclamava lo paternòster als scolans de la sua scola e als fadrins chochs (sic) feya dir lo paternòster e lo credo e altres oracions, veent ell dit testimoni les dites coses perquè era cambrer en la dita scola, segons ha dit dessús.

[28v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .IIIº. capitulo.

E dix que és veritat que lo dit mestre Tristany en lo yvern als scolans que dormien en la sua¹⁰⁵ \scola, la major part dels dissabtes/ los feya levar de matí e anar a missa a la església parroquial de Sent Martí de la present ciutat, e que los diumenges¹⁰⁶ de matí, algunes voltes que lo dit mestre Tristany venia a la scola e trobava dormint los dits scolans, los feya levar dient-los que millor seria anar a missa e als oficis divinals en lo dit dia de diumenge o festa que no star dormint en lo lit.

Item, fuit interrogatus super contentis in .IIIº. capitulo.

E dix que és veritat que ell testimoni ha vist que molts dexebles del dit mestre Tristany, e senyaladament, hu que-s apellava Gasent se feu frare de la Verge Maria de Jesús; e hun fill de hun Monfort, notari, se feu frare de la Verge Maria de Jesús, e altres¹⁰⁷ \se feren frares de altres ordes/, que no recorden los noms a ell testimoni. Emperò,¹⁰⁸ si-s feyen frares per les exortacions e amonestacions del dit mestre Tristany o no, que no-n sap ell testimoni.

[29r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .Vº. capitulo.

E dix que stà en veritat que lo dit¹⁰⁹ fill d'hun moro apellat Alfaquí, nomenat en lo dit capítol, veu ell testimoni que estudiava e¹¹⁰ fon dexeble del dit mestre Tristany, lo qual après se feu cristià e a present se nomena Johan Andreu, mengà hun temps en la dita casa del dit mestre Tristany, emperò que no sap ell testimoni si lo dit moro pagava al dit mestre Tristany la despesa o no. És ver que ell testimoni hoý dir en lo dit temps \al dit mestre Tristany/ que ell feya la dita

¹⁰¹ Tachado: *magistri.*

¹⁰² Tachado: *qui virtute.*

¹⁰³ Tachado: *\nomenat [en lo] dit capítol./*

¹⁰⁴ Tachado: *en la scola d'aquell.*

¹⁰⁵ Tachado: *tots los.*

¹⁰⁶ Tachado: *algunes.*

¹⁰⁷ Tachado: *de altres ordes.*

¹⁰⁸ Tachado; *que ne.*

¹⁰⁹ Tachado: *\fill de hun/ moro tunc apellat.*

¹¹⁰ Tachado: *era.*

despesa al dit moro, emperò si lo dit Johan Andreu se feu cristià a inducció del dit mestre Tristany o no, que no u sap ell testimoni.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VI°. capitulo.

E dix que stà en veritat que tal és la fama que lo dit Johan Andreu és bon cristià, e per tal és reputat en la present ciutat; e que pot haver .V. mesos que mossèn Splugues pregà a ell testimoni que li fes venir lo dit Johan Andreu perquè lo dit Splugues tenia un moro en casa lo qual volia fer cristià, e que lo dit Johan Andreu lo induhís que's fes cristià. E que ell testimoni portà lo dit Johan Andreu al dit Splugues, emperò que no sap ell testimoni si lo dit moro se'n feu cristià o no.

[29v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .VII°. capitulo.

E dix que és veritat que lo dit mestre Tristany era molt avar e guardava molt los diners, e que açò sap ell testimoni per la molta pràctica que hagué ab aquell.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII°. capitulo.

E dix que stà en veritat que ell dit testimoni \sap/ que lo dit mestre Tristany feu obrar la dita capella en lo dit monestir de Sent Agostí de la present ciutat de València, emperò no sab ell testimoni quant costà la dita obra al dit mestre Tristany. Sab, emperò, que fon començada a obrar haurà .VI. o .VII. anys, poch més o menys.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII°. capitulo.

E dix que és veritat que ell dit testimoni veu lo dit retaule de fusta¹¹¹ nomenat en lo dit capítol que stava en la dita capella, e que lo dit mestre Tristany digué a ell testimoni que volia pintar en lo dit retaule lo juhí final, emperò que ignora ell testimoni quant costa lo dit retaule.

[30r]

Item, fuit interrogatus super contentis in decimo capitulo.

E dix que les \coses/ contengudes en los capítols precedents són coses que acostumen de fer los bons christians.

Item, fuit interrogatus super contentis in undecimo capitulo.

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol, salvo que lo dit mestre Tristany deya a ell dit testimoni¹¹² que ell volia instituir un benefici en la dita capella.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XII°. capitulo.

E dix que ignora qui sien enemichs capitals del dit mestre Tristany, e que de les altres coses contingudes en lo dit capítol que se'n refeix (*sic*) ell testimoni a la determinació dels reverents inquisidors.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sap.

Interrogatus generaliter de odio, etc., et ad omnia dixit quod non.

Interrogat si ell dit testimoni és convés, e dix que no, sinó cristià de natura.

[30v]

Interrogatus quam partem vellet obtinere in presenti causa, et dixit quod in iure postiore.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presentia magnifici Sancii Mari, assessores dictorum reverendorum inquisitorum, et fratris Joannis Gizbert ordinis predicatorum.

¹¹¹ Tachado: *nome*.

¹¹² Tachado: *que lo jorn de Tots Sants anava a la dita capella a fer dir misses*.

TESTIGO 2. VICENT BARREDA, VELLUTER

1487, febrero 8. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 1 (fols. 30v-35r).

Testimonio de Vicent Barreda, velluter, habitante de Valencia, antiguo escolar del maestro Antoni Tristany, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[30v]

Dictis die et anno.

Vincentius Barreda, velluterius, Valentie habitatore, testes productos et datus pro parte dicti Joannis Vilaspinosa, procuratoris predicti,¹¹³ / qui juravit in posse dictorum reverendorum inquisitorum dicere et deponere veritate de hiis que scierit et super quibus interrogatus fuerit, in et super quadam scripta coram suis reverendis paternitatibus pro parte dicti procuratoris oblata, die .VII. presentis mensis febroarii anno proxime dicto, qui virtute dicti juramenti deposuit et suam atestationem fecit in hunch qui sequituyr modum:

Primo,¹¹⁴ \virtute dicti juramenti fon interrogat ell dit testimoni/ sobre lo contengut en lo primer capítol de la dita scriptura, lo qual li fon lest e donat a entendre, segons se pertany. E dix que pot haver de set a huyt anys ençà, que ell testimoni és stat per dexeble ab lo dit mestre Tristany en la sua scola, per apendre de gramàtica, e ha mengat en la casa de aquell. En lo qual temps ha vist //

[31r]

// ell dit testimoni legir al dit mestre Tristany nomenat en lo dit capítol, a diversos estudiants de la sua scola e a ell dit testimoni, de gramàtica, lògica e altres arts, segons en lo dit capítol és contingut e designat.

Item, fuit interrogatus super contentis in .II°. capitulo:

E dix ell dit testimoni que tots dissabtes \lo dit mestre Tristany/, après que havia fet scusar lo proverbi als scolans de la sua scola, feya tocar la campana e ajustava tots los scolans en lo general de la scola, e allí feya dir lo credo y lo patenostre (sic) e ls feya scusar e dir lo dit credo¹¹⁵ e paternòster de latí en romanç.

Item, fuit interrogatus super contentis in .III°. capitulo:

E dix que és ver que en lo temps de l'hivern, cada dissabte de matí feya anar a missa a la església de Sent Martí de la present ciutat, lo dit mestre Tristany, tots los estudiants de la dita scola; e los que y fallien los feya pagar quatre diners per a pan beneyt.

[31v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .III°. capitulo:

E dix que és veritat que ell testimoni coneix hun capellà apellat mossèn Moliner que canta en Sent Martí, lo qual gran temps aprenqué de gramàtica ab lo dit mestre Tristany, e mengà en casa sua, e après se feu capellà; e un altre que no li recorda lo nom, que aprenqué de gramàtica e mengà ab lo dit mestre Tristany, lo qual après se feu frare en altres terres, luny de València; e creu ell testimoni que per les bones instruccions e doctrines del dit mestre Tristany, creu ell testimoni que los dessús dits se feren lo hu frare e l'altre capellà.

¹¹³ Tachado: *heredis et fu tutoris filii dicti Anthonii Tristany.*

¹¹⁴ Tachado: *fon interrogat.*

¹¹⁵ Tachado: *de.*

*Interrogatus super contentis in .vº. capitulo:*¹¹⁶

E dix que ell testimoni veu en la casa \e scola/ del dit mestre Tristany lo dit Johan Andreu, que-s deya de primer era moro, nomenat en lo dit capítol, lo qual mengava en la casa del dit mestre Tristany e aprenia en la sua scola //

[32]

// de gramàtica; e que sap ell dit testimoni que lo dit Joan Andreu és bon cristià e per tal és tengut e reputat en la present ciutat de València.

Item, fuit interrogatus super contentis in .viº. capitulo. Et dixit nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .viiº. capitulo:

E dix que és veritat que lo dit mestre Tristany era molt scàs e guardava los diners, e que sols despenia en les coses que no podia scusar; e que açò sab ell testimoni perquè mengà un temps en la casa del dit mestre Tristany.

Item, fuit interrogatus super contentis in .viiiº. capitulo:

E dix que stà en veritat que ell testimoni veu que lo dit mestre Tristany edificà una capella en lo monestir de Sent Agostí, e si costà .v^m. sous o més o menys, que u ignora ell dit testimoni.

[32v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .xiº., obmissis aliquibus tanquam impertinentibus. E dix nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .xiiº. capitulo:

E dix que ell testimoni se'n refereix a la¹¹⁷ determinació dels reverents inquisidors sobre lo contingut en lo dit capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .xiiiº., obmissio .xiiiº. capitulo tanquam impertinenti:

E dix que la dita Úrsola Mollada, la Coxinera, és \dona/ desonesta e acostumada de mal viure; e era enemiga¹¹⁸ capital del dit mestre Tristany, perquè lo dit mestre Tristany, stant casat ab sa muller, la tenia per amiga; e perquè s'apartà d'aquella, la dita Coxinera dix a ell testimoni que ella, \s'abés perdre que-s vulla/, faria matar al dit mestre Tristany, perquè barallant-se la dita Coxinera ab lo dit mestre Tristany, lo dit mestre Tristany dix a la dita Coxinera que era làdria e la lançà de casa; e que per ço ella volia molt de mal al dit mestre Tristany, e per ço creu ell testimoni que la dita Coxinera era enemiga del dit mestre Tristany.

[Margen izdo.: *cruz // índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .xvº. capitulo:

E dix que tot lo que ell sap sobre lo present capítol ja u ha dit e testificat sobre lo precedent .xiii. capítol de la dita scriptura.

[33r]

Item, fon interrogat sobre lo .xvi. \e .xvii./ capítols:

E dix no saber res sobre els dits capítol<s>, sinó que se'n refereix ell testimoni a la determinació dels dits reverents inquisidors qui són jutges de la present causa.

¹¹⁶ Sigue un párrafo cancelado con varias líneas oblicuas: *E dix que està en veriotat que ell testimoni veu gran temps en la scola del dit mestre Tristany lo dit [tachado: moro] Johan Andreu, que primer fon moro, que-s nomenava/, fill de l'alfaquí [tachado: nomenat] \designat/ en lo dit capítol [tachado: aprenent, que après se feu cristià e-s nomena Johan Andreu.]*

¹¹⁷ Tachado: *determni.*

¹¹⁸ Tachado: *és enemiga.*

Item, fon interrogat sobre lo contingut en lo .XVIII. capítol:

E dix que stà en veritat que en la dita scola lo dit mestre Tristany tenia la dita capella e retaule en lo dit capítol designats; e que tot lo temps que la dita Coxinera nomenada en lo dit capítol stigué en la casa del dit mestre Tristany e en companyia d'aquell, ell dit testimoni stava, dormia e mengava en la dita casa; e sab que la dita capella stà a l'hun cap de la sala e lo tinell a l'altre cap de la sala frontier, e que no veu ell testimoni que lo dit mestre Tristany se sullàs jamés damunt la dita capella, com lo dit mestre Tristany tingués molts fadrins scolans que mengaven e dormien en sa casa, per la qual rahó se recorda ell testimoni que la dita dona Coxinera, que stava en la casa del dit mestre Tristany, hun dia de matí anà a la scola del dit mestre Tristany ab gran fúria e demanà a ell dit testimoni \e al fill del dit mestre Tristany./ que si sabia qui s'havia sullat en la dita sala davant la dita capella, e que ell dit testimoni li dix que no u sabia. E als no dix saber sobre lo contingut en lo dit capítol.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XVIII°. capitulo:

E dix que sobre lo contingut en aquell se'n refereix al que los senyors inquisidors ne determenara<n>.

[33v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XX°. capitulo:

E dix que és ver lo contingut en lo dit capítol, e açò sab ell testimoni per quant veu com lo dit mestre Tristany hagué brega ab lo dit Bas; e veu com lo dit mestre Tristany donà certes splaniçades al dit Bas ab una spasa de pla. E après lo dit mestre Bas vingué a la scola del dit mestre Tristany ab hòmens armats e forçivolment se'n portà¹¹⁹ lo dit Bas de la dita scola de mestre Tristany certa roba e certs studis de fusta¹²⁰.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXI°. capitulo. E dix nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXII°. capitulo. E dix nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXIII°. capitulo:

E dix que stà en veritat que lo dit Bas, nomenat en lo dit capítol, tenia per enamorada la dita dona Coxinera, segons que ell testimoni veu la dita dona que mengava e dormia ab aquella (*sic*), com ell testimoni la veyà venir a la casa del dit Bas e stava ab aquell .XV. e .XX. jorns, mengant e dormint ab //

[34r]

// aquell, sens que lo marit de la dita dona no li'n feya reprensió neguna. E après veu ell testimoni que la dita dona Coxinera se posà ab lo dit dit mestre Tristany en la sua casa, dormint e mengant ab aquell, e fent les faenes de la casa axí com fa la muller per son marit, com en lo dit temps la muller del dit mestre Tristany stava en Tortosa ab sos parents, e no volia tornar¹²¹ en poder del dit mestre Tristany; per la qual rahó conegué ell testimoni que lo dit Bas tenia ira e mala voluntat contra lo dit mestre Tristany, perquè li havia levat la dita Coxinera.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXIII°. capitulo. E dix nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXV°. capitulo:

E dix que lo que y sab ell testimoni és lo que·s segueix, ço és, que fon fama en la scola del dit mestre Tristany que lo dit Bas acusà per mal christià davant los reverents inquisidors al dit mestre Tristany, e que lo dit Bas pregà a (*blanco*) Riera, Johan Leó y mestre Pont, estudiants de la scola del dit mestre Tristany, que testificassen contra lo dit mestre Tristany davant los dits

¹¹⁹ Tachado: *certa*.

¹²⁰ Tachado: *que lo dit*.

¹²¹ Tachado: *tornador*.

reverents inquisidors e·l acusassen de les coses e obres de mal cristià que lo dit mestre Tristany havia fet¹²², de les quals lo dit Bas deya que l'havia acusat al dit mestre Tristany.

[34v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXVI°. capitulo. E dix nichil scire.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .XXVII., quia est iuris.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXVIII°. capitulo:

E dix que és veritat que ans que vingués lo dit mestre Gualbes per inquisidor a València, veu ell testimoni que lo dit mestre Tristany feu posar en les¹²³ portals de la dita scola \les dites creus; e açò sap ell dit testimoni/ com haja més de .X. anys que ell testimoni aturava en la dita scola e mengava en la casa del dit mestre Tristany.

[Margen izdo.: *índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXVIII°. capitulo:

E dix que és veritat lo contingut en lo dit capítol, per quant aquell dia de matí que lo dit mestre Tristany trobà la dita creu en terra congoxà molt e mostrà star-ne molt enugat. E après lo dit mestre Tristany la dita creu (*sic*) e pugà aquella dalt en la trona del general a on lo dit mestre Tristany legia les lçons als scolans. E açò sab ell testimoni perquè fon present, veent e hoint totes les dites coses.

[Margen izdo.: *índice*]

[35r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXX°. capitulo:

E dix que stà en veritat que davant e enfront de la dita trona a on legia lo dit mestre Tristany havia certes ymatges de sants pintades.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXI°. capitulo. Et dixit nichil scire.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit lo que y sab dessús.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Interrogatus \ex officio/ si ell dit testimoni és convés, parent o conjuncta persona, amich, familiar del dit mestre Tristany, quondam, o pregat o subornat per algú, o instruhit con devia testificar en la present causa, et ad omnia dixit quod non, exceptat que \dix que/ mengà gran temps en la casa del dit mestre Tristany e aprengué de gramàtica ab aquell.

Interrogat quant anys ha ell testimoni, e dix que de .XVIII. fins en .XX. anys.

Interrogatus quam partem vellet obtinere in presenti causa. E dix quod in jure postiolem.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presentia magnifici Petri Fra<n>ces, assessoris dictorum inquisitorum, et fratris Joannis Gizbert, ordinis predicatorum.

TESTIGO 3. PERE RIERA, CLÉRIGO

1487, febrero 8. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fols. 35v-38v).

Testimonio de Pere Riera, clérigo de la diócesis de Valencia, antiguo escolar del maestro Antoni Tristany, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[35v]

¹²² Tachado: *segons*.

¹²³ Tachado: *la dita scola*.

Dictis die et anno.

Petrus Riera, clericus¹²⁴ diocesis Valencie, testes \citatus, juratus/, productus et datus pro parte dicti Joannis Vilaspinosa, nomine procuratorio predicto¹²⁵ in et super quadam scriptura et articulis in eis contenta oblata pro parte dicti procuratoris coram dictis reverendis inquisitoribus die .VII. mensis febroarii anno precontento .MCCCCLXXXVII., qui virtute dicti juramenti interrogatus dixit et deposuit suam atestationem in hunch qui sequitur modum:

Primo, fuit interrogatus super contentis in primo \articulo/ dicte scribture, sibi lecto et dato ad intelligi ut decet.

E dix que ell dit testimoni no estudià en lo estudi¹²⁶ e scola del dit mestre Tristany, nomenat en lo dit capítol, <sinó> per temps d'hun any, emperò huy dir moltes gents, los noms de les quals no recorden a ell dit testimoni, <que> per gran temps tingué scoles lo dit mestre Tristany en la present ciutat.

Item, fuit interrogatus super contentis in .IIº. capitulo:

E dix que és veritat lo contingut en lo dit capítol, per quant ell testimoni e molts altres estudiants hoÿen del dit mestre Tristany los Evangelis del dit mestre Tristany, e que lo dit mestre Tristany legia e declarava als scolans de la sua scola¹²⁷ un altre libre apellat [*Rudum*] primo, que n'actava com se devien confessar los cristians e haver en les coses divinals.

[36r]

Item, super tercio et quarto capitulis non fuit interrogatus cum sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .Vº. capitulo. E dix nichil scire.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .VI. et .VII. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIIIº. capitulo:

E dix que ell testimoni ha vist la dita capella e ha hoït dir que obrà aquella lo dit mestre Tristany; en la qual stan les armes del dit mestre Tristany, emperò ell testimoni no ha vist obrar la dita capella ni sab què costà de obrar.

Item, super .VIIIº. et .Xº. capitulis non fuit interrogatus eo quia erant¹²⁸ impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XIº. capitulo. Et dixit nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XIIº. capitulo:

E dix nichil scire, com no·s nomenen neguns testimonis en lo dit capítol que diu eren enemichs del dit mestre Tristany.

[36v]

Item, non fuit interrogatus super .XIIIº. capitulo, quia juris est.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XIIIº. capitulo. E dix nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XVº. capitulo. E dix nichil scire.

Item, \no/ fuit interrogatus super contentis in .XVIº. capitulo, quia juris est.¹²⁹

Item, \non/ fuit interrogatus super contentis super contentis (sic) in .XVII. capitulo, eo quia juris et impertinens est.

¹²⁴ Tachado: *beneficiatus.*

¹²⁵ Tachado: *qui virtute.*

¹²⁶ Tachado: *del.*

¹²⁷ Tachado: *lo credo.*

¹²⁸ Tachado: *tanquam.*

¹²⁹ Tachado: *E dix.*

Item, fuit interrogatus super contentis in .XVIII°. capitulo. Et dixit nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XVIII°. capitulo:

E dix saber sobre lo dit capítol lo que-s segueix, ço és, que¹³⁰ tres mesos abans que los reverents inquisidors prenguessen lo dit mestre Tristany, ell testimoni passant davant la scola del dit mestre Tristany, lo dit mestre //

[37r]

// Tristany hagué certes paraules de malenconia ab ell dit testimoni, les quals ell testimoni referí a mestre Bas, lo qual poch dies havia se era barallat ab lo dit mestre Tristany, dient ell testimoni al dit mestre Bas que volguera que los reverents inquisidors portassen pres al Real al dit mestre Tristany. E que lo dit mestre Bas dix a ell testimoni: «Tu vols lo acusar?». E que ell testimoni dix: «No sé de què-s puxa acusar». E que lo dit Bas li dix: «Nom<é>s veniu ab mi al Real, que yo us avisaré de cosa que quant serem al Real vos direu “axí és” e poreu-lo acusar». E que ell testimoni dix: «En bon dia, anem-hi un dia», e no se'n curà pus. E que après¹³¹ hoý dir que lo dit Bas havia acusat al dit mestre Tristany davant los dits reverents inquisidors. E que après mort del dit mestre Tristany, ell testimoni hun dia parlant ab huns estudiants de la dita scola de mestre Tristany, al cantó del carrer de la scola, com era mort lo dit mestre Tristany, e donaven càrrech al dit Bas, que l'havia acusat, ell testimoni dix als dits estudiants que parlaven del dit mestre Bas que havia acusat al dit mestre Tristany: «Yo sé certa persona que-m deya que yo acusàs al dit mestre Tristany»; los quals respongueren a ell testimoni, ço és, en Miquel d'Iviça e mestre Pere (*blanco*), estudiants de la dita scola: «Aqueix Bas serà¹³² lo qual acusà al dit mestre Tristany, que ja sabem que altres estudiants de la scola induhïa lo dit Bas que acusassen al dit mestre Tristany». La qual //

[37v]

// cosa fon reportada al dit Bas, e lo dit Bas ne parlà ab ell testimoni en la scola que tenia prop de la Almoyna d'En Conesa, en una cambra que stava Johan (*blanco*), student que és stat scolà de Senta Catalina, dient a ell testimoni: «Vos dieu que yo us induhïa que acusasseu a mestre Tristany». E perquè ell testimoni dix que veritat era que ell ho havia dit, màs que no l'havia nomenat. E lo dit Bas dix a ell testimoni: «Vos no sabeu la intenció per què yo us deya que acusasseu al dit mestre Tristany», ço és, per una creu que tenia en la cadira del general de la scola, a les spatles, la qual diu ell testimoni que no la veu jamés. E als no dix saber.

[Margen izdo.: *índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XX°. capitulo:

E dix que¹³³ lo contingut en lo dit capítol ha hoý dir¹³⁴ a molts estudiants de la dita scola, los noms dels quals no recorden a ell testimoni; exceptat que ell testimoni anà ab lo dit Bas, ab altres hòmens armats, per sperar-lo¹³⁵ en certa part al dit mestre Tristany per dampnificar aquell. E les dites coses se feren a instància del dit Bas.

[38r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXI. capitulo:

E dix no saber res de certa sciència sobre lo contingut en lo dit capítol, salvo que ho ha hoít dir ell testimoni a moltes gents que no li recorden los noms, lo contingut en lo dit capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXII. capitulo:

¹³⁰ Tachado: *hun dia poch*.

¹³¹ Tachado: *sabé*.

¹³² Tachado: *és*.

¹³³ Tachado: *el*.

¹³⁴ Tachado: *al*.

¹³⁵ Tachado: *al dit mestre Tristany*.

E dix als no saber, sinó que lo dit Bas mostrava tenir hoy e mala voluntat contra lo dit mestre Tristany.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXIII. capitulo. Et dixit nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXIII.¹³⁶ capitulo:

E dix que sab¹³⁷ sobre lo present capítol ja u ha dit sobre lo contingut en lo .XVIII. capítol avans.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXV. capitulo:

Et dix no saber \res/ de certa \sciència/ sobre lo present capítol, exceptat que ha hoït dir que Johan Leó hauria acusat al dit mestre Tristany a inducció del dit Bas.

[38v]

Item, fon interrogat \ex officio/ ell testimoni si és convés, parent, conjuncta persona, familiar o amich del dit mestre Tristany, o pregat o subornat per algú, o instruït com devia testificar en la present causa; et ad omnia dixit quon non, exceptat que és stat dexeble del dit mestre Tristany per temps de hun any.

Interrogat quants anys ha ell testimoni, e dix que .XXIII. anys, poch més o menys.

Interrogatus quam partem vellet obtinere in presenti causa, et dixit quod in jure pociorem.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit desús lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia proxime dictorum testes.

TESTIGO 4. JOAN FERRER, MERCADER

1487, febrero 8. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2 (fols. 39-40).

Testimonio de Joan Ferrer, mercader, habitante de Valencia, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[39r]

Johannes Ferrer, mercator, Valentie habitator, testes citatus, productus et juratus, etc.

Primo, fuit interrogatus super contentis in¹³⁸ .XXXV. capitulo.

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVI. capitulo.

E dix no saber res de certa sciència \sobre·l dit capítol/. És veritat que ha hoït dir que lo dit Leonart Gomiç, designat en lo dit capítol, se pengà en la presó del bisbe e après lo cos d'aquell fon cremat en la rambla de València.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVII. et .XXXVIII., .XXXVIII.,¹³⁹ .XXXX., .XXXI. <et> .XXXII. capitulis.

E dix nichil scire.¹⁴⁰

¹³⁶ Tachado: *E*.

¹³⁷ Tachado: *sa lo sobre*.

¹³⁸ Tachado: *primo*.

¹³⁹ Tachado: *.XXXI*.

Item, fon interrogat sobre lo contengut en lo .XXXIII. capitulo. E dix¹⁴¹ saber sobre aquell lo que és segueix: que pot haver .VI. o .VII. anys, poch més o menys, que hun dia ell testimoni stava parlant ab mestre Johan lo spaser, lo vell, a la porta d'en Portell, al carrer de Paraís, sobre al-//

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

[39v]

// gunes dificultats de la fe, e senyaladament que ell testimoni deya al dit mestre Johan que era stat cosa de¹⁴² gran maravella que dotze hòmens, apòstols de Jesucrist, indoctes e il-literats, bastaren a convertir infinits homes del món a la ley de Jesucrist; e que lo dit mestre Johan respòs a ell testimoni que major miracle havia fet Mahomet, que ell a soles havia¹⁴³ convertit la major part del món; e que en les dites paraules se trobat¹⁴⁴ lo dit mestre Tristany, lo qual représ ab gran ira lo dit mestre Johan, dient-li que feya mal de parlar tals coses, que los sants apòstols havien convertit los infels a la ley christiana¹⁴⁵ retrahent-los de vicis e peccats, e que Mafomet havia¹⁴⁶ \pervertit/ los hòmens a vicis e peccats ; e que com no miràs aldre¹⁴⁷ sinò que en la ley christiana hi ha tants doctors \diversors (*sic*) en lo dir/, e que tots venen a hun fi sens discòrdia neguna; e que açó no-s pot fer sens ajutori divinal. E axí, lo dit mestre Johan restà molt confús del que havia parlat. E més, dix que après que muntaren al cadafal lo dit mestre Johan, que fon en lo temps de mestre Gualbes, inquisidor,¹⁴⁸ hun dia veu ell testimoni que \lo dit/ mestre Tristany estava a la porta del dit mestre¹⁴⁹ \Johan/, e lo dit mestre Tristany, ab gran fellonia e ab alta veu, deya tals o semblants paraules: «Digau, mestre Johan, vos dieu que yo us he acusat ab lo inquisidor. Yo //

[40r]

// no us he acusat, màs si-m feu parlar, yo diré coses de vos males; e viviu en¹⁵⁰ malguany, bé que ni sou moros, ni jueus, ni christians». E als no dix saber.

Interrogatus \ex officio/ si ell testimoni és convés, parent o conjuncta persona o¹⁵¹ amich, familiar del dit mestre Tristany, o pregat o sobornat per algú, o instruhit com devia testificar en la present causa. *Et ad omnia dixit quod non.*

Interrogatus quam partem mallet obtinere in presenti causa. Et dixit quod in jure postiore.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit, in presencia magnifici Petri Frances, assessoris ditorum reverendorum inquisitorum, et Garcie Malo, nuncium dicti sacri officii.

TESTIGO 5. JOAN PORTELL, MERCADER

1487, febrero 10. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2 (fols 40v-41v).

¹⁴⁰ Tachado: *inter*.

¹⁴¹ Tachado: *que j*.

¹⁴² Tachado: *gan*.

¹⁴³ Tachado: *prometit*.

¹⁴⁴ Por: *torbat*.

¹⁴⁵ Tachado: *de vicis e*.

¹⁴⁶ Tachado: *convertit*.

¹⁴⁷ Por: *altre*.

¹⁴⁸ Tachado: *hui*.

¹⁴⁹ Tahado: *Tristany e dei*.

¹⁵⁰ Tachado: *mang*.

¹⁵¹ Tachado: *amich*.

Testimonio de Joan Portell, mercader, habitante de Valencia, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[40v]

Die .x^o. mensis febroarii .M^o CCCCLXXXVII.

Joannes Portell, mercator, Valencie habitator, testes¹⁵² citatus, juratus, productus et datus pro parte Joannis Vilaspinosa, procuratoris predicti, in et super dicta scriptura .VII°. die febroarii et anno presentibus, per dictum procuratorem coram dictis reverendis inquisitoribus oblata, qui virtute dicti juramenti dixit et deposuit suam atestacionem in hunch qui sequitur modum:

Primo, \virtute dicti juramenti/, fon interrogat sobre lo contengut en lo .XXXV. capítol \de la dita scriptura, etc./ E dix que pot haver .VI. anys, poch més o menys, que hun dia¹⁵³ venint ell testimoni a la casa sua, la qual té en lo carrer de Parais, troba ell testimoni asseguts en hun banch a la porta de la casa de ell, dit testimoni,¹⁵⁴ a'n Leonart Gomiç, lo qual après se pengà en la presó del bisbe, e al dit mestre Tristany, nomenat en lo dit capítol, que estaven los dos disputant. E jatsia ell dit testimoni arribàs a la darrerria de la disputa d'aquells, entengué ell testimoni que disputaven los dits Gomiç e mestre Tristany del peccat de Adam; e que deya \lo dit Gomiç/ que nostre senyor Deu¹⁵⁵ \volgué/ que peccàs Adam, de la qual cosa lo dit mestre Tristany reprenia al dit Leonart Gomiç, dient que no deya bé, que nostre senyor Deu no volia¹⁵⁶ que Adam peccàs, que¹⁵⁷ si n'hagués volgut no haguera peccat Adam, majorment que nostre senyor Deu li havia manat que no passàs son manament. E porfidiaren molt sobre açó; e après se n'anà lo dit Leonart Gomiç confús, e lo dit mestre Tristany restà ab ell testimoni. E li digué lo dit mestre Tristany a ell testimoni: «Mal parlar fa aquest home»; dient-ho del dit Leonart Gomiç, «que no té sinò errós en lo seu cap». E axí se n'anà lo dit mestre Tristany.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fon interrogat sobre lo contengut en lo .XXXVI. capítol.

E dix que de certa sciència no¹⁵⁸ sab ell testimoni les coses contengudes en lo dit capítol; emperò, que axí ho ha hoït dir \e/ és pública fama en la present ciutat.

[41r]

Item, fuit interrogat super contentis in .XXXVII. capitulo.

E dix que és veritat que lo dit Gomiç anava disputant e parlant moltes coses hereticals contra la fe, ab algunes ficcions ab diverses persones d'aquesta ciutat, ço és, ab lo dit mestre Tristany, ab ell dit testimoni e ab Simó Tarba e molts altres que no recorden a ell testimoni; e que tots lo tenien per heretge al dit Gomiç.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, interrogatus fuit super contentis in .XXXVIII. capitulo.

E dix que lo que sab ell testimoni sobre lo contengut en lo present capítol, ja u ha dit dessús sobre lo .XXXV. capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVIII. capitulo.

E dix que ja u ha dit dessús \en la sua deposició/ lo que sab sobre lo present capítol.

¹⁵² Tachado: *qui juravit per Deum.*

¹⁵³ Tachado: *tornder.*

¹⁵⁴ Tachado: *al.*

¹⁵⁵ Tachado: *permeté.*

¹⁵⁶ Tachado: *no permitia tals coses, màs que.*

¹⁵⁷ Tachado: *si ha.*

¹⁵⁸ Tachado: *sa ell.*

Item, \non/ fuit interrogatus super contentis in .XXXX. capitulo, eo quia juris est.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .XXXXI. capitulo, eo quia impertinens est.

Item, \non/ fuit interrogatus super contentis in .XXXII. capitulo, eo quia juris est.

[41v]

Item, fon interrogat \ex officio/, si ell testimoni és convés, \o és stat/ parent o conjuncta persona del dit mestre Tristany, o si és \stat/ amich, familiar d'aquell, o si és stat pregat, sobornat o instruït per algú com devia testificar en la present causa. Et ad omnia dixit quod no.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus quam partem mallet obtinere in presenti causa. Et dixit quod in jure postiore.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit, in presencia magnifici¹⁵⁹ Sancti Mari, assessoris dictorum reverendorum inquisitorum, et Johannis Valda, nuncii dicti sacri officii.

TESTIGO 6. PERE ESTRADER, PRESBITERO

1487, febrero 12. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2 (fols 41v-43r).

Testimonio de Pere Estrader, presbítero de la diócesis de Valencia, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[41v]

Die .XII. mensis febroarii .Mº CCCCLXXXVII.

Petrus Strader, presbiter diocesis Valencie, testes¹⁶⁰ citatus, productus et juratus, etc.

Primo, fuit interrogatus super contentis in .IIº. capitulo.

E dix que és veritat que lo dit mestre Tristany, //

[42r]

// nomenat en lo dit capítol, veu ell testimoni per temps de .XV. o .XVI. anys que aturà en la scola del dit mestre Tristany, no sols instruïa en sciència los estudiants de la dita sua scola, màs encara en les coses divinals. E los dissabtes, quant stava lo dit mestre Tristany al Molí de Na Rovella, anava a la Mercé a missa ab los estudiants de la sua scola. E après que-s mudà en la scola prop de Sent Martí, anava a missa a Sant Martí ab los dits estudiants \lo/ dissabte de matí. E als \studians/ qui no y venien a la missa los feya pagar quatre diners per a oli a la làntia de la Verge Maria de la Mercé; e quant anava a Sant Martí a missa, lo que feya pagar als dits estudiants per què no anaven a missa, servia per a pan beneyt.

Item, non fuit interrogatus super .IIIº. \et .IIIº. capitulis/, eo quia¹⁶¹ impertinentia sunt.

Item, fuit interrogatus super contentis in .V. capitulo.

E dix que és veritat que lo dit fill de l'alfaquí moro \nomenat en lo dit capítol/, mengava en la casa del dit mestre Tristany, e lo dit mestre Tristany li mostrava de gramàtica. E en lo dit temps, lo dit mestre Tristany dix a ell, dit testimoni, ab gran plaer: «Ja sabeu, mossén¹⁶² \Strader/, fer-nos heu onor al bategar de aquest moro que haurà nom Johan Andreu»; que a la

¹⁵⁹ Tachado: *Petri Frances*

¹⁶⁰ Tachado: *qui juravit*

¹⁶¹ Tachado: *juris est*

¹⁶² Tachado: *Johan P*

Seu lo bategaren. E que après lo ha vist ell testimoni que viu lo dit Johan Andreu com a bon cristià en la present ciutat de València, e per tal és tengut e reputat per los conexents a aquell. E les dites coses sab ell testimoni perquè lavors ell, dit testimoni, estudiava en lo estudi e scola del dit mestre Tristany, segons ha dit dessús.

[42v]

Item, \non/ fuit interrogatus super .VI. et .VII. capitulis, eo quia impertinentia sunt.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo.

E dix que és veritat que lo dit mestre Tristany feu obrar la dita capella, nomenada en lo dit capítol, en lo dit monestir de Sent Agostí.¹⁶³ E açó sab ell testimoni per quant moltes vegades acompanyava al dit mestre Tristany a veure la dita obra, demanat per aquell. Emperò, que no sab ell testimoni quant y ha despés lo dit mestre Tristany en la dita obra.

Item, non fuit interrogatus super .VIII°. capitulo et .X. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XI. capitulo.

E dix que per a la dita festa de Tots Sants, lo dit mestre Tristany [com]prava a ell testimoni un pali per a fer davant altar a la dita capella de Sent Agostí. E que creu ell dit testimoni que, en lo dit dia de Tots Sants e o de partir lo pa, lo dit mestre Tristany devia fer dir misses en la dita \capella/ e y feya fer absolucions.

[43r]

Item, \non/ fuit interrogatus super contentis in .XII. \capitulo/, eo quia juris est.

Item, \non/ fuit interrogatus super contentis in .XXXVIII. capitulo,¹⁶⁴ aliis obmissis de voluntate partis,¹⁶⁵ eo quia impertinens est.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessús lo que y sab.

Interrogatus¹⁶⁶ \ex officio, si ell testimoni/ és convés, o \és stat/ parent o conjuncta persona del dit mestre Tristany, o si ha tengut alguna afinitat ab aquell, o si és stat amich, familiar d'aquell, o si és stat pregat o sobornat per algú, o instruït com devia testificar en la present causa. Et ad omnia dixit quod no.

Interrogatus quam partem mallet obtinere in presenti causa. Et dixit quod in jure postiore.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit, in presencia proxime dictorum testes.

TESTIGO 7. JOAN MARTÍ AL. MOLINER, PRESBÍTERO

1487, febrero 12. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2 (fols. 43v-45r).

Declaración prestada por Joan Martí alias Moliner, presbítero, beneficiado en Puçol, presentada en favor de las alegaciones de la defensa.

[43v]

Dictis die et anno.

¹⁶³ Tachado: *perq*

¹⁶⁴ Tachado: *abis*.

¹⁶⁵ Tachado: *E dix*.

¹⁶⁶ Tachado: *si*.

Joannes Marti \alias Moliner/, presbiter, beneficiatus in loco de Puçol, testes¹⁶⁷ citatus, productus et juratus, etc.

Primo, fon interrogat *\ex officio/* si ell dit testimoni és convés, o *\és stat/* parent o conjuncta persona, o és stat amich, familiar del dit mestre Tristany, o si és stat pregat o sobornat o instruït per algunes *\persones/* com devia testificar en la present causa. *Et ad omnia dixit quod non*, exceptat que ell testimoni ha après de gramàtica ab lo dit mestre Tristany per temps de .XV. o .XVI. anys.

Interrogat super contentis in primo capitulo.

E dix que és veritat que de gran temps ençà veu ell testimoni que lo dit mestre Tristany tenia scoles de gramàtica e de altres arts en la present ciutat, en la qual estudiaven molts fills de cavallers, ciutadans e altres gents de la present ciutat; per quant ell dit testimoni anava e estudiava en la dita scola en lo dit temps.

[44r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .II°. capitulo:

E dix que stà en veritat que lo dit mestre Tristany no sols instruïa los estudiants de la dita scola en les dites arts e ciències¹⁶⁸ *\de gramàtica, etc./*, mas encara instruïa aquells en fer obres de bons christians, axí com en fer-los anar a missa los dits estudiants los dies del dissabte, com encara en legir-los los evangelis e altres libres de bones doctrines. E açò sab ell testimoni com ell si trobava personalment, com estudiàs en la dita scola.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .III. et .III. \capitulis/, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .V°. capitulo:

E dix¹⁶⁹ saber sobre lo dit capítol lo que s segueix. Que lo dit moro nomenat en lo dit capítol estudiava de gramàtica en la scola del dit mestre Tristany; al qual lo dit mestre Tristany legia de gramàtica e li prestava los libres que havia mester per a estudiar. E li dexà una cambra de la scola, en la qual lo dit moro, fill de l'alfaquí, feya ventalls e çabates. E après ha sabut com se és fet christià e s nomena Johan Andreu; e viu com a bon christià e per tal és tengut e reputat per los conexents a aquell en la present ciutat.

[44v]

Item, super contentis in .VI. et .VII. \capitulis/ non fuit interrogatus, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo:

E dix que és veritat que ell testimoni veu com los frares de Sent Agostí¹⁷⁰ donaren *\al dit mestre Tristany/* lo dit loch en lo dit monestir a on¹⁷¹ edificàs la dita capella, *\axí com la edificà lo dit mestre Tristany/*. E ell testimoni lo y acompanyà al dit mestre Tristany moltes vegades en lo temps que se obrava la dita capella, com ell dit testimoni fos dexeble lavors del dit mestre Tristany e estudiàs ab aquell. Emperò, quant costà la dita obra de la dita capella o quant no, que no u sab ell testimoni.

Item, \non/ fuit interrogatus super contentis in .VIII. et .X°. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XI°. capitulo:

¹⁶⁷ Tachado: *qui juravit*

¹⁶⁸ Tachado: *com*

¹⁶⁹ Tachado: *no saber*

¹⁷⁰ Tachado: *li.*

¹⁷¹ Tachado: *que.*

Et dixit no saber res sobre lo dit capítol, exceptat que hun dia de Tots Sants anant a captar ab lo bací de la obra de la Seu, anà al dit monestir de Sent Agostí lo dit dia de partir lo pa, e veu que la dita capella stava ornada e lo altar parat, e lo dit mestre Tristany donà a ell dit testimoni en lo dit bací de la obra de la Seu hun diner per amor de Déu.

[45r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XII. capitulo. Et dixit nichil scire.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Interrogatus quam partem mallet obtinere in presente causa. Et dixit quod in iure postioem.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia magnifici¹⁷² Sancí Mari, assessoris dictorum reverendorum inquisitorum, et Joannis Valda, nuncii dicti Sacri Officii.

TESTIGO 8. MARIA LLOPIS

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2 (fols. 45r-49r).

Testimonio de Maria Llopis, que vivió un tiempo en casa del maestro Antoni Tristany, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[45r]

Die .XIII^a. mensis febroarii anno .MCCCCLXXXVII.

Maria Lopec, testes¹⁷³ citatus, juratus et productus ut supra.

Primo, fon interrogada \ex officio/ si ella testimoni és convessa o si fon parenta del dit mestre Tristany o conjuncta persona d'aquell, o si ha tengut streta amistat ab lo dit dit mestre Tristany, o si és stada pregada o sobornada o instruhida per algú en la present causa. Et ad omnia dixit quod non, exceptat que és stada hun temps ab lo dit mestre Tristany, quondam, e en la casa de aquell.

[45v]

Primo, fon interrogada super contentis in primo capitulo:

E dix que és veritat que en lo temps de hun¹⁷⁴ \any e mig/ que ha aturat ella testimoni en la casa del dit mestre Tristany, ha vist com tenia scoles lo dit mestre Tristany en la present ciutat, a la qual anaven a estudiar molts fills de cavallers, ciutadans e altres persones de la present ciutat.

Item, fuit interrogata super contentis in .II°. capitulo:

E dix que ella testimoni hoý dir al dit mestre Tristany , en lo temps que stigué ab aquell \en casa sua/, les coses contengudes en lo dit capítol.

Item, non fuit interrogata super contentis in .III. et .III. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogata super contentis in .V^o. capitulo:

E dix que ella testimoni hoý dir al dit mestre Tristany moltes vegades les coses contengudes en lo dit capítol, per lo temps que ella testimoni stigué en la casa del dit mestre Tristany; e que per semblant, hun dia lo dit¹⁷⁵ Johan Andreu dix a ella testimoni e recità los beneficis que havia
//

¹⁷² Tachado: p^o.

¹⁷³ Tachado: qui juravit

¹⁷⁴ Tachado: annp.

¹⁷⁵ Tachado: a hun moro ara apellat

[46r]

// reebut del dit mestre Tristany, segons en lo dit capítol se conté.

Item, non fuit interrogata super contentis in .VI. et .VII. \capitulis/, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogata super contentis in .VIII. capitulo.

E dix que ella testimoni hoý dir al dit mestre Tristany, stant en la casa d'aquell en lo dit temps, que ell era stat malalt en la ciutat de Tortosa, e en la dita malaltia que el votà \hun dia, vespra de Sent Agostí/, que si nostre senyor Deu li donava sanitat e curació de la dita malaltia que ell edificaria una capella en lo monestir de Sent Agostí de la present ciutat. E que súbitament nostre senyor Deu li donà sanitat al dit mestre Tristany, e que ell tantost vingué a la present ciutat e demanà lo loch a on edificà la capella en lo dit monestir; lo qual li fon donat per lo prior e covent del dit monestir. E que havia despés en la dita obra, ab lo retaule que y entenia a fer en la dita capella, una grossa quantitat, de la qual no-s recorda ella testimoni quanta quantitat era.

Item, non fuit interrogata super contentis in .VIII. et .Xº. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

[46v]

Item, fuit interrogata super contentis in .XI. capitulo.

E dix que és veritat que ella testimoni hoý dir moltes vegades al dit mestre Tristany que en lo dit vas staven soterrats son pare e son fill. E que en lo temps que ella testimoni stigué ab lo dit mestre Tristany, en la festa de Tots Sants, anava ab la mare e cunyada del dit mestre Tristany a la dita capella de Sent Agostí, que havia edificat lo dit mestre Tristany, a les vespres e l'endemà de partir lo pa ab les dites dues dones. E trobant-si lo dit mestre Tristany, anava ella testimoni a la missa e absolucions e almoynes que lo dit mestre Tristany feya celebrar en la dita capella, ornant e be aparellant aquella e fent los dits actes ab molta devoció. E que lo dit mestre Tristany dix moltes vegades a ella testimoni, que quant morís¹⁷⁶, a qualsevol frare de Sent Agostí que fos bisbe, dexaria en son testament la renda de la dita scola perque n fes bé per la sua ànima.

Item, fuit interrogata super contentis in .XII. capitulo.

E dix no saber res sobre lo dit capítol.

Item,¹⁷⁷ non fuit interrogata super .XIII., eo quia est impertinens.

[47r]

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXV. \capitulo/, obmissis aliis de voluntate partis.

E dix saber sobre lo dit capítol lo que-s segueix, ço és, que lo dit mestre Tristany, \dins lo dit temps, hun dia/ dix a ella testimoni: «Ma muller me vol acusar¹⁷⁸ \davant los/ inquisidors, dient que yo he parlat ab Leonart Gomiç, \que-s pengà en la presó/, e (*blanco*), gendre de Ramayo, coses hereticals e contra la fe. E ella no u pot dir ab veritat perquè los dits¹⁷⁹ Leonart Gomiç e gendre de Ramayo me eren vinguts a parlar; e és veritat que ells me vingueren a parlar de alguns dubtes que tenien sobre la fe catòlica e¹⁸⁰ ley evangèlica, als qual yo declarí los dits dubtes». E lo dit Leonart Gomiç se donà hun gran colp al front, dient que no havia trobat qui tan bé li hagués declarat lo dit dubte, e que ell, ço és, lo dit \mestre Tristany, représ al dit /Leonart Gomiç, dient-li que feya mal d'entrar en tals dificultats de la fe, que per a hun mestre en taulagia n'i hauria prou, e que no feyen per a ell, ço és, per al dit Leonart Gomiç, tals coses de voler-se'n entremetre.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

¹⁷⁶ Tachado: *si-s trobava trobava (sic) viu lo rever si.*

¹⁷⁷ Tachado: *fuit int*

¹⁷⁸ Tachado: *als.*

¹⁷⁹ Tachado: *Ramayo*

¹⁸⁰ Tachado: *de la*

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVI. capitulo.

E dix ella no saber res de certa sciència, sinò que ha hoït dir a moltes gents en la present ciutat les coses recitades en lo dit capítol, de les quals és pública fama en la dita ciutat.

[47v]

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVII. capitulo.

E dix no saber res de certa sciència sobre lo contengut en lo dit capítol, sinò que dins lo dit temps ella, dita testimoni, hoý dir hun dia al dit mestre Tristany que havia trobat molts convessos ajustats en cert loch \de la present ciutat/, e que parlaven de la ley de Moysés e de Jesucrist, e que lo dit mestre Tristany los havia dit que feyen mal de parlar de la ley de Moysés ni entrar en les dificultats d'aquella; e que·ls havia dit tal exemple, ço és: «Vosaltres veu que quant se vol dir missa¹⁸¹ novella en Preýcadors¹⁸² posaven cartells per les \portes de les/ sglésies que lo diumenge de prop venidor se celebrarà missa novella en lo monestir de preýcadors; e passat lo diumenge de la dita missa los dits cartells resten afixos¹⁸³ a les portes de les sglésies, e ve algú e lig·los e diu: “Diumenge que ve haurà missa novella en Preýcadors”; e diu falsia, que ja és dita la missa». E axí que lo dit mestre Tristany dix als dits convessos: «Vosaltres parlau del Messies venidor per lo que trobau scrit en la ley de Moysés, màs en veritat lo Messies ja és vengut». E axí que·ls havia représ als dits convessos, dient·los que d'ací avant no parlassen de tals coses, que feyen mal.

[margen izdo.: *índice*]

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVIII. capitulo.

E dix no saber pus del que ha dit dessus sobre lo .XXXV. capítol.¹⁸⁴

[48r]

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVIII. capitulo.

E dix no sabes pus del que ja ha dit dessus.

*Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVII. capitulo.*¹⁸⁵

E dix que la nit que morí lo dit mestre Tristany, ella dita testimoni, estava ab aquell; e ans de la sua mort, \gran nit, ço és, a les deu ores de la nit/, ella, dita testimoni, demanà al dit mestre Tristany si volia confessar, e que lo dit mestre Tristany li dix que be volguera ell confessar, que prou vegades ho havia demanat, e que jamés lo havien volgut confessar. E que ella testimoni cridà lo carceller de la presó, ço és, lo vell¹⁸⁶ que creu se nomena Martí de Val, e a sa filla Sperança, e·ls pregà que pugassen als inquisidors e que li fessen devallar lo frare qui stà en companyia del dit reverent inquisidor perquè confessàs al dit mestre Tristany, que stava molt mal. E que lo dit carceller pugà al dit inquisidor e devallà dient que lo frare que stava en companyia del dit reverent inquisidor stava destemprat e se era mès¹⁸⁷ al lit, e que no y podia devallar. E que ella testimoni feu levar del lit a'n (*blanco*) Manrana e Rafael Mercader, que staven presos en companyia del dit mestre Tristany, perquè li diguessen lo credo. E legien en un libre que y havia la missa de la Verge Maria e moltes oracions tota la nit, fins que¹⁸⁸ perdé la paraula lo dit mestre.

[margen izdo.: *índice*]

¹⁸¹ Tachado: *dien*.

¹⁸² El convento de Santo Domingo de la ciudad de Valencia.

¹⁸³ Tachado: *de*.

¹⁸⁴ Tachado: *exceptat que lo dit mestre*

¹⁸⁵ Tachado: *E dix no saber pues ut in proximo*

¹⁸⁶ Tachado: *apel*

¹⁸⁷ Tachado: *all*

¹⁸⁸ Tachado: *fon [fret] lo dit me*

[48v]

Lo qual dit mestre Tristany deya lo credo e moltes oracions, après que perdé la paraula; molt baix deya lo credo e tostemp menegava los morros. E que los dits Manrana e Rafael Mercader digueren a ella testimoni, aquella nit que lo dit mestre Tristany havia perdut la paraula, que lo dia abans lo dit mestre Tristany havia demanat moltes vegades confessió e que negú no vingué a confessar-lo.

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVIII.

E dix que ja ha dit dessus lo que y sab¹⁸⁹ en lo precedent capítol.

Interrogada de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogata quam partem mallet obtinere in presenti causa. Et dixit quod in jure postiore.

Interrogata generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

[49r]

Iniunctam fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit, in presencia magnificorum Petri Frances et Sancii Mari, assessor predictorum reverendorum inquisitorum.

TESTIGO 9. MELCIOR MIRALLES, PRESBITERO

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2 (fols. 49r-50r).

Testimonio de Melchior Miralles, presbítero, maestro en teología, subsacristán de la Seo de Valencia, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[49r]

Dictis die et anno.

Reverendus Melchior Miralles, presbiter, \magister in sacra pagina/, subsacristanus Sedis Valencie, testes¹⁹⁰ juratus, citatus, productus et datus.

Primo fuit interrogatus super contentis in primo capitulo.

E dix que és ver lo contengut en lo dit capítol, per ço com ell testimoni, de gran temps ençà, veu tenir les dites scoles de gramàtica e altres arts \al dit mestre Tristany/; a les quals anaven diversos estudiants, fills de cavallers,¹⁹¹ ciutadans e altres de la present ciutat.

Item, fuit interrogatus super contentis in .II°. capitulo.

E dix que stà en veritat que ell testimoni és cert que lo dit mestre Tristany legia als dits seus scolans no sols de les dites arts, mas encara instruhia aquells en la sancta fe catòlica e en bones¹⁹² doctrines, e açò sab ell testimoni per la pràctica que tingué ab lo dit mestre Tristany.

[49v]

Item, non fuit interrogatus super contentis in .III. et .III. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .V°. capitulo.

E dix no saber res de certa sciència sobre lo contengut en lo dit capítol, emperò que ha hoït dir les coses contengudes en aquell a alguns estudiants que legien¹⁹³ <e> aprenien en la dita scola, los noms dels quals no recorden a ell testimoni.

¹⁸⁹ Tachado: *e que és veritat que lo dit mestre Trista*

¹⁹⁰ Tachado: *qui*

¹⁹¹ Tachado: *gentils hòmens*

¹⁹² Tachado: *doctrime.*

Item, super contentis in .VI. et .VII. \capitulis/ non fuit interrogatus, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo.

E dix que no y sab res de certa sciència \sobre lo contengut en lo dit capítol/, emperò que les coses contengudes en lo dit capítol hoy dir al dit mestre Tristany, que n parlà ab ell testimoni, e que és veritat que ell testimoni ha vist la dita capella¹⁹⁴ en lo monestir de Sent Agostí, e que creu que costà bona quantitat de peccúnia la obra de aquella, emperò que quant costà \o quant no/, que no sab ell testimoni.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .VIII. et .X. capitulis¹⁹⁵ dicte scripture, eo quia sunt impertinentia.

[50r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XI. capitulo.

E dix no saber \res/ sobre lo contengut en lo dit capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XII. capitulo.

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

Interrogatus \ex officio/ si ell testimoni \és/ stat amich, familiar del dit mestre Tristany, o si és stat pregat o sobornat o instruït per algú com ell, dit testimoni, havia a testificar en la present causa. Et ad omnia dixit quod non, emperò que ell testimoni volia bé al dit mestre Tristany perquè venia \a/ hoïr la liçó de teologia que ell, dit testimoni, legia, e que era home de ciència.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit, in presencia magnificorum Petri Frances et Sancii Mari, assessor predictorum reverendorum inquisitorum.

TESTIGO 10. PASQUAL MARTÍ, PRESBITERO

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2 (fol. 50v); caja 1 (fol. 51r-v).

Declaración de Pasqual Martí, presbítero de la diócesis de Valencia, que fue presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[50v]

Dictis die et anno.

Paschasius Marti, presbiter diocesis Valencie, testes¹⁹⁶ citatus, juratus et productus, ut supra.

Primo, fon interrogat ell dit testimoni \ex officio/ si és convés o és stat parent, conjunta persona o amich, familiar del dit mestre Anthoni Tristany, o si és stat pregat o sobornat o instruït \per algú/ com devia¹⁹⁷ testificar en la present causa. Et ad omnia dixit quod non.

Item, fuit interrogatus super contentis in primo capitulo.

¹⁹³ Tachado: *en la*.

¹⁹⁴ Tachado: *e que*.

¹⁹⁵ Tachado: *eo quia su*.

¹⁹⁶ Tachado: *qui juravit*.

¹⁹⁷ Tachado: *re*.

E dix que és ver lo contengut en lo dit capítol, per quant ell dit testimoni tingué per dexeble al dit mestre Tristany \en Leyda, e li mostrà/ les Parts; e après, per lo criament de aquell dit mestre Tristany, ell dit testimoni lo vesitava, e ha vist com de gran temps ençà tengué les scoles de gramàtica e altres arts en la present ciutat, a les quals anaven a estudiar molt fills de cavallers, ciutadans e de altres gents de la present ciutat.

Item, fuit interrogatus super contentis in .II°. capitulo.

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

[51r]

Item, non fuit interrogatus super contentis in .III. et .III. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .V. capitulo. Et dixit nichil scire.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .VI. et .VII. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo:

E dix saber sobre lo contingut en lo dit capítol, ço és, que hun dia lo dit mestre Tristany portà a ell testimoni a la dita capella¹⁹⁸ \nomenada en lo dit capítol, e li mostrà lo vas en lo qual/, dix lo dit mestre Tristany a ell testimoni, que tenia soterrat hun fillet, e que ell havia obrat la dita capella. E que ell testimoni sabe que los dits frares de Sent Agostí tenien en gran reputació al dit mestre Tristany per la obra que havia fet en la dita capella.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo et .X°. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XI. capitulo. E dix nichil scire.

[51v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XII. capitulo. Et dixit nichil scire; et quia est juris, ho remet a la delliberació dels reverents inquisidors.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sap.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quon non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia magnifici Sancti Mari, assessoris dictorum inquisitorum, et Joannis Valda, nuncii dicti Sacri Officii.

TESTIGO 11. JOAN ANDREU, ESTUDIANTE DE ARTES

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fols. 51v-53r).

Testimonio de Joan Andreu, estudiante de artes, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[51v]

Die .XIII. mensis febroarii anno .M° CCCCLXXXVII.

Joannes Andreas, studens in artibus, testes¹⁹⁹ citatus, juratus et productus, etc.

Primo, fuit interrogatus \ex officio/ si ell testimoni és convés o és stat parent, conjuncta persona o amich, familiar del dit mestre Tristany, o si és stat pregat o sobornat per algú o instruït per alguna persona com devia testificar en la present causa, et ad omnia dixit quod non, exceptat que no ha molt que era moro e-s feu cristià, e aturà algun temps en la casa del dit mestre Tristany.

¹⁹⁸ Tachado: *en lo vas de la qual.*

¹⁹⁹ Tachado: *qui juravit, etc.*

[52r]

Item, fon interrogat sobre lo contingut en lo primer capítol:

E dix que de tres anys e mig, ell testimoni²⁰⁰ tengué pràctica ab lo dit mestre Tristany e ha vist com tenia scoles de gramàtica e altres arts en la present ciutat; a la qual ell testimoni anava per estudiar, e y veyà anar molts fills de cavallers, ciutadans e de altres habitants de la dita ciutat a la dita scola, que estudiaven ab lo dit mestre Tristany. E en la dita scola hoý dir que lo dit mestre Tristany havia gran temps que tenia la dita scola.

Item, fuit interrogatus super contentis in .II°. capitulo:

E dix que és veritat lo contingut en lo dit capítol, \per quant/ en lo temps que ell dit testimoni anava a la dita scola e estudi del dit mestre Tristany, veu com lo dit mestre Tristany no sols legia les dites arts als dits estudiants, mas encara los instruïa en los articles de la fe e legia a aquells los Sants Evangelis e en los altres coses que eren necessàries per a la intel·ligència de la fe e ley christiana.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .III. et .III. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .V. capitulo:

E dix que és veritat que ell dit testimoni, essent moro anava a la scola e estudi del dit mestre Tristany, lo qual receptà a ell testimoni ab gran plaer, e deya a ell testimoni: «Alí, per què no us feu cristià, que la ley dels cristians és millor que la de los moros». E que après que fon fet cristià ell testimoni, //

[Margen izdo.: *índice*]

[52v]

// lo dit mestre Tristany ab gran plaer dix a ell testimoni que estudiàs en la sua scola, que ell lo faria franch de col·lecta, e que²⁰¹ no volia que li²⁰² pagàs salari per mostrar-li. E que lo dit mestre Tristany deya a ell testimoni que li hauria alguna casa de algun home de bé en la present ciutat perquè stigués en aquella per mestre dels fills del dit home de bé. E que y treballà molt lo dit mestre Tristany en haver-li la dita casa; e perquè no li pogué trobar casa a ell testimoni, lo dit mestre Tristany, líberament, per amor que ell dit testimoni se era fet cristià, lo se'n portà a casa sua e li donà a mengar en la sua taula, al seu costat e al seu plat. E dormia en casa de aquell per temps de tres mesos, mostrant més amor a ell testimoni, que li donava de mengar francament, que no als altres estudiants que tenia en casa, que li paguen provisió al dit mestre Tristany. E lo dit mestre Tristany, ab molta amor instruïa a ell dit testimoni en la ley christiana e en los sants articles²⁰³ de la fe. E après, passats los dits tres mesos, stigué ell testimoni altres tres mesos en la casa del dit mestre Tristany pagant-li ell testimoni la provisió; e tostemps, lo dit mestre Tristany instruïa a ell testimoni en la sancta fe catòlica. E més, dix que lo dit mestre Tristany feya totes nits en la dita sua scola encendre totes les lànties que staven davant los retaules dels sants que staven en la dita scola, e deya a ell testimoni: «Guardau que aquestes ymatges, ço és, aquesta és de sent Agostí e aquesta altra de sent Gerònim: teniu-los en devoció e reverència». E que ell testimoni ab lo dit consell revira les ymatges dels dits sants.

Item, super contentis in .VI. et .VII. \capitulis/ sunt impertinentia et \eo/ non fuit interrogatus.

[53r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo:

E dix que stà en veritat que ell testimoni veu en lo temps que stigué en la casa del dit mestre Tristany, que lo dit mestre Tristany, lo dia de Tots Sants e l'endemà, dia de partir lo pa, encenia

²⁰⁰ Tachado: *ha*.

²⁰¹ Tachado: *no li*.

²⁰² Tachado: *mostràs*.

²⁰³ Tachado: *de aquella*.

la làntia de la dita capella nomenada en lo dit capítol, e ornava la dita capella encenent-y²⁰⁴ lums de candelas de cera e fent-hi celebrar missa e absolucions; faent les dites coses ab devoció, segons lo que ell testimoni pogué veure.

Item, non fuit interrogatus super .VIII. et .X. capitulis, quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XI. capitulo :

E dix que ja ha dit dessus lo que y sab en lo present capítol, en lo que ha testificat sobre lo .VIII. capítol precedent.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XII. capitulo. Et dixit nichil scire.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia magnifici Sancti Mari, assessoris dictorum inquisitorum, et Joan Valda, nuncii.

TESTIGO 12. JOAN BAYARRI, PRESBITERO

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 1 (fols. 53v-54r).

Testimonio de Joan Bayarri, maestro en teología y presbítero de la diócesis de Valencia, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[53v]

Dictis die et anno.

Joannes Bayarri, presbiter \diocesis Valentie/, magister in sacra pagina, testes²⁰⁵ citatus, productos et juratus, etc.

Item, fuit interrogatus super contentis in primo capitulo:

E dix que stà en veritat²⁰⁶ lo contingut en lo dit capítol, perquè ell testimoni ho ha vist.

Item, fuit interrogatus super contentis in .II. capitulo:

E dix que ell testimoni ha hoit dir²⁰⁷ a diversos dexebles del dit mestre Tristany, que lo dit mestre Tristany los legia los Evangelis als estudiants de la dita sua scola.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .III. et .III. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .V. capitulo:

E dix que ell testimoni veu star lo dit moro, fill de l'alfaquí, en la casa del dit mestre Tristany²⁰⁸ après que fon cristià, lo qual se apella Johan Andreu e-l veu anar ab lo dit mestre Tristany, e als no dix saber.

[54r]

Item, non fuit interrogatus super .VI. et .VII. \capitulis/, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo:

²⁰⁴ Tachado: *moltes*.

²⁰⁵ Tachado: *qui juravit per Deum*.

²⁰⁶ Tachado: *que és veritat*.

²⁰⁷ Tachado: *lo contengut en lo dit capítol*.

²⁰⁸ Tachado: *e ap*.

E dix que no sab res de certa sciència ell testimoni, sinó que ha vist la dita capella nomenada en lo dit capítol, e que lo dit mestre Tristany dix a ell testimoni que ell la²⁰⁹ havia edificada \dita capella/; emperò no sab que costà lo obrar d'aquella.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .VIII°. et .X^o. capitulis, eo quia erant impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XI°. capitulo:

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XII°. capitulo:

E dix *nichil scire*, e que se refereix a la justícia.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia Petri Francés et Sancí Mari, assessorum.

TESTIGO 13. ÁGUEDA DE BURGOS

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fols. 54v-55v).

Testimonio de Águeda de Burgos, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[54v]

Dictis die et anno.

Águeda de Burgos, *testes*²¹⁰ *citata, producta et jurata, etc.*

Primo, fon interrogada *\ex officio/* si ella testimoni és convessa o és stada parenta o conjuncta persona del dit mestre Tristany, o ha tengut streta amistat ab aquell, o és stada sobornada, pregada o instruhida per algun com devia testificar ella testimoni en la present causa. *Et ad omnia dixit quod non*, exceptat que ella testimoni tingué amistat ab lo dit mestre Tristany per temps de .VIII. anys.

*Primo, fuit interrogata super contentis in*²¹¹ *.XIII. \capitulo/, obmissis precedentibus de voluntate partis:*

E dix que és veritat que ella testimoni, en lo temps que²¹² ella testimoni tingué amistat ab lo dit mestre Tristany, una nit venint a la casa del dit mestre Tristany, trobà ella testimoni dins la casa del dit mestre Tristany lo dit mestre Tristany que stava parlant ab la dita dona Coxinera nomenada en lo dit capítol; per què ella testimoni pres dels cabells al dit mestre Tristany e li donà una coç en los companyons de què caygué en terra lo dit mestre Tristany, e ella testimoni anà axí mateix a la dita Coxinera per²¹³ pegar a la dita Coxinera, e que lo dit mestre Tristany se levà e no dexà a ella testimoni batre la dita Coxinera. E que lavors, la dita Coxinera, veent que lo dit mestre Tristany afavoria a ella testimoni, dix al dit mestre //

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

[55r]

²⁰⁹ Tachado: *haya*.

²¹⁰ Tachado: *que juravit*.

²¹¹ Tachado: *.XV*.

²¹² Tachado: *stigué ab lo dit*.

²¹³ Tachado: *ba*.

// Tristany: «No cureu, en Marrano, que yo us acusaré e us faré podrir en lo Real, axí com stà vostre germà lo vanover pres en lo Real». E que ella testimoni respós: «Que stà [deus] en figura que hoja la puta viega»; e que lo dit mestre Tristany se reya de tot. E que pochs dies après, \dix lo mestre Tristany a ella testimoni que/ la dita Coxinera tramés a demanar-li unes faldetes al dit mestre Tristany; e perquè no les hi volgué fer, la dita Coxinera dix al dit mestre Tristany: «Ara no cureu, que yo us acusaré ab los inquisidors»²¹⁴.

Item, \non/ fuit interrogata super contentis in .XVI. \capitulo/, eo quia juris est.

Item, non fuit interrogata super contentis in .XVII. \capitulo/, eo quia est impertinens.

Item, super contentis in .XVIII. capitulo:

E dix que per quant ella testimoni ha dormit ab lo dit mestre Tristany moltes nits, e ha vist en la dita sala que la capella està en lo hun cap de la dita sala e lo tinell en lo altre cap. E que en les nits que ella testimoni dormí ab lo dit mestre Tristany jamés veu que tals actes feç de sullar-se lo dit mestre Tristany.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, super contentis in .XVIII. capitulo:

E dix que ella testimoni coneix al dit Bas nomenat en lo dit capítol, al qual sap ella testimoni que lo dit mestre Tristany donà splaniçades;²¹⁵ e que açò dix lo dit mestre Tristany a ella testimoni.

[55v]

Interrogada de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit desús lo que y sab.

Interrogata generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia proxime dictorum testimonis.

TESTIGO 14. JAUME EXIMENO, MERCADER

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 1 (fols. 55v-56v).

Testimonio de Jaume Eximeno, mercader, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[55v]

Dictis die et anno.

Jacobus Eximeno, mercator, testes²¹⁶ citatus, juratus et productus.

Primo, fon interrogat \ex officio/ si ell dit testimoni és convés o és stat parent o conjuncta persona o amich, familiar del dit mestre Tristany, o és stat pregat o subornat o instruhit per algú com devia testificar en la present causa. Et ad omnia dixit quod non.

Fuit interrogatus \ex officio/ quam partem mallet obtinere. Et dixit quod in jurem postiore.

[56r]

Item, fuit interrogatus super contentis in primo capitulo:

E dix esser ver lo contengut en lo dit capítol, per quant ell testimoni ha vist com lo dit mestre Tristany ha tengut scoles gran temps \en la present ciutat/, a les quals anaven a estudiar molts estudiants de la mateixa ciutat e de altres parts.

²¹⁴ Tachado: *e que lo dit mestre Tristany.*

²¹⁵ Tachado: *ab [lo pla] de.*

²¹⁶ Tachado: *qui juravit.*

Item, fuit interrogatus super contentis in .II. capitulo. E dix nichil scire.

Item, super contentis in .III. et .III. capitulis non fuit interrogatus, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .V°. capitulo. Et dixit nichil scire.

Item, super .VI. et .VII. capitulis non fuit interrogatus, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIII. capitulo:

E dix no saber res de certa sciència, sinó que ha hoït dir les coses contingudes en lo dit capítol, e que no·s recorda a qui ho <ha> hoït dir.

Item, non fuit interrogatus super contentis in .VIII. et .X. capitulis, eo quia fuit impertinentia.

[56v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XI. capitulo. Et dixit nichil scire.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XII. \capitulo/. Et dixit nichil scire.

Interrogat de loch, temps e presents. *Et dix no saber-hi pues del que ja ha dit dessús.*

Interrogat generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia magnifici Sancii Mari, assessoris dictorum inquisitorum, et Joannis Valda.

TESTIGO 15. GRÀCIA SANCHIS, VIUDA DE ALFONS SANS, TUNDIDOR

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fols. 56v-57v).

Testimonio de Gràcia Sanchis, viuda de Alfons Sans, tundidor, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[56v]

Dictis die et anno.

Gracia Sanchiç, uxor Alfonsi Sanç, quondam, baxador de draps, testes²¹⁷ citata, producta et data.

Primo, fon interrogada *\ex officio/* si ella testimoni és convessa o és stada parenta o conjuncta persona o ha tengut streta amistat ab lo dit mestre Tristany, o si és stada sobornada, pregada o instruhida per algú com devia testificar en la present. *Et ad omnia dixit quod non*, exceptat que dix que era convessa.

[57r]

Primo, fuit interrogata super contentis in primo capitulo:

Et dix que és veritat que més ha de .XVII. anys que ella testimoni era vehina del dit mestre Tristany, e l'a conegut que tenia scoles en la present ciutat de gramàtica e altres arts, a les quals scoles anaven molts estudiants.

Item, fuit interrogata super contentis in .II. capitulo:

E dix no saber res sobre lo contingut en lo dit capítol.

Item, non fuit interrogata super contentis in .III. et .III°. \capitulis/, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogata super contentis in .V°. capitulo. E dix nichil scire.

²¹⁷ Tachado: *que juravit.*

Item, non fuit interrogata super contentis in .VI. et .VII. \capitulis/, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogata super contentis in .VIII. capitulo:

E dix que·n l'any de les morts, que pot haver .XI. anys, que morí hun fill al dit mestre Tristany, per lo qual feu e edificà la dita capella en lo dit monestir de Sent²¹⁸ Agostí; e que ella testimoni, quant se obrava la dita capella y anà moltes vegades ab lo dit mestre Tristany per veure la obra que·s feya de la dita capella.

Item, super contentis in .VIII. et .X. \capitulis/ non fuit interrogata, eo quia sunt impertinentia.

[57v]

Item, fuit interrogata super contentis in .XI. capitulo:

E dix que és ver lo contingut en lo dit capítol, per quant ella testimoni anava ab la muller del dit mestre Tristany a la dita capella lo jorn de la festa de Tots Sants e l'endemà, dia de partir lo pa, a fer les dites exeques en la dita capella, a la qual venia lo dit mestre Tristany e y feya dir misses e altres coses de devoció.

Item, fuit interrogata super contentis in .XII. capitulo. E dix nichil scire.

Interrogada de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogata generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia magnifici Sancii Mari, assessoris dictorum inquisitorum, et Joannis Valda, nuncii.

TESTIGO 16. JOAN PORTELL, ESTUDIANTE DE ARTES

1487, febrero 13. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fols. 57v-59r).

Testimonio de Joan Portell, estudiante de artes, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[57v]

*Dictis die et anno.*²¹⁹

*Joannes Portell, studens in artibus, testes*²²⁰ *citatus, productus et datus, etc.*

Primo, fon interrogat *\ex officio/* si ell testimoni és convés o si és stat parent, conjuncta persona²²¹ del dit mestre Tristany o ha tengut streta amistat ab aquell, o si és stat pregat, sobornat o instruhit per algú com devia testificar en la present causa. *Et ad omnia dixit quod non*, exceptat que és bandejat ara per una mort.

[58r]

Primo, fuit interrogatus super contentis in .XXXV. capitulo:

E dix que pot haver .VI. o .VII. anys que una nit, \a/ una ora après la oració, ell testimoni entrà en la casa del dit mestre Tristany, e no recorda a ell testimoni la causa per què anà, e quant fou ben avant en la entrada,²²² \prop de/ hun retret de la dita casa, ell dit testimoni²²³ \veu/ que lo dit mestre Tristany e en Leonart Gomiç, lo que·s pengà en la cort del bisbe, staven seguts cascú en sa cadira e tenien davant hun libre ubert, e no sab ell testimoni quin libre era, e acostant-se ell

²¹⁸ Tachado: *Francés*.

²¹⁹ Tachado: *Petrus Gallach, studens in artibus, testes qui juravit, etc.*

²²⁰ Tachado: *qui juravit*.

²²¹ Tachado: *o ha*.

²²² Tachado: *un*.

²²³ Tachado: *veu / hoy*.

testimoni als dessús dits hoý que lo dit mestre Tristany, ab gran malenconia, dix al dit Leonart Gomiç: «Anau, que vos sou hun mal \home/ e sou heretge, e yo²²⁴ \no·m/ deuria pendre ab vos». E tancà lo dit libre lo dit mestre Tristany. E que en lo dit cas, lo dit mestre Tristany ni lo dit Gomiç no podien veure a ell testimoni, mas hoint ell testimoni les dites paraules que lo dit mestre Tristany havia dit ab tan gran malenconia, volgué \bé/ veure ell testimoni a qui le deya lo dit mestre Tristany,²²⁵ \e mirant/ en lo dit retret conegué ell testimoni al dit Leonart Gomiç, al qual, com dit ha, lo dit mestre Tristany dix les dites paraules de²²⁶ prephensió; e que lo dit Leonart Gomiç no respós neguna cosa. E axí se n'anà ell testimoni, que lo dit mestre Tristany ni lo dit Gomiç ni sentiren que ell y fos entrat.

[Margen izdo.: *índice*]

Interrogat *ex officio* ell testimoni si sab ni veu que lo dit libre fos scrit en abràych o que los dits Leonart Gomiç e lo dit mestre Tristany parlassen algún mot en abràych, e dix no saber pus del què ja ha dit dessús.

[58v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVI. capitulo:

E dix no saber res de certa sciència sobre lo dit capítol, sinó que ha hoit dir lo contengut en aquell.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVII. capitulo:

E dix que és veritat que ell testimoni ha vist disputar lo dit Leonart Gomiç ab lo dit mestre Tristany, com dit, e ab en Tarba e ab altres gents, e que tots lo tenien per mal cristià.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVIII. capitulo:

E dix que lo dit mestre Tristany se enugà molt ab lo dit Leonart Gomiç quant disputà ab aquell, segons dit ha, per quant lo dit Leonart Gomiç deya algunes coses contra la sansta fe catòlica.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVIII. capitulo:

E dix²²⁷ que ja ha dit dessús lo que sab sobre lo present capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXIX. capitulo. E dix no saber res.

Item, super contentis in .XXXI. capitulo non fuit interrogatus, eo quia est impertinens.

[59r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXII. capitulo. E dix no saber res.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessús lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit in presencia magnifici Petri Frances, assessoris dictorum inquisitorum, et Joannis Valda, nuncii.

TESTIGO 17. LLUÍS MANRANA, COMPAÑERO DE CELDA

1487, febrero 16. Valencia.

²²⁴ Tachado: *no*.

²²⁵ Tachado: *e entrant*.

²²⁶ Tachado: *represó p*.

²²⁷ Tachado: *no saber-hi*.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fols. 59r-60r).

Testimonio de Lluís Manrana, que había estado preso en el Real junto al maestro Antoni Tristany, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[59r]

Die .xvi. mensis febroarii anno predicto .M^o CCCCLXXXVII.

Ludovicus Manrana, testes²²⁸ citatus, productus et datus, etc.

Primo, fon interrogat²²⁹ super contentis in .XXXVII. capítol dicte scripture,²³⁰ pretermisiss aliis de voluntate partis, sibi lecto, etc.

E dix que és veritat que ell testimoni veu que lo dit en Leonart Gomiç, que-s pengà en la presó del bisbe, anava disputant ab convessos e altres gents de la ley de Moysés e de Jesucrist, dient moltes errós.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVIII. capitulo. E dix nichil scire.

[59v]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVIII. capitulo:

E dix no saber res de certa sciència ell testimoni sobre lo contengut en lo dit capítol, sinó que stant presos ell testimoni e lo dit mestre Tristany, *quondam*, en la presó del Real,²³¹ lo dit mestre Tristany li dix les coses contengudes en lo dit capítol, com disputava e reprenia lo dit Leonart Gomiç de les falses opinions que tenia de la ley de Jesucrist, nostre redemptor.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVI. capitulo:

E dix que és veritat que ell dit testimoni, stant pres ensemps ab lo dit mestre Tristany en la dita presó del Real, com dit ha, ensemps ab Rafael Mercader,²³² dos \dies/ abans que morís lo dit mestre Tristany, aquell dit mestre Tristany demanà confessió; e que ell testimoni ho digué a'n²³³ Pedro de Val, sotscarceller de la dita presó, que digués als reverents inquisidors que fessen devallar a frare Gizbert, qui stava en companyia del dit inquisidor, que confessàs lo dit mestre Tristany, que stava molt mal, e que²³⁴ \a ell testimoni no recorda prou si lo dit frare Gizbert devallà a parlar ab lo dit mestre Tristany²³⁵ per la rexa, emperò que no entrà a confe<sa>r-lo/.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVII. capitulo:

E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVIII. capitulo:

E dix que és veritat que ell testimoni hoý dir al dit mestre Tristany moltes oracions fins que perdé la paraula, e als no dix saber.

[Margen izdo.: *índice*]

²²⁸ Tachado: *qui juravit per Deum.*

²²⁹ Tachado: *si sab ha.*

²³⁰ Tachado: *pro ter.*

²³¹ Tachado: *ell.*

²³² Tachado: *un dia.*

²³³ Tachado: *Diain.*

²³⁴ Tachado: *lo dit confessor no vingué jamás per confessar, lo que tostemps lo dit mestre Tristany demanà confessió fins que perdé la paraula.*

²³⁵ Tachado: *tot sia.*

[60r]

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja u ha dit dessús.

*Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.*²³⁶

Item, fuit interrogatus \ex officio/ ipse testes si és convés o si és stat parent o conjuncta persona o amich molt familiar del dit mestre Tristany, o si és stat pregat o sobornat o instruït per algú com devia testificar en la present causa. Et ad omnia dixit quod non, exceptat que és convés e hun fill d'aquell anà \hun temps/ a la scola del dit mestre Tristany.

*Iniunctum fuit sibi*²³⁷ *tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia magnifici Sancti Mari, assessoris ditorum inquisitorum, et Pascasii [C]oyamart.*

TESTIGO 18. FRANCESC POLVELLALL, BATIFULLA

1487, febrero 17. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 1 (fols. 60r-61r).

Testimonio de Francesc Polvellall de Cabanes, batifulla, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[60r]

Die .XVII. mensis febroarii anno predicto .Mº CCCCLXXXVII.

*Franciscus Polvellall de Cabanes, batifulla, testes*²³⁸ *citatus, productus et datus, etc.*

*Primo, fuit interrogatus*²³⁹ *\ex officio/ si ell dit testimoni és convés o si és stat parent o conjuncta persona o amich familiar del dit mestre Tristany, o si és stat pregat o sobornat o induït per algú com devia testificar en la present causa. Et ad omnia dixit quod non, excepto que era compare de ell testimoni e ha mengat moltes \voltes/ en Tortosa ab lo dit mestre Tristany.*

[60v]

Item, \non/ fuit interrogatus super contentis in .XXXXI. capitulo, eo quia est impertinens, obmissis aliis de voluntate partis.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXXIII. capitulo:

E dix que pot haver dotze anys, poch més o menys, que ell testimoni se trobà en la ciutat de Tortosa ensemps ab lo dit mestre Tristany, nomenat en lo dit capítol, e que²⁴⁰ hun dia, ell dit testimoni dix al dit mestre Tristany: «Vos me haveu promés que disputareu de la ley ab aquestes jueus de Tortosa. Voleu-me tenir lo promés?». E que lo dit mestre Tristany dix a ell testimoni: «Anem tantost e fer-vos-he veure com aquestos jueus són pertinaços e perduts per malícia». E que ell testimoni e lo dit mestre Tristany anaren a la dita Jueria de Tortosa e²⁴¹ a la porta de la sinagoga de la dita Jueria lo dit mestre Tristany disputà ab dos rabins de la dita Juheria, lo hun vell e lo altre jove. E que lo jove era rabí e mestre de la sinagoga de Tortosa, e l'altre jueu²⁴² \vell/, rabí, era stranger, que era vengut a la dita Jueria per demanar per amor de Déu almoyna als dits jueus. Ab los quals, en la disputa, lo dit mestre Tristany los vencé, e los jueus

²³⁶ Tachado: *Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia.*

²³⁷ Tachado: *tenere.*

²³⁸ Tachado: *qui juravit*

²³⁹ Tachado: *super contentis*

²⁴⁰ Tachado: *hun dia \ell/ lo dit \testimoni dix al/ mestre Tristany dix a ell testimoni tals o semblants paraules: «Voleu venir ab mi a la Juehir».*

²⁴¹ Tachado: *que entraren.*

²⁴² Tachado: *jove.*

s'enbaraçaren que no li sabren respondre en lo que ell los²⁴³ interrogava; e que tots los altres jueus que allí eren se'n congoxaren molt perquè mestre Tristany los havia vençut; e que ell testimoni conexia en totes les paraules del dit mestre Tristany que ell era catòlich cristià, y que moltes vegades lo dit mestre Tristany dix a ell testimoni que si ell tenia temps, que altres vegades tornaria a disputar ab los dits jueus, e que ell los confondria e ls daria a entendre que eren maliciosos, que lo Messies ja era vengut e que ells lo anaven a cercar.

[Margen izdo.: *índice*]

[61r]

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXVII. capitulo:

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia religiosi fratri Joannis Gizbert, ordinis predicatorum, et Sancii Mari, assessoris dictorum inquisitorum.

TESTIGO 19. EULÀLIA, VIUDA DE ANTONI TRISTANY

1487, febrero 19. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 1 (fol. 61r); caja 2 (fols. 62r-64r).

Testimonio de Eulàlia, viuda del maestro Antoni Tristany, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[61r]

Die .XVIII. mensis febroarii anno predicto .M^o CCCCLXXXVII.

Eulària, uxor quondam dicti Anthonii Tristany,²⁴⁴ testes²⁴⁵ citata, jurata et producta, etc.

Et primo, fon interrogata *\ex officio/* si és convessa²⁴⁶ e si és stada pregada, sobornada o instruhida per algú com devia testificar en la present causa. E dix que no és convessa, emperò que és stada muller del dit mestre Tristany, e que no és stada instruhida ni sobornada per algú.

[61v]

Et primo, fon interrogada sobre lo contengut en lo primer capítol de la dita scriptura, lo qual li fon lest, etc.

E dix que pot haver .XVIII. o .XVIII. anys que ella testimoni se sposà e après hoý missa ab lo dit mestre Tristany, dins lo qual temps ha vist ella testimoni tenir scoles de gramàtica e altres arts al dit mestre Tristany en la present ciutat.

Item, fuit interrogata i<n> .II°. capitulo:

E dix que és veritat lo contengut en lo dit capítol, per quant veu ella testimoni en lo temps que stigué ab lo dit mestre Tristany, son marit, en casa de aquell, que tenia molts estudiants que mengaven en sa casa, e que al principi de mengar los mostrava com havien de dir la benedicció de taula e lls mostrava lo paternòster, credo e altres oracions de bon cristià.

Item, non fuit interrogata super contentis in tercio et quarto capitulis, eo quia sunt impertinentia.

²⁴³ Tachado: *funda*.

²⁴⁴ Tachado: *presa*.

²⁴⁵ Tachado: *que juravit*.

²⁴⁶ Tachado: *o és stada parenta*.

Item, fuit interrogata super contentis in .Vº. capitulo:

E dix que és veritat²⁴⁷ que ella testimoni veu lo dit Johan Andreu que s'era novament bategat, que mengava en la casa del dit mestre Tristany, e que lo dit mestre Tristany li feya la despesa franca, \fent-lo mengar en la sua taula/, perquè se feu cristià; e l'instruhia lo dit mestre Tristany en la ley evangèlica e altres coses de la fe catòlica, stant present, veent e hoint-ho ella testimoni.

[62r]

Item, non fuit interrogata super contentis in .VI. et .VII. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogatus super contentis in .VIIIº. capitulo:

E dix que és ver que en lo temps que ella testimoni stigué ab lo dit mestre Tristany, son marit, veu ella testimoni que lo dit mestre Tristany feya obrar la dita capella e pagava los mestres e menestrals que obraven en aquella; emperò, del cost de la dita obra no sab ella testimoni quant costà.

Item, non fuit interrogata super contentis in .VIII. et .Xº. capitulis, eo quia sunt impertinentia.

Item, fuit interrogata super contentis in .XIº. capitulo:

E dix que és veritat lo contengut en lo dit capítol, per quant lo fill de ella testimoni e del dit mestre Tristany stava soterrat en lo vas de la dita capella, e ella testimoni ab lo dit mestre Tristany, en les festes de Tots Sants e l'endemà de partir lo pa, anaven²⁴⁸ a la dita capella a fer les dites exèquies, absolucions e a fer celebrar misses.

Item, fuit interrogata super contentis in .XII. capitulo:

E dix que n remet ella testimoni a la justícia e a la determinació de aquella fahedora per los dits reverents inquisidors.

[62v]

Item,²⁴⁹ fuit interrogata super contentis in .XIIIº. capitulo²⁵⁰:

E dix no saber res de certa sciència \sobre lo dit capítol/, emperò que ha hoit dir ella testimoni que la muller de Dionís Tristany, germà del dit mestre Anthoni, volia molt de mal al dit mestre Tristany perquè eren barallats los dos;²⁵¹ e que per quant lo dit Miralles, nomenat en lo dit capítol, era cunyat de la dita muller del dit Dionís Tristany, creu ella testimoni que també lo dit Miralles volia mal \al/ dit mestre Tristany.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

Item, fuit interrogata super contentis in .XIIIº. capitulo:

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XV. capitulo:

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

Item, \non/ fuit interrogata super contentis in .XVI. \capitulo/, eo quia est juris.

Item, non fuit interrogata super contentis .XVII. capitulum, eo quia est impertinens.

Item, fuit interrogata super contentis in .XVIII. capitulo:

²⁴⁷ Tachado: *lo contengut en lo dit capítol.*

²⁴⁸ Tachado: *a fer.*

²⁴⁹ Tachado: *non.*

²⁵⁰ Tachado: *eo quia impertinens est.*

²⁵¹ Tachado: *Item, fuit interrogata super.*

E dix no saber²⁵² \res/ sobre lo dit capítol, sinó salvo que la dita capella stà a l'hun cap de la dita sala, e lo tinell a l'altre cap de la dita sala de la dita casa del mestre Tristany; en la qual capella, en les festes de la Verge Maria, Sant Gerònim e Sent Agostí, que staven pintats en lo retaule de la dita capella, veu ella testimoni que lo dit mestre Tristany enramava la dita capella de murta e de flors, e encenia la làntia e posava en los canelobres de la dita <capella> ciriets encesos ab molta devoció de bon christià, en lo que ella testimoni pogué veure.

[Margen izdo.: *índice*]

[63r]

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXV. capitulo:

E dix saber sobre lo dit capítol lo que·s segueix, ço és, que pot haver .VI. o .VII. anys que ella testimoni²⁵³ feya cordons de seda per al dit Leonart Gomiç, nomenat en lo dit capítol, lo qual pagava a ella testimoni de fer aquells; los quals, ab altres mercaderies, lo dit Leonart Gomiç portava a vendre a Çaragoça. E algunes vegades, com se trobava en casa lo dit mestre Tristany, lo dit Leonart Gomiç li movia algunes disputes \e dubtes/ de la ley de Moysés al dit mestre Tristany; e que lo dit mestre Tristany satisfeya al dit Gomiç sobre les qüestions e dubtes que li demanava lo dit Leonart Gomis; de què hun dia, lo dit mestre Tristany hagué males noves ab lo dit Leonart Gomiç, reprehent aquell de les errós que tenia contra la sancta fe catòlica, e li mostrà en hun libre que lo dit mestre Tristany havia manlevat de Preycadors, com lo dit Leonart Gomiç anava enganat e errat, e dient-li a la derreria: «Ara anau-vos-ne, que merexerieu que us fes cremar, tantes heretgies e blasfèmies dieu, e no·m vingau a casa!». E axí se n'anà lo dit Leonart Gomiç, descontent del dit mestre Tristany; e que ella testimoni dix al dit mestre Tristany: «Vos fareu que aquest home, ço és, lo dit Gomiç, no·m darà faena d'ací avant». E que lo dit mestre Tristany respós a ella testimoni: «Vaga que·l degollen, que és un gran eretge!». E que lo dit mestre Tristany declarà a ella testimoni en romanç lo que havia dit al dit Leonart Gomiç, e que encara que ella testimoni no·s recorda prou lo que li legí lo dit mestre Tristany, emperò eren coses de molta devoció; e que lo dit mestre Tristany²⁵⁴ trasladava lo dit libre lavors que lo y havien prestat de Preycadors.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

[63v]

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVI. capitulo:

E dix que ella testimoni ha hoït dir les coses contengudes en lo dit capítol, e que no li <re>corda a present a qui ho ha hoït dir.

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVII. capitulo:

E dix no saber pus sobre lo contengut en lo presente capítol del que ja ha dit dessús.

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVIII. capitulo:

E dix que lo que sab sobre lo present capítol ja u ha dit dessús.

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXVIII. capitulo:

E dix que ja ha dit dessús lo que y sab.

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXX°. capitulo:

E dix no saber res sobre·l contengut en lo dit capítol.

Item, non fuit interrogata super contentis in .XXXI. capitulo, eo quia impertinens.

Item, fuit interrogata super contentis in .XXXII. capitulo:

²⁵² Tachado: *pus altre*.

²⁵³ Tachado: *veya anar lo dit Leonart*.

²⁵⁴ Tachado: *legia lo*.

E dix que és veritat que ella testimoni veu que lo dit mestre Tristany portava unes cartetes scrites \en abràych/ a manera de beceroles, e que deya a ella testimoni que aprenia lo abràych. E que deya lo dit mestre Tristany quant és gentil la lèngua lana²⁵⁵ en respecte de l'abràych, e que ell aprenia del dit abràych²⁵⁶ ab²⁵⁷ \mestre/ Bayarri. E no-s recorda prou si li dix que lo dit mestre Bayarri sabia Abràych.

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

[64r]

Interrogada de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogada generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia magnifici Sancti Mari, assessoris dictorum inquisitorum, et Joannis Valda, nuncii.

TESTIGO 20. MARTÍ DE VAL, SUBCARCELERO DE LA PRISIÓN DEL REAL

1487, febrero 20. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2 (fol. 64r-65r).

Testimonio de Martí de Val, subcarcelero de la prisión de la Inquisición en el Real de Valencia, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[64r]

Die .xx°. mensis febroarii anno .M° CCCCLXXXVII.

Martinus de Val, subcarcellarius carceris Regalis, testes productus, citatus qui juravit per Deum.

Primo, fon interrogat \ex officio/, si ell dit testimoni és convés o és stat parent, conjuncta persona o amich familiar del dit mestre Tristany, o si és stat pregat o sobornat o instruhit per algú com devia testificar en la present causa. *Et ad omnia dixit quod non.*

Primo, fuit interrogatus super contentis in .XXXVI. capitulo:

E dix que quatre o .v. jorns abans que morís lo dit mestre Tristany, hun dia de festa o diumenge que no recorda a ell testimoni, en Rafael Mercader e Loís Manrana, qui staven presos //

[Margen izdo.: *cruz / índice*]

[64v]

// en una cambra de l<a> presó del Real ensemps ab lo dit mestre Tristany, que jaia en lo lit e stava malalt, cridaren a ell testimoni e li digueren que lo dit mestre Tristany stava mal e demanava confessió, què pregaven a ell dit testimoni que pugàs dalt al Real e digués a frare Gizbert,²⁵⁸ qui stà en companyia del reverent frare Johan Épila, altre dels reverents inquisidors, e que li digués que devallàs a confessar al dit mestre Tristany,²⁵⁹ que stava molt dolent e que demanava confessió. Emperò, que ell testimoni no parlà ab lo dit mestre Tristany, com no entràs de dins de la dita cambra a on stava malalt lo dit mestre Tristany, sinó que los dessus dits Rafael Mercader e lo dit Manrana lo y digueren a ell dit testimoni lo que dessus ha dit. E que ell testimoni pugà dalt en lo Real, e trobà lo dit frare Gizbert en la sala a on acostuma de mengar lo dit reverent inquisidor, e que ell dit testimoni li digué al dit frare Gizbert que devallàs a

²⁵⁵ Por: *llana* (para referirse a la lengua vulgar o romance).

²⁵⁶ Tachado: *ensemp*.

²⁵⁷ Tachado: *lo dit*.

²⁵⁸ Tachado: *companyó*.

²⁵⁹ Tachado: *e que si no trobava ell testimoni al dit frare Gizbert, que u digués al dit reverent inquisidor*.

confessar en la presó al dit mestre Tristany, que Loís Manrana e Rafael Mercader li havien dit que lo dit mestre Tristany stava mal e demanava confessió. E que lo dit frare Gizbert respós a ell testimoni que no faria sinó donar a dinar al dit reverent inquisidor, que stava malalt, e que tantost devallaria a la dita presó per confessar e hoir de confessió al dit mestre Tristany. E passades una ora o dues après, los dits Manrana e Rafael Mercader congoxaven a ell testimoni que en tot cas fes devallar al dit frare Gizbert per confessar lo dit mestre Tristany, com stigués molt mal y demanava confessió. E que ell testimoni y tornà a trametre hun fadrí que té, apellat Loïсот,²⁶⁰ al dit frare //

[65r]

// Gizbert,²⁶¹ trametent-li a dir per lo dit seu fadrí que devallàs tantost a confessar lo dit mestre Tristany, perquè stava molt mal e los dits Manrana e Rafael Mercader lo congoxaven que fes devallar al dit frare Gizbert per confessar lo dit mestre Tristany. E que lo dit frare Gizbert tramés a dir a ell testimoni que ell veuria si poria devallar per hoir de confessió al dit mestre Tristany \en aquell dia/, per quant ell stava molt afaenat ab lo dit reverent inquisidor, que stava mal,²⁶² e stava a soles e que no-l podia lexar axí. E que l'endemà hoý dir ell dit testimoni a sa muller, com ell \testimoni/ stigués destemprat en la cambra \e no hixqués de fora/, que lo dit frare Gizbert devallà baix a la presó a hoir de confessió al dit mestre Tristany, e que si l'hoý de confessió al dit mestre Tristany o no, que no y sab pus ell dit testimoni; emperò, que hoý dir a la dita sa muller que quant devallà lo dit frare Gizbert, lo dit mestre Tristany ja no parlava, e que no pugué traure rahó d'aquell lo dit frare Giszbert. E més dix que sab ell testimoni que lo dit mestre Tristany, per gran malícia que tenia, no volia mengar, e que s'aflaquí tant que après no fou a temps de poder-se ajudar; e que Rafael Mercader, après mort del dit mestre Tristany dix a ell testimoni que lo dit mestre Tristany era stat causa de la sua mort, perquè no volia mengar.

Item, interrogatus super contentis in .XXXXVII. capitulo:

E dix no saber pus del què ja ha dit dessus.

Item, fuit interrogatus super contentis in .XXXXVIII. capitulo:

E dix no saber res sobre lo contengut en lo dit capítol.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia Sancti Mari, assessoris dictorum reverendorum inquisitorum, et Joannis Valda, nuncii dicti Sacri Officii.

TESTIGO 21. RAFAEL MERCADER, COMPAÑERO DE CELDA

1487, marzo 2. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2 (fol. 65v).

Testimonio de Rafael Mercader, que había estado preso en el Real junto al maestro Antoni Tristany, presentado en favor de las alegaciones de la defensa.

[65v]

Die .II. mensis marcii anno .Mº CCCCLXXXVII.

Rafael Mercader, testes (blanco).

[Margen izdo.:] *Non valet, quia infidelis pertinax hereticus.*

Primo, fuit interrogatus (blanco).

²⁶⁰ Tachado: *al*.

²⁶¹ Tachado: *dient*.

²⁶² Tachado: *e que*.

E dix que stà en veritat que tres o quatre jorns abans que morís lo dit mestre Tristany, veent ell testimoni que lo dit mestre Tristany stava mal, li dix \ell testimoni e Loís Manrana/ al dit mestre Tristany si volia confessar, e dix que sí. E que ell testimoni e lo dit Manrana²⁶³ pregaren a Martí de Val, sotsarceller, que cridàs a frare Gizbert, que stava en companyia del reverent inquisidor, que vingués a confessar al dit mestre Tristany, que stava malalt e demanava confessió²⁶⁴.

[Margen izdo.: *índice*]

Interrogat si lo dit mestre Tristany, stant en la agonia de la mort, ans que perdés la paraula, si invocava lo nom de Jesucrist y de la Verge Maria, e dix que sí, que ell testimoni li hoyó invocar lo nom de Jesucrist e de la Verge Maria, e que ans que fos malalt se agenollava tots matins davant la²⁶⁵ \ymatge/ de la Verge Maria que tenien en la cambra. E als no dix saber.

Interrogat de loch, temps e presents. E dix que ja ha dit dessus lo que y sab.

Interrogatus generaliter de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectiumque perseveravit in presencia²⁶⁶ magnifici Sancti Mari, assessoris dictorum inquisitorum, et Joannis Valda, nuncii dicti Sacri Officii.

PUBLICACIÓN DE LAS DEFENSAS Y TESTIMONIOS PROBATORIOS

1487 (s.d.). Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 1 (fol. 67r-v).

Concluida la presentación de los testimonios aportados por la defensa, los inquisidores determinan su publicación y asignan al fiscal un plazo de seis días para contradecirlos.

[...] ²⁶⁷

[67r]

Quibusquidem atestacionibus, sich ut premititur de super insertis, idem Vilaspinosa, procuratore predictus, petiit et suplicavit per dictos dominos inquisitores assignare sibi ad publicandum quevis producte pro suy parte tempus competens.

Et dicti domini inquisitores assignarunt dicto Vilaspinosa, procuratore predicto, ad publicandum quevis producto pro suy parte ad primam diem.

Et incontinenti dictus Vilaspinosa, procurator predictus, renunciando residuo assignationis supra sibi facte, dixit se presto et paratus publicare, suplicando mandare publicari, et cum hiis fecit productam large, etc.

Et dicti domini inquisitores, instante et petente dicto Vilaspinosa, procuratore, mandarunt publicari.

Et incontinenti ego, Petrus Navarro, notarius, presentem procesum attinentem, de mandato dictorum dominorum inquisitorum, publicavi presentem processum attestaciones testium pro suy parte de super productos et omnia et singula in dicto processu contenta et confessata pro suy parte si et inquit[sita].

[67v]

Et ²⁶⁸ dictus Vilaspinosa, procurator predictus, petiit et suplicavit per dictos dominos inquisitores haberi quevis producta et publicata pro suy parte pro productis et pro publicatis.

²⁶³ Tachado: *tramet*.

²⁶⁴ Tachado: *e que*.

²⁶⁵ Tachado: *pintura*.

²⁶⁶ Tachado: *San*.

²⁶⁷ Falta el fol. 66.

Et dicti domini inquisitores, instante dicto Vilaspinosa, procuratore predicto, habuerunt quevis producta et publicata pro suy parte pro productis et pro publicatis, presente dicto procuratore fiscali, qui non consensit ymo petiit sibi assignari ad contradicendum tempus comp<e>tens.

[margen izdo.:] .1^a. dilatione.

Et dicti domini inquisitores assignarunt dicto procuratori fiscali ad contradicendum sex die pro prima dilatione.

Presentibus testibus ad predicta, magnificis Petro Frances et Sancio Marin, assessoribus dicte Sancte Inquisitionis.

In presente processu fiat contradictorium.

B) SEGUNDA PARTE

10) Nuevos testigos de la acusación

TESTIGO 10. JOAN SOCARRATS, CIRUJANO

1488, abril 24. Valencia.

AHN, *Inquisición*, 893, caja 1, suelto (fol. 71r-v).²⁶⁹

Declaración de Joan Socarrats, cirujano, presentada por el procurador fiscal.

[71r]

[margen sup.: *Signo*]²⁷⁰

Die jovis .XXIII. mensis aprilis anno .MCCCCLXXXVIII^o

Joan Socarrats, cirugià, testimoni produyt per lo procurador fiscal citat, *qui juravit per dominum Deum in forma juris dicere et deponere veritatem omnimodam.*

[margen izdo.:] *De auditu. / Quod Tristandus dicebat quod Christus non erat Deus sed profeta.*

E dix estar en veritat que, dos mesos abans que prenguessen a mestre Tristany, mestre de scoles, y essent hun dia ell testimoni en la casa de Dionís Tristany, vanover, germà del dit mestre Tristany, la muller del dit Dionís Tristany, vanover, apellada Damiata, dix a ell testimoni: «Un consell voldria de vos que-m conselleu. Yo sé una cosa de mestre Tristany, mestre de scoles, cunyat meu, molt terrible, ço és, que una nit yo aní a la casa sua y, essent aquí, yo viu (*sic*) en Leonart Gómez y lo dit mestre Tristany que estaven rahonant; y deya lo dit mestre Tristany al dit en Leonart Gómez: «Mirau, creure que Jesucrist era Deu, gran error és, mes que era bon home y profeta, y açò debeu creure e-s pot creure». Y no-s recorda a ell testimoni si li dix «açò devem creure»²⁷¹ o «açò-s pot creure», bé-s recorda que la una de las dos paraules li dix. Y lavors, lo dit testimoni, veent que li demanava consell contra lo dit mestre Tristany y no contra Leonart Gómez, dix-li que-l devia acusar devant los inquisidors y descarregar sa consciència, que si no u feya, que ell, dit testimoni, lo acusaria. Y que li respós la dita Damiata: «Feu-me aquest plaer: parlau-ne ab meste Épila». Y que el dit testimoni parlà ab lo reverent meste Épila y li dix a ell testimoni que la portàs tota ora que volgués, y axí ell, dit testimoni, la portà a depositar.

²⁶⁸ Tachado: *inte*.

²⁶⁹ Faltan fols. 68r-70v.

²⁷⁰ Remite desde el fol. 11r.

²⁷¹ Tachado: *es pot creure*

Item, dix ell testimoni que si la dita Damiata li hagués dit que les dites paraules en Leonart Gómez les havia dites, el dit testimoni no li haguera aconsellat que lo hagués acusat, pux sabia ell testimoni com lo dit Leonart Gómez era ja condemnat, que après que-s penjà ell mateix en la càrcell, li cremaren lo cos en la rambla.

[71v]

Generaliter fuyt interrogatus de odio, amore, timore, precio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Iniunctum fuit sibi tenere secretum lectumque perseveravit.

Testes: Joannes Perez et Thomas Çavila, notarii sacri officii Inquisitionis.

TESTIGO 11. JOAN ANDREU FERRER, ESTUDIANTE

1488, abril 24. Valencia.

AHN, *Inquisición*, 893, caja 1, suelto (fol. 72r-v).

Declaración de Joan Andreu Ferrer, estudiante, presentada por el procurador fiscal.

[72r]

[margen sup.: *Signo*]²⁷²

Die .xxiii^a. mensis aprilis anno millesimo .cccclxxx. octavo.

Joan Andreu Ferrer, estudiant, *testes qui juravit per Deum, etc., productus per procuratorem fiscalem in causa magistri Anthoni Tristany, magister scholarum, quondam.*

Dix que pot haver quatre anys y mig, poch més o menys, estant ell testimoni en casa de mestre Anthoni Tristany, mestre d'escoles, ab lo qual ell dit testimoni menjava continuament en dita casa, e diu ell dit testimoni que, hun dia devalant una scala, veu al dit mestre Anthoni Tristany que estava parlant ab son fill, apellat Perot, de edat que era lavors de .x. anys, en lo menjador de la casa, davant hun altar. Induhia e ensenyava lo dit mestre Anthoni Tristany al dit Perot son fill a la ley de Moysés, y aprobant aquella e dient-li aquella esser la verdadera ley; aconsellant-li que en aquella havia hom de morir e viure. Senyaladament, li recorda a ell dit testimoni que digué lo dit mestre Tristany al dit son fill tals o semblants paraules: «En efecte, mon fill, la ley de Moyses és verdadera ley, donada per Deu a Moysés, ab lo qual Deu parlava fas a fas, e la dels christians és ficta e falsa, perquè són ydolàtrix: mirau que adoren ymatges pintades». Y asò dix girant-se devers lo altar. E lavors, lo dit Perot, son fill, respós e dix: «Pare, yo vull morir en aqueixa ley de Moysés». E après, parlant lo dit mestre Anthoni Tristany ab lo dit son fill del sacrament del altar, li digué tals o semblants paraules: «En què teniu vos, fill, lo sacrament del altar, aquell que los christians tenen per Deu no és sinó hun troç de pa. Vols veure, los christians fan axí e dihen “*hoc esse corpus meum*”, etc., dient totes aquelles paraules; e si lo donau a un goç, mengar-lo ha». E lavors, lo dit fill respós: «Hoc, mon pare». E lo dit mestre Tristany dix: «Si fos Deu, no lo menjaria», e altres moltes paraules semblants contra nostra sancta de cathòlica, que a ell dit testimoni no li recorden, exceptat que digué a son fill que, quant entràs en la església que se homiliàs e fes oració perquè no lo tingueren per mal cristià //

[margen izdo.:] *Instruebat filium in lege Moyssi. / Perot Tristany. / Quod lex Moyssi erat lex vera et christianorum falsa e ficta. / Dicebat quod sacramentum heucaristie non erat nisi bucciculum panis.*

[72v]

²⁷² Remite desde el fol. 11r.

// e fes oració, però que tingués tostemps lo cor en lo Deu de Moysés. Y ell dit testimoni estigué torbat e regirat de les dites paraules, e quasi feu donar a entendre que ell era alí e los havia hojyt. E asò dix saber e estar en veritat per lo sacrament que fet ha en poder dels dits reverents inquisidors.

Interrogat perquè no ha vengut a dir les dites coses als pares inquisidors fins ara, e dix que ja les havia dites a mestre Orts, e que li digué que ell trameteria per ell. E après ell dix les dites coses a frare Diego Magdaleno, companyero del reverent prior de Sancta Cruç, que lavors era prior de Luchent, e pensava ell dit testimoni que havia descarreguat sa consciència. E que après és estat en la guerra dels moros e por esta terra, fent fahenes del rey nostre senyor, e no ha pogut venir fins ara, que lo dit frare Diego li recordà les dites coses.

Interrogatus de odio, etc. Et ad omnia dixit quod non.

Interrogat si lo tenia en bona opinió de christià, e dix que abans lo tenia que no digués les dites coses per bon christià, e que après lo tingué per mal christià e juheu.

Fuit sibi lectum et perseveravit in presencia Joannis Pereç et Michaelis Çamborany, notarii dicti officii inquisitionis.

ENTREGA A LA DEFENSA DE COPIA DEL NUEVO TESTIMONIO

1488, mayo 26. Valencia.

AHN, Inquisición, 893, caja 1, suelto (fol. 72v).

El tribunal entregó a Joan Vilaspinosa, procurador de la defensa, copia de la testificación de Joan Andreu Ferrer, estudiante, y le dio un plazo de tres días para contradecirla.

[72v]

Advenientem autem die .XXVI. maii anno .MCCCCLXXXVIII., fonch liberada la copia del preinsert testimoni a Joan Villaspinosa, procurador damunt dit, e li fonch assignat temps de tres jorns per a contradir a aquell.

11) Segundo escrito de descargos

ESCRITO DE DESCARGOS PRESENTADO POR LA DEFENSA

1488, mayo 20. Valencia.

AHN, Inquisición, 1145, caja 1, suelto (fols. 73r-74r).

El procurador de la defensa, Joan Vilaspinosa, presenta un escrito de descargos contra un testimonio acusatorio, que no se identifica, y que el tribunal le ha hecho llegar después de haber expuesto sus defensas.

[73r]²⁷³

Die .XX. mensis maii anno a nativitate Domini millesimo .CCCCLXXXVIII^o., in audiencia comparuyt Joannes de Vilaspinosa, notarius, procurator magistri Anthoni Tristany, quondam, delati, et obtulit contradictorium istud cum articulis sequentibus, presente procurator fiscali, qui protestatus fuyt quod non concentiebat (sic), ex eo quia non erat oblatum tempore competenti neque in eo erant talia quibus ab adversa parte respondendum existat neque articulos fore recipiendos quia impertinentes, etc.

Iesus.

Aprés que lo dit mestre Tristany, delat e denunciat davant vosaltres, molt reverents inquisidors, és stat ampliament defensat dels crims e delictes que contra aquell se imposaven, li

²⁷³ Foliado como .LXXIII.

és stada donada còpia e trellat de una deposició de un sol testimoni lo qual deposà tals coses que, segons lo que per part del dit mestre Tristany en sa defensa és stat provat, són molt remotes a *verisimili*, e per consegüent tenen spècia de falsedat, *ut decet* parlant, e per ço volen les disposicions de dret, axí canònich com civil, que quant lo testimoni deposa alguna cosa no versemblant, no li sia donada fe alguna, e que²⁷⁴ lo dit testimoni digua coses distants a *verisimili*, se fan les rahons següents:

.I. Car primerament, és provat per mèrits de procés *et quodamodo est notorium* en la present ciutat, que lo dit mestre Tristany tenia la muller christiana de natura, e en sa casa continuament tenia e ha tengut fadrins dexebls christians de natura, e ab aquells e en companyia de aquells anava a missa e vespres e·ls instruhia en la sancta fe catòlica. E axí, lo que diu lo dit testimoni, com sia molt contrari de açò e sia sols e singular, no deu esser cregut, *quia non dicitur verisimilia*.

[margen izdo.:] *Iam est articulatum et est allegatio partis.*

.II. És stat axí mateix provat que lo dit mestre Tristany, //

[margen izdo.:] *Iam fuit articulatum et est allegatio partis.*

[73v]

// en cas que fos home avar e stimàs molt los dinés, per amor de nostre senyor Deu Jesucrist e de la Verge Maria, mare sua digníssima, feu obrar una capella en lo monestir de Sent Agostí, en la qual obra despengué molts dinés; e axí que tals intencions tingué lo dit mestre Tristany quals diu lo dit testimoni, no hauria despés tanta quantitat en fer la dita capella, ans açò mostra que lo dit testimoni diu fals *et dictum suum distat a verisimili*.

.III. És axí mateix provat que lo dit mestre Tristany reprenia aquells que en alguna cosa parlaven contra la sancta fe cathòlica, increpant-los-ne molt e instruihint-los a la sancta fe cathòlica; e axí, lo que diu e deposa lo dit testimoni, com sia tot contrari de açò, no té cara de versemblant, *immo distat a verisimili et consequenter a veritate*.

[margen izdo.:] *Iam fuit articulatum et est allegatio partis.*

.IIII. És més avant provat que lo dit mestre Tristany se alegrava molt de les coses que venien en favor de la sacta fe cathòlica, e axí instruhí e induhí a hun moro que n'és fes cristià, treballant-hi ab gran diligència e tenint-lo en casa sua e donant-li a menjar e tot lo necessari; e per consegüent, és ver dir que aquell era molt ferm en la sancta fe cathòlica; e per consegüent lo que diu lo dit testimoni, com sia molt contrari de açò, *distat a veritate et verisimili*.

[margen izdo.:] *Iam fuit articulatum et est allegatio partis.*

.V. *Distat etiam*/ molt a *verisimili* lo que diu lo dit testimoni, car per tots mèrits de procés no consta que lo dit mestre Tristany haja fet una sola cerimònia judayca, com han fet molts altres conversos en la present ciutat; lo que versemblant deu qualsevol dreturer jutgant pensar havia fet lo dit mestre Tristany, si ell tingués les coses que diu lo dit testimoni, car los actes exteriors demostren les intensions de cascú. Com donchs no·s sia mostrat que lo dit mestre Tristany *aliquo tempore vite sue* haja fet cerimònies judayques quals diu lo dit testimoni, e per consegüent la sua deposició *distat a veritate et verisimili*.

[margen izdo.:] *Iam fuit articulatum et est allegatio partis.*

.VI. *Distat etiam a verisimili*, per quant lo dit testimoni en son //

[margen izdo.:] *Iam fuit articulatum et est allegatio partis.*

[74r]²⁷⁵

²⁷⁴ Tachado: *en*.

²⁷⁵ Foliado como .LXXIII.

// parlar mostra que les paraules que diu deya lo dit mestre Tristany, les deya a altra persona e no a ell testimoni, jatsia ell digua que les hoÿa e la dita persona ab qui lo dit testimoni diu que parlava lo dit mestre Tristany no ha testificat tal cosa contra aquell, lo que hauria fet [q]as, perquè no és ver lo que diu lo dit testimoni, tal deposició e acusació, ço és, de persona alguna que haja dit e testificat que lo dit mestre Tristany la persuadís e la sensenyàs en tals coses quals diu lo dit testimoni no sia trobada ni-s trobaria en lo món, puys no és veritat; [qerit.] la deposició del dit testimoni *distat a veritate et verisimili*.

.VII. *Distat etiam a verisimili*, car dir tals paraules quals diu lo dit testimoni no és de presumir de algun dreturer jutgant que-s diguessen sinó a pare e mare, fill, germà e muller o alguna persona molt propinqua en grau de parentela; e com algú de aquests no haja testificat en tal cosa, ans la muller qui gran temps és stada molt ab aquell e apartada de sa casa e en gran inimicícia ab aquell, no ha testificat ni poria testificar tal cosa, ans li ha fet testimoni de bo e verdader cristià; e axí com lo dit testimoni no sia pare, mare, fill, muller o germà, no és versemblant que lo dit mestre Tristany li agués de dir ni comunicar tals coses, ans és molt distant a veritat e a *verisimili*.

[margen izdo.:] *Iam fuit articulatum et est allegatio partis.*

.VIII. E molt deven atendre e considerar les magnificències vostres que lo dit mestre Tristany és mort e que lo fill de aquell, qui és de menor edat, no pot axí saber la defensa necessària qual sabia e diria lo dit son pare si visqués; e axí mateix considerar que vostres magnificències en los processos de la Sancta Inquisició, examinant los testimonis, no han trobat molts que no deyen veritat; e axí mateix haveu vist per speriència que alguns conversos, per fer més laugers sos delictes, han increpat algunes persones mortes, dient que aquelles los ho havien mostrat que forsan no u //

[margen izdo.:] *Allegatio partis.*

[74v]

// dirien si aquelles dites persones fossen vives. Totes les quals coses venen en gran consideració de persones tant singulars quals sou vosaltres, senyors de inquisidors. E perquè les coses *in facto* han vengut en notícia del fill del dit mestre Tristany que fan molt per la defensa de aquell, diu e posa en la forma següent:

.VIII. E primerament, diu e posa e provar enten *non se astringens, etc.*, que entre en Dionís Tristany, vanover, e mestre Tristany, de una part, e-n Johan Molina, vanover, Perot Molina, germà de aquell, mercader, e Jaume Molina, olim notari, germà dels sobredits, hi ha agut gran inimicícia e per molt temps, e s'an seguit entre aquells bregues, debats e grans qüestions; e per enemichs e per persones que-s trujen oy e mala voluntat los sobredits són stats coneguts, tenguts e reputats. E axí és ver.

[margen izdo.:] *Impertinens quia non facit ad cassum.*

.X. *Item*, diu e posa, per quant oy, mala voluntat e inimicícia havia entre aquells, que quant en lo dit ofici de vanover lo dit en Tristany volia alguna cosa, lo dit Molina deya tot lo contrari e li adversava en tot lo que podia; *et viceversa*, quant lo dit Molina volia o deya alguna cosa, lo dit en Dionís Tristany deya tot lo contrari; e açò per lo mal que entre si-s volia. E axí és ver.

[margen izdo.:] *Impertinens.*

.XI. *Item*, diu e posa que lo dit mestre Tristany, ab gran diligència e sol·licitut treballava e treballà que Alí, catiu moro de Gandia, se fes e tornàs cristià, e per mils induhir-lo li prometria .XV. lliures e un barret e un punyal; lo qual dit moro, axí molt induhit per lo dit mestre Tristany, se-s fet cristià. E axí és ver.

[margen izdo.:] *Admittatur.*

.XII. *Item*, diu e posa que lo dit mestre Tristany truja tan gran cura e diligència que lo dit moro se fes cristià, que cascun jorn li trametria son fill per mostrar-li lo credo, e lo y mostrà. E axí és ver.

[margen izdo.:] *Admittatur.*

Sobre los quals últims tres capítols requer li sien rebuts testimonis *iniuncto parti*, etc.

12) Notificación del tribunal al abogado defensor

CONCLUSIÓN DEL PLAZO DE ALEGACIONES DE LA DEFENSA

1488, junio 13. Valencia.

AHN, *Inquisición*, 893, caja 1, suelto (fol. 75r).

El tribunal advierte al defensor, Joan Vilaspinosa, de que ha transcurrido el plazo para presentar testimonios acerca de “la última escritura”.

[75r]²⁷⁶

Adveniente autem die .XIII. junii anno .MCCCCLXXXVIII^o., coram reverendis dominis inquisitoribus comparuyt Thomas Çavila, notario, \procurator fiscalis/, qui dixit que com lo temps assignat a la part adversa a produyr los testimonis sobre la última scriptura sia passat, que le assignen a publicar.

En los dits reverents inquisidors, instant lo dit procurador fiscal,²⁷⁷ \probeyren que/, com lo temps sia passat a'n Joan Villaspinosa, procurador *partis adverse*²⁷⁸ a dar los dits testimonis, assignaren-li a publicar y manaren-lo y intimar.

Dictis die et anno, Garsias Malo, nuncius Sancte Inquisitionis, fidem et relacionem fecit se, mandato dictorum \inquisitorum/, intimasse predictam assignacionem dicto Joanni Villaspinosa, lo qual dix que li respongué que ell faria lo que deuria.

13) Conclusiones de la defensa

ESCRITO DE CONCLUSIONES DE LA DEFENSA

1488, septiembre 5. Valencia.

AHN, *Inquisición*, 1147, caja 1, suelto (fols. 76r-79v).

Joan Vilaspinosa, notario, procurador de la defensa del maestro Antoni Tristany, entrega al tribunal una escritura de conclusiones en la que se resumen los méritos de su defendido y se pide la absolución.

[76r]²⁷⁹

Demum, vero die .V. septembris anno .MCCCCLXXXVII^o., coram reverendis dominis inquisitoribus comparuyt discretus Joannes Vilaspinosa, notarius, procurator predictus, qui renunciando et concludendo in presenti causa, obtulit presentem cedula, suplicando per dictos dominos inquisitores fierique in ea. Tenor vero dicte cedulae talis est prout sequitur sub hiis verbis:

Iesus.

En la present causa que davant vossaltres, molt reverents senyor inquisidors, se tracta entre lo honorable procurador fiscal del sant offici de la Inquisició, de una part, e mestre Anthoni Tristany de la part altra, és cert e indubitat de justícia que per mèrits del present procés se ha de pronunciar sentència absolutòria per part del dit mestre Tristany, com les coses possades e articulades per part del dit procurador fiscal no són stades provades *eo modo* que provar se devien *atenta calitatis cause*, com sia molt àrdua, *in qua hagitur de honore, vita et bonis*, e per

²⁷⁶ Foliado como .LXXV.

²⁷⁷ Tachado: *assignaren a publicar.*

²⁷⁸ Tachado: *a publicar.*

²⁷⁹ Foliado como .LXXVI.

consegüent les proves deuen esser *luce meridiana clariores*, segons disposicions testuals de dret canònic e civil, e lo dit procurador fiscal ha defallit en la prova del dit mestre Tristany *ad tollendas omnes suspectiones heresis*, aprovats molts actes bons e cristianíssims, e tals *que reddunt eum innumen et insontem a tali crimine heresis*. E dedoeix-se en la forma següent:

[1] Car primerament se deu presuposar *in hoch negocio*, e axí és notori a vossaltres, senyors de inquisidors, que lo dit mestre Tristany a pus de vint anys que prengué per muller una dona christiana de natura, e axí us ha constatat per les cartes nubcials del dit matrimoni, fetes en l'any .LXVII., e *per rei evidenciam* d'un fill de //

[76v]

// aquells que moltes voltes és stat davant vostres reverències perquè li tachasseu aliments, lo quals és ja gran e major de .XVI. o .XVII. anys, en tant que *sequitur ex hoch* que lo dit mestre Tristany, prenent muller christiana de natura, no tenia intenció de judahizar ni de fer ni celebrar ritus et serimònias judayques, car altrament no·s fora cassat ab christiana de natura, màs as de presumir sanament que aquell era bo e verdader cristià.

[2] Deu-se més presuposar e consta per mèrits de procés, que lo dit mestre Tristany, tota sa vida a tengut scoles, tenint en aquelles e en cassa sua christians de natura, los quals de continu estaven ab aquell, menjaven e bevien en una e anaven ab aquell a missa, no solament los dies de les festes, màs encara tots los dissaptes, portant-los lo dit mestre Tristany a hoir missa, instruhint-los en les coses de la sancta fe chatòlica. Totes les quals coses descobren lo ànimo e bona intenció del dit mestre Tristany e com era ferm en la sancta fe chatòlica e molt apartat de tota manera de cerimònies judayques, car per tot lo present procés no·s mostra un sols testimoni que l'haja acussat de haver-li vist fer una sola cerimònia judayqua. La qual cosa vostres magnificències deuen molt ponderar, que entre tants testimonis algú de aquells no haja testificat de neguna cerimònia judayqua del dit mestre Tristany. Per on se mostra que aquell *erat firmus in fide Christi*, e axí per les obres o demostrava.

[3] Deu-se més atendre e considerar que lo dit mestre Tristany, en cars que fos molt avar, en les coses de la religió christiana no duptava dependre de sa roba, e axí és provat que en la església de Sent Agostí feu una bella capella ab son bell retaule, elegint allí sepultura per a ell e als seus, apartant-se de la comuna sepultura dels conversos judayzant, los //

[77r]²⁸⁰

// quals tenien fossar a depart e confraria, en la qual no era lo dit mestre Tristany. E per ço, essent molt apartat de tota manera de judayzar, elegí sepultura en la dita església de Sent Agostí, on feu sa bella capella e retaule *more fidelium christianorum*. La qual cosa li fagian testimoni de fel cristià e fa cessar tota manera de judicis e presumpcions que fossen contra aquell.

[4] Deu-se més atendre e considerar que lo dit mestre Tristany, seguint aquella bona e recta intenció que tenia en les coses de la sancta fe catòlica, tingué en casa sua a Johan Andreu, olim moro, induhint aquell a la sancta fe catòlica e fent-li la despesa e altres molts plaers. E finalmente, fonch causa lo dit mestre Tristany que aquell pres lo sant baptisme e a perseverat en la sancta fe cathòlica; encara a convertits molts moros e·ls ha fets fer christians. E axí se descobria que cascun jorn, per los actes que feya lo dit mestre Tristany, quant aquell era bo e verdader cristià.

[5] E axí mateix, és provat com lo dit mestre Tristany disputava contra los juheus molt virilment e ab rahons singula<r>s los confonia; la qual cosa no hauria fet lo dit mestre Tristany si fos stat poch ferm en la sancta fe catòlica, mas essent verdader e catòlich cristià e havent estudiat los fonaments de la sancta fe catòlica, tenia saber e audàcia per a disputar e confondre los juheus, car impossible és que algú sàpia en les coses que no té afecció: per ço, lo juheu no sab en la fe catòlica, perquè no les creu ni hi té afecció alguna. E axí es ver dir mestre Tristany, essent ferm en la sancta fe catòlica, havia estudiat en aquella e tenia tants bons //

²⁸⁰ Foliado como .LXXVII.

[77v]

// fonaments que bastava a disputar e confondre los juheus e altres qui en la fe de Jesucrist duptassen.

[6] E finalment, se deu molt atendre e considerar que lo dit mestre Tristany, *in articulo mortis*, ab gran instància demanà confessió e morí com a bon cristià, dient lo *Credo in Deum* e invocant la sacratíssima Verge Maria, com fan los bons e verdader christians.

E los testimonis per lo dit procurador fiscal produhits no són tals, ni depossen de tals coses que basten a condepnar lo dit mestre Tristany *de crimine heresis*; e discorren per aquells particularment se diu *ad effectum excludendi eos et dicta eorum*, lo que·s segueix:

[7] Car lo primer testimoni que deposà a .XXIII. de noembre de l'any .LXXXVI., no deposà que haja vist fer cerimònies judayques al dit mestre Tristany, ni que li haja hoït dir paraules hereticals *nech quod sapiant heresium*, car sols diu que li hoï dir, parlant de conversos, que propriament los christians qui del poble gentil serien convertits a la sancta fe catòlica, eren dits conversos e molt més propis que no los²⁸¹ jueus. E axí mateix, li havia hoït dir que més valia que son germà morís com a bon cristià, defenent-se en sa justícia, que no que vixqués envergonyit. E açò dix lo dit mestre Tristany crehent que lo dit son germà, en Dionís Tristany, fos bo e verdader cristià, e no sabent que aquell hagués fet ni celebrat ritus e cerimònies judayques, e per ço li paria que era millor defendre's a sa justícia que no atorgar haver-ho fet, si fet no u havia. E les altres paraules que diu lo dit testimoni, dient que lo dit mestre Tristany deya que axí //

[78r]²⁸²

// com dels gentils havien restades algunes relíquies, \axí mateix dels juheus havien restades algunes relíquies/ que eren coses de poqua importància, de les quals no·s devia fer cas, no diu lo dit testimoni quines coses eren aquelles; e si lo dit mestre Tristany vixqués, aquell daria rahó de quines coses o diu, tal que vostres reverències ne restarien contentes. E axí puix, de la deposició del dit testimoni no·s depren que lo dit mestre Tristany haja fet ni celebrat cerimònies judayques ni haja dit paraules que *sapiant heresium manifeste*; havent provat per part sua tants bons actes com damunt són estats recitats, de tal deposició no·s deu haver esguart algú.

[8] Lo segon testimoni, qui testifiqà lo primer dia de deembre del dit any .LXXXVI., és una malíssima dona *et publica meretrix*; la qual, a fi de sa deposició, mostra la inimitícia e mala voluntat que tenia al dit mestre Tristany, car diu que lo dit mestre Tristany deya a ella testimoni que la faria viure en mala vida e que si moria de algún accident que ell dit mestre Tristany la mataria. E ultra que ella mateixa, segons que dessús és dit, descobre la inimitícia e mala voluntat que tenia al dit mestre Tristany, encara és provat ab testimonis en lo present procés produhits com la dita dona, apellada la Coxinera, volia mal al dit mestre Tristany e que aquell la lexà per una altra enamorada que pres. E és provat com aquella se jahia carnalment ab mestre Bas, inimich capital del dit mestre Tristany, e per causa d'ella lo dit mestre Tristany donà esplançades al dit mestre Bas. Lo qual dit testimoni no inculpa al dit mestre Tristany que li haja vist fer cerimònies judayques ni dir paraules contra la sancta fe catòlica, so és, lo inculpa de fetiller, dient que lo dit mestre Tristany per jamés ab ella li feu mostra de taces d'argent e de caxes plenes de roba e la promés de ben pagar, e que li dix que si ella feya per ell, //

[78v]

// que ell faria que negú no·s recordaria d'ella; e que axí, ella dita testimoni se regirà e perdé la temor de Deu. E és cert que per a tal dona com és ella dita testimoni, no y calia molta sciència per a induhir-la a sa voluntat, car prou hi bastava fer-li promessa de ben pagar-la a sa voluntat, axí com feu lo dit mestre Tristany; e la causa del alterar-se e perdre la temor de Deu la dita testimoni, segons ella diu que u feu, fonch la promessa que li feu lo dit mestre Tristany e les

²⁸¹ Tachado: *conversos*.

²⁸² Foliado como .LXXVIII.

taces de argent e roba que li mostrà, car crehent que bona ventura li era venguda e que-s faria riqua ab lo dit mestre Tristany, oblidà la temor de Deu e la vergonya del món, la qual molt tem<p>s abans e tota sa vida la dita dona havia tenguda oblidada. Les altres coses que diu lo dit testimoni, ço és, de certes brutedats que veu en casa del dit mestre Tristany, no depossà de vista, ço és, que ves que lo dit mestre Tristany les fes, salvo de una matinada que diu se levà lo dit mestre Tristany del lit e sullàs davant la capelleta prop del retaule en terra, prop de un tinell que y havia. *Et a notorio mentitur*, car lo tinell està molt luny de la dita capella e axí, sullant-se prop del tinell lo dit mestre Tristany, no-s poria dir que u fes *in contemptum* del retaule, qui estava en la dita capelleta. Mas la dita testimoni, ab la mala voluntat que té al dit mestre Tristany, ha cogitat aquella malícia e, vehent la oportunitat, ço és, que lo dit mestre Tristany estava pres en lo Real, ha fet lo dit matremoni per noure-li en tot lo que pogués. E per ço vosaltres, molt reverents senyors²⁸³ de inquisidors, *atenta qualitate testis* e les coses que depossà, no deveu fer cars algú de la depossició de aquell ni donar-li fe alguna.

[9] Lo tercer testimoni qui depossà a deu de joliol de l'any .LXXXVI., e lo quart qui depossà lo dia mateix, lo cinqué //

[79r]²⁸⁴

// que depossà lo .XIII. dia del mes, són mestre Bas, enemich capital del dit mestre Tristany, e dos companyons de aquell, induhits per aquell que testificarem contra lo dit mestre Tristany; los quals depossen de una pura malícia e perversa cogitació pensada e fabricada per lo dit en Bas, dient que lo dit mestre Tristany pres una creu e la possà en la poltrona on se legien les liçons, e que legint lo dit mestre Tristany la creu estava a les spalles, presumint lo dit testimoni e sos companyons que lo dit mestre Tristany o feya en menyspreu de la dita creu; e açò indica lo dit testimoni perquè diu que, quant un altre muntava en la trona a legir feya levar la creu de allí, e lo dit mestre Tristany no la-n feya levar. Bé mostra lo dit testimoni la mala voluntat que té al dit mestre Tristany en haver pensat tan gran malícia, car si lo dit mestre Tristany menyspreàs la Sancta Creu no n'haguera fet fer tantes com ne feu e les possà en molts llochs de les escoles, car ningú no-l forçava de fer-les; e la dita creu fonch possada en la trona perquè se era trencada e cayguda en terra, e lo dit mestre Tristany la alçà de terra e possà-la en la trona per què negú no la calsigàs; e en cas que quant legia la dita creu restàs en les spalles sues, davant ell continuament tenia un oratori ab lo devallament de la creu; e si lo dit mestre Tristany, muntant a la trona per legir, hagués levat la creu de allí, axí com feya lo dit en Bas, maliciós testimoni, lo dit en Bas lo hauria lavós increpat dient que la-n feya levar per què no la tingués prop; e ara que lo dit mestre Tristany, no pensant en malícia neguna, muntava a legir en sa trona, diu lo dit testimoni que creu que no la-n levava per comptente de la dita Santa Creu. E mi- //

[79v]

// ren les senyories vostres quant és estat maliciós pensament lo del dit en Bas e de sos companyons, que en la escola del dit mestre Tristany, en aquell temps, hi havia de continu prop de quaranta jóvens, e sols lo dit en Bas e sos companyons an fabricat aquella malícia del dit mestre Tristany, e negú dels altres no ha tengut tal pensament; e per ço no l'an acussat de tal cosa, sabent que lo dit mestre Tristany no u feya a mala intenció. E per ço justament los drets repellexen *a testificando* los enemichs capitals, com és lo dit en Bas e les persones per aquell induhides e preguades. *Et merito* de tals testimonis, vostres reverències no deuen haver esguart algú.

[10] Lo sissèn testimoni, que testificà a .XV. de joliol del dit any .LXXXVI., e lo huytè, qui testifiqà a .XX. de octubre del dit any, parlen de unes vidrieres que trenquà lo dit mestre Tristany. E són molt varis en son parlar, car lo dit sisentè testimoni diu que, malenconiejant-se lo dit mestre Tristany ab ell testimoni sobre la pagua de les dites vidrieres, e tornant atrás, donà una quos en la dita vidriera e trenqua-la, e que no sab ell testimoni si u feu lo dit mestre Tristany per irreverència de la Verge Maria o perquè li demanava dinés de les dites vidrieres. E lo dit

²⁸³ Tachado: *inq.*

²⁸⁴ Foliado: *.LXXVIII.*

huytèn testimoni diu que lo dit mestre Tristany, ab molta malenconia, anà devés la dita vidriera e donà una gran puntellada en aquella e trencà-la. En axí que los dits testimonis depossants *de uno et eodem actu* són varis, discordants e contraris, car la hu diu que tornant atràs trencà la vidriera, l'altre diu que anant avant; la hu diu que ab puntellada que·s fa en avant e l'altre diu que ab quoç²⁸⁵ que·s fa a part detràs // [...] ²⁸⁶

14) Nuevo testigo de la acusación

TESTIGO 12. DESCONOCIDO

1488 (s.d.) – 1489, enero 5. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2, fol. 83r.

Declaración incompleta de un preso de la Inquisición, de nombre desconocido, en la que acusó al maetro Antoni Tristany de haber practicado en cierta ocasión, doce o quince años antes, el ayuno de Yom Kipur.

[83r]²⁸⁷

[Margen izdo.:] *Jejunium de Quipur*

// de dotze o .xv. anyos, poco más o menos, que el dicho mestre Tristany dixo a este confesante que havia fecho el ayuno de Quipur, y esto ge lo dixo el dicho mestre Tristany a ell confesante en el mercado de Valencia fablando los dos.

[Margen izdo.:] *Prima perseverancia*

Post modum, vero die .XXXI. et ultima mensis decembris anno proxime dicto, coram reverendo domino inquisitore fratre Michaele de Monterrubio, predictus delatus fuyt ductus et motus si aliquid volebat addere, muniere vel declarare ad suas prefatas confessiones, quas sibi legi fecit de verbo ad verbum. Qui respondens dixit quod perseverabat in dictis.

Testes, lo magnífich mossén Johan Carrasquer, alguazir, e Garcia de Medina, carceller del sant offici de la Inquisició.

[Margen izdo.:] *Secunda perseverancia medio juramento*

Demum, vero die lune que computabatur quinta mensis januarii anno proxime dicto computato a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, coram prefato reverendo domino fratre Michaele de Monterrubio, inquisitore, prefatus delatus fuyt ductus, qui per eundem reverendum inquisitorem fuyt motus, medio juramento per eum prestito ad dominum Deum et super crucem eiusque sacrosancta quatuor Evangelia manibus suis corporaliter tacta, si volebat aliquid addere, muniere vel declarare ad prefatas suas confessiones, quas sibi legi fecit de verbo ad verbum. Qui respondens dixit quod perseverabat in omnibus suis confessionibus.

Testes qui supra proximi.

ENTREGA A LA DEFENSA DE COPIA DEL NUEVO TESTIMONIO

1489, enero 7. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2, suelto (fol. 83r-v).

El tribunal entregó a Joan Vilaspinosa, procurador de la defensa, copia de la testificación del testigo desconocido y le dio un plazo de tres días para contradecirla.

²⁸⁵ Tachado: *cos*.

²⁸⁶ Faltan fols. 80r-82v.

²⁸⁷ Foliado: *.LXXXIII*.

[83r]

Adveniente autem die .VII. mensis januarii anno proxime dicto a nativitate domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, fuyt liberata copia preinserte attestacionis per me, //

[83v]

// Michaelem de Çamborany, notarium et scribam Sancte Inquisitionis, discreto Johanni Villaspinosa, procuratori predicti Anthoni Tristany, et fuyt sibi assignatum ad contradicendum ad tertiam precise et peremptorie; quanquidem assignacionem fuyt sibi intimatam facie ad faciem per me, dictum notarium et scribam, qui respondit que faria lo que deuria.

FINALIZA EL PLAZO DE ALEGACIONES DE LA DEFENSA

1489, enero 12-13. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2, suelto (fols. 83v).

El fiscal Juan de Astorga expresó ante el tribunal su protesta porque Joan Vilaspinosa, procurador de la defensa, no ha presentado sus alegaciones contra el último testimonio aportado por la acusación dentro del tiempo señalado, y pidió a los inquisidores que continuaran el procedimiento en contumacia hasta dictar sentencia. Los inquisidores prorrogaron un día el plazo de la defensa para comparecer y ordenaron comunicar a Joan Vilaspinosa su decisión, pero al día siguiente Ochoa de Mújica, nuncio de la Inquisición, les informó de que no había podido localizarlo.

[83v]

Demum, vero die .XII. januarii anno .MCCCCLXXXVIII^o., coram reverendis dominis inquisitoribus, comparuyt venerabilis Johannes de Astorga, procuratore fiscalis et promotore Sancte Inquisitionis, qui dix quod cum tempus assignatum ad contradicendum parti adverse sit elapsum et non compareat, petit per dominos inquisitores in contumaciam parti adverse mandare procedi ad ulteriora in presenti causa usque ad sententiam diffinitivam inclusive.

Et dicti reverendi domini inquisitores, auditis predictis instanque predicto procuratore fiscali et in contumaciam Johannis Villaspinosa, procuratore parti adverse, expectarunt eum de gracia ad primam, et fuyt mandatum intimari per Ochoam de Muxica, nuncium sacri officii Inquisitionis.

Et factis predictis, postmodum die .XIII. januarii anno proxime dicto, coram prefatis reverendis dominis inquisitoribus, comparuyt Ochoa de Muxica, nuncius sacri officii Inquisitionis, qui eisdem reverendis dominis inquisitoribus fidem et relacionem fecit se mandato illorum ybisse ad dominum Johannis Villaspinosa,²⁸⁸ procuratore predicto, ratione intimandi proxima dictam contumaciam per venerabilem procuratorem fiscalem dicto Johanni Villaspinosa accusatam in non contradicendo, et quod non invenerat eum in domo.

RENUNCIA DEL ABOGADO DE LA DEFENSA

1489, enero 13. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2, suelto (fols. 83v-84r).

Micer Martí Eximen Ros, abogado de la defensa del maestro Antoni Tristany, compareció ante el tribunal para alegar que los dos últimos cargos presentados contra su patrocinado eran de una gravedad atroz y que su conciencia le obligaba a renunciar a la defensa para no incurrir en penas eclesiásticas, remitiendo la causa a la discreción de los inquisidores.

[83v]

²⁸⁸ Tachado: *ratione*.

Paulo post, dictis die et anno, davant los dits reverents inquisidors, comparegué lo magnífich micer Martín Xemenos Ros, advocat de mestre Anthoni Tristany, quondam, y dels //

[84r]²⁸⁹

// hereus de aquell. El qual dix que fins a la present jornada ell era estat advocat de la present causa, e per ço, que per part del venerable procurador fiscal de la Sancta Inquisició, en dies passats novament li seria donada còpia de dos testimonis per aquell produÿts contra lo dit son principal, los quals testifiquan contra lo dit son principal de coses tan grans y nefandíssimes que ab bona consciència no lo poria deffensar; y que, per no caure o incidir en censura alguna ecclesiàstica, dix que no volia pus advocar per lo dit son principal, e que la jaquia y remetia la present causa a la discreció y consciència dels dits reverents inquisidors, y que fessen de aquella tot ço que de justícia trobarian esser faedor. De les quals coses yo, Miquel de Çamborany, notari y scrivà de la Santa Inquisició, request por lo dit magnífich micer Martí Ros, rebí carta pública per haver de alló memòria en lo esdevenidor.

15) Condena del consejo de la Inquisición

REUNIÓN DEL CONSEJO DE LA INQUISICIÓN

1489, enero 14. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2, suelto (fol. 84v).

Los inquisidores y sus consejeros deciden por unanimidad condenar al maestro Antoni Tristany, difunto, y relajarlo al brazo secular como hereje negativo.

[84v]

Die mercurii .XIII^a. mensis januarii anno .M^o CCCCLXXX. nono.

Congregati fuerunt ad consilium reverendi patres et domini inquisitores et iudices, videlicet, reverendus frater Michael de Monteruvio, sacre theologie licenciatus, et Franciscus Soler, utriusque juris doctor, et interfuerunt unacum reverenciis suis magnificis²⁹⁰ Joannes Ardilles, utriusque juris doctor et assessor ditorum reverendorum inquisitorum, ac magnifici et egregii viri domini Michael Albert et Gaspar Antist, utrisque juris doctores, consilarii ditorum reverendorum inquisitorum, qui viso processu magistri Anthonii Tristan facta et actitata contra eum per procuratorem fiscalem dicti sacri officii Inquisicionis, omnes unanimes et concordantes, nemine discrepante, fuerunt unius intencionis²⁹¹ quod dictus Anthonius Tristany, deffunctus, juxta merita processus debet relexari brachio seculari pro heretico negativo. Et dictus assessor dixit cum confiscacione omnium bonorum suorum.

Marchus, notarius et scriba.

16) Fin de las actuaciones de la defensa

ÚLTIMAS CONSIDERACIONES Y FINAL DE LAS ACTUACIONES DE LA DEFENSA

1489, enero 19. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 888, caja 2, suelto (1 s.f.).

Joan Vilaspinosa, notario, defensor de la causa del maestro Antoni Tristany, entregó al tribunal un escrito en el que pone en duda el último testimonio recabado por la acusación, y da por cerrada la actuación de la defensa.

[s.f. 1r]

²⁸⁹ Foliado: .LXXXIII.

²⁹⁰ Tachado: *et egregius doctor.*

²⁹¹ Tachado: *\iuxta [...] processus/.*

.XVI. januarii .LXXX. nono.

Adveniente autem die .XVI. mensis januarii anno .MCCCCLXXXVIII^o., coram prefatis reverendis dominis inquisitoribus, comparuit Johannes Vilaspinosa, notarius predictus, qui relinquendo discrecioni reverendorum dominorum inquisitorum, presentem causam obtulit presentem cedulam petendo et suplicando per dictos dominos inquisitores justitiam ministrari et quod non occurrebat sibi aliud dicere vel allegare in presenti processu, et quod in eodem processu renunciabat et concludebat in forma, petendo et suplicando haberi negotium pro renunciato et concluso.

Et dicti reverendi domini inquisitores, instantibus dictus Johannes Villaspinosa et venerabilis Johannes de Astorga, procuratore fiscalis, qui presens erat et assimili renunciabit et conclusit, habuerunt dictum negocium pro renunciato et concluso.

Iesus.

Vosaltres, molt reverents senyors inquisidors, haveu donat trellat de la deposició de un testimoni que ara novament ha depositat contra mestre Tristany, *quondam*, mestre de scoles, contra lo qual lo procurador del dit mestre Tristany no pot dir cosa alguna, com ignore los enemichs que lo dit mestre Tristany tenia. Emperò, diu que stà admirat de la consciència del dit testimoni, que en set anys que ha que la Santa Inquisició se fa en la present ciutat, sabent les coses que ha testificat, no n'haja notificat. Com ab molts edictes fets per los vostres predecessors en lo dit ofici, a tots e qualsevol cristians que, *sub pena excommunicationis*, notificassen e manifestassen qualsevol cosa que sabessen de algú que fos contra la sancta fe cathòlica, e que lo dit testimoni en lo dit temps no n'haja dit, e haja comportat la excomunicació tant temps, e ara sia vengut a testificar, és cosa de gran maravella e porta gran sospita. E en aquest cas, los drets volen que vostres reverències examinen be lo dit testimoni e vegem *quanta fides sit ei adhibenda*; per ço, lo dit en Vilaspinosa, procurador dessus dit, diu que puys vosaltres sou persones molt justificades e de molta sciència e bona consciència, no vol ni enten fer ni dir cosa alguna, sinó remetre-u a les consciències vostres, que segons trobareu per justí<cia> esser fahedor, doneu sentència en la dita causa.

LOS INQUISIDORES CITAN A LAS PARTES PARA OÍR LA SENTENCIA

1489, enero 16. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2, suelto (1 s.f.).

Con la aquiescencia del defensor y el fiscal, los inquisidores dan por cerrada la causa y emplazan a las partes a oír la sentencia definitiva el siguiente día 19 de enero.

[s.f. 1r]

Et oblata dicta cedula per dictum Johannem Vilaspinosa, procuratorem predictum, dicti reverendi domini inquisitores assignarunt dictis procuratoribus //

[s.f. 1v]

// ad audiendum sentenciam a diem lunem proximum venturum a tertiam oram post meridiem.

17) Sentencia contra el maestro Antoni Tristany

PUBLICACIÓN DE LA SENTENCIA

1489, enero 19. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2, suelto (1 s.f.).

Joan Vilaspinosa, procurador de la defensa, y Juan de Astorga, procurador fiscal de la Inquisición, comparecen en la Cámara de los Ángeles del Palacio Real de Valencia ante los inquisidores y solicitan que se dicte sentencia en la causa del maestro Antoni Tristany.

[s.f. 1v]

Adveniente autem die lune .XVIII. januarii anno proxime dicto, in Camera Angelorum Regalis Valentie, coram reverendis dominis inquisitoribus comparerunt venerabilis Johannes de Astorga, procurator fiscalis et promotor Sancte Inquisitionis, et Johannes Villaspinosa, procurator predictus, juxta assignationem eorum facta ad audiendum sententiam in presenti causa, quilibet pro sua parte petit per dictos dominos inquisitores sententiam ferri (sic) et promulgari, prout de super petitum existit.

Et dicti reverendi domini inquisitores, instantibus predictis procuratoribus, sedentes pro tribunali in dicta Camera Angelorum et tanquam iudices iudicantes, in presentia dictorum procuratorum, procedentes ad publicationem sentencie diffinitive, mandarunt et publicari fecerunt voce alta, clara et intelligibili, suam diffinitivam sententiam tenoris sequentis:

SENTENCIA

1489, enero 19. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 1111, caja 2, suelto (2 s.f.).

Los inquisidores Miguel de Monterrubio, licenciado en teología, y Francesc Soler, doctor en ambos derechos, inquisidores en la ciudad y reino de Valencia, dictaron sentencia contra Antoni Tristany, maestro de escuela, difunto. Posteriormente, ambos inquisidores citaron a las partes dos días después para asistir a la lectura pública de dicha sentencia en la plaza de la Seo.

[s.f. 1r]

[Mestre Anthoni Tristany.]

Christi nomine invocato

Nos, fratre Miquel de Monterrubeo, del orde dels preycadors, en sacra theologia licenciat, prior del monastiri de Sent Pere de las Duenyas, e Francesch Soler, doctor en cascun dret, inquisidores de la herètica pravesat de la ciutat y regne de València per les auctoritats apostòlica y ordinaria, per lo reverendíssim senyor, lo senyor don Rodrigo de Borja, per miseració divina cardenal y bisbe de València, specialment creat \lo dit Francés Soler/ per a inquirir de la herètica y apostàtica pravedat; vist per nos lo present procés criminal actitat y ventilat devant nostres predecessors y devant nós, entre lo venerable procurador fiscal e ministre de la Sancta Inquisició, agent y denunciante, y mestre Anthoni Tristany, *quondam*, mestre d'escoles, habitador de la dita ciutat de València, accusat dels dits crims de heretgia y apostasia, delat deffenent. Vista la clamosa intimació per part del dit procurador fiscal sobre la infàmia dels dits crims donada contra lo dit delat. Vistes les interrogacions per nós fetes sobre los dits articles. Vistes les confessions y negacions del dit delat a les interrogacions a ell fetes. Vists los testimonis per part del dit procurador fiscal produyts y la publicació de aquells. Vista la captió del dit delat feta. Vista la informació sobre la mort del dit delat, lite pendent sobre lo crim de heretgia per part del dit procurador fiscal a nós ministrada. Vista la citació per nostre manament feta per als fills, hereus y qualsevol interés presentat²⁹² y la compareció y continuació de la causa de aquells. Vistes les deffenses y articles donades per part de Johan Villaspinosa, notari, procurador del fill y tutor del dit mestre Tristany, *quondam*. Vista la publicació dels dits testimonis. Vista la renunciació y conclusió de les dites parts en la present causa. Vista la deliberació del consell sobre lo present procés feta. Vista la instància del dit procurador fiscal per a pronunciar a nós feta. Y examinat diligentment lo present procés y totes les coses en aquell //

[margen izdo.:] +

[s.f. 1v]

²⁹² Tachado: desde.

// contengudes, trobam en veritat que, essent cristià batejat, lo dit mestre Tristany passà als ritus y cerimònies judayques, perquè dejunà lo dejuni del Perdó \per alguns anys/, no menjant en tot lo dia fins al vespre vistes les streles; e per ço que instruya e amostrava a alguns altres la ley de Moysen, dient-lis y consellant-lis que volguessen viure y morir en aquella perquè era ley verdadera la de Moysés y la dels christians falsa, dient-lis que ell así creya que la dita ley de Moysen era verdadera y la de Jesucristo era falsa y ficta.²⁹³ Y perquè deya que los christians eran ydolatres y adoraven ymatges pintades. E perquè deya que en lo sant sacrament de l'altar que los christians fan no era Deu, sinó que era hun troç de pa, encara que fossen dites les paraules de la consagració. E perquè deya que lo Messias no era vengut y que ell axí ho creya, per ço que corrien moltes guerres, y que quant lo Messias seria vengut hauria pau en tota la terra. E per quant deya que puix tenia la ley de Moysen per millor, que en aquella volia morir y viure. E perquè deya que Jesucrist no era Deu, sinó profeta y fill de Deu per creació, y que era bon profeta y que devian pregar per la sua ànima; y²⁹⁴ deya que Jesucrist no fonch crucificat, més que fonch penjat; y que totes les paraules que se havien scrites de aquest profeta en la scriptura sacra, que també se havien scrites de altres profetes. E perquè, disputant algunes voltes, deya alguna cosa en favor y exaltació de la ley de Moysés. E per què redarguya als inquisidors, dient que proceyan en la inquisició per leves causes. E per què, parlant de son jermà quant estava pres²⁹⁵ per la Inquisició, deya que més valia que son jermà morís deffenent-se que no que restàs envergonyt. E perquè no tenia en veneració la creu de nostre senyor y salvador Jesucrist axí com deguera. E perquè ab gran menyspreu trencà ab huna coz huna vidriera hon estava pintada la ymatge de la Verge Maria. E per ço que deya que los inquisidors no devian fer menció ninguna de les cerimònies chiques judayques. E perquè deya que levar la granoleta de la cuxa del moltó no era cerimònia de juheus. E perquè \se/ ha perjurat una y moltes voltes en la causa de la fe. E per\què/ desijam extirpar y desraygar en tot, segons que per nostre offici som estretament tenguts y obligats, los tals nefandíssims y tan grans errors, perquè lo nom de nostre senyor y salvador Jesucrist sia verdaderament, sens simulació, ypocresia y cuberta alguna, cregut e adorat y loat, y que ningú, en nom //

[s.f. 2r]

// de cristià y abspecte de anyell, no sia en la voluntat y obres juheu, ni porte lo cor de llop. Aquestes y altres coses ateses²⁹⁶ y considerades en justícia y rahó consistentes; hagut sobre tot lo present procés madur consell ab persones letrades et de bona consciència, tement a Deu y tenint aquell devant nostres ulls, de qui procien los rectes e justs juhicis, a dar y promulgar aquesta nostra diffinitiva sentència proceym en la forma següent:

E perquè per los mèrits del present procés, canònica y legitimament nos consta lo dit Anthoni Tristany haver passat als ritus y cerimònies judayques, e haver estat²⁹⁷ herèlich negatiu y apòstata \verdader/, per tant *et aliis*, pronunciam, sentenciam y diffinitivament declaram lo dit Anthoni Tristany haver passat als ritus y cerimònies judayques y esser negatiu, herèlich y apòstata verdader, y haver comés crim de heretgia y apostasia y servat la ley mosayca ensemps ab lo evangeli de Jesucrist, nostre redemptor y salvador. E per aquesta nostra diffinitiva sentència, condempnam y declaram lo dit Anthoni Tristany com a herèlich negatiu y apòstata, y declaram aquell del temps que cometé lo dit crim haver estat y esser de present de sentència de excomunicació major y de anatema ligat. E més, declaram tots los béns del dit Anthoni Tristany, ensemps ab los fruyts reebuts del temps que cometé lo crim ençà, haver estat y esser de present confiscats a la càmera e fisch del rey nostre senyor; al qual, o a qui tal offici tendrà o per allò serà diputat, manam en virtut de santa obediència en quant de dret millor podem y devem, y li donam licència que aquells prenga per seus y com seus, segons que per dret canònich és estatuÿt y ordenat. E perquè les penes dels dits crims no sols se extenen als

²⁹³ Tachado: *perquè los.*

²⁹⁴ Tachado: *que fer.*

²⁹⁵ Tachado: *per deya que més valia.*

²⁹⁶ Tachado: *ateses.*

²⁹⁷ Tachado: *impendent, simulat, fecte co.*

apòstatas y heretges, més encara a la progènie y posterietat de aquells, per tant, per aquesta nostra diffinitiva sentència condempnam, privam y privats denunciem als fills del dit Anthoni Tristany, com a herèlich condempnat, fins al segon grau inclusive, de tots los officis y beneficis ecclesiàstics y seculars, y donam aquells per tostemps per inàbils per a impetrar y posseyr altres de nou, y que no püiscan succeyr per ningún títol en successió paterna;²⁹⁸ e-lls manam que no porten damunt ells, en ses vestidures y atavios, vestidures que són insígnies de alguna dignitat o milícia ecclesiàstica o secular. E perquè //

[s.f. 2v]

// la sancta mare Església no té altre que contra lo dit Anthoni Tristany puixca ni dega fer, sinó sols desemparrar y remetre lo cos <y> ossos de aquell al braç y juez secular per a què faça lo que de justícia torbarà esser faedor, per tant *et aliis*, desemparram, remitim y relaxam al dit Anthoni Tristany, per nós com a herèlich y apòstata condempnat y declarat, al braç y juez secular²⁹⁹, assaber, és al molt magnífich mossén Luys de Cabanyelles, governador del dit regne, o al magnífich³⁰⁰ \Miquel/ Camarena, justícia en lo criminal de la present ciutat de València, o a qualsevulla altres jutges a qui pertanga la jurisdicció criminal, per ço que fagan del cos del dit mestre Anthoni Tristany ço que s trobarà per justícia e costum esser fa<e>dor; y assí lo pronunciam per aquesta nostra diffinitiva sentència en aquests escrits³⁰¹ donada.

Latta, lecta et publicata fuyt predicta diffinitiva sententia per dictos reverendos dominos inquisitores loco, die et anno quibus supra. Et in continenti, venerabilis Johannes de Astorga, procurator fiscalis et promotor Sancte Inquisitionis, velut iustam, richte et r<e>cte acceptavit, de quibus omnibus sich ut³⁰² premittitur gestis, instante dicto procuratore fiscali, ego Marchus Mulner, notarius et scriba officii Inquisitionis, confici publicum instrumentum, presentibus pro testibus ad premissa, discreti Johannes Pla, notario, et Ochoa de Muxica, nuncio sacri officii Inquisitionis.

Et hiis per actis prefati, reverendi domini inquisitores assignarunt predictis predictis (sic) partibus iterum ad publicam audiendam predictam diffinitivam sententiam in platea vulgariter dicta dels Apòstols ad diem mercurem proximum venturum, ora quasi decima ante meridiem, ut delicta predicti Anthoni Tristany omnibus de populo nota essent seu fierent, prout de more at consuetudine in talibus ac similibus consuetum est fieri.

LECTURA PÚBLICA DE LA SENTENCIA

1489, enero 21. Valencia.

AHN, *Inquisición*, leg. 1111, caja 2, suelto (s.f. 2v); leg. 888, caja 2, suelto (1 s.f.).

Lectura pública de la sentencia dictada contra el maestro Tristany en la puerta de los apóstoles de la plaza de la Seo de Valencia

[s.f. 2v]

Denique autem die .XXI. januarii anno proxime dicto, coram Re- //

[s.f. 1r]

// verendis dominis fratre Michaele de Monterrubeo, ordinis predicatorum, et Francisci Soler, inquisitorum heretice pravitatis civitatis et regni Valencie, in quodam tribunali ubi predicti reverendi domini inquisitores tanquam iudices sedebant, positum et situm in platea vulgariter nuncupata la Porta dels Apòstols de la Seu, comparuit venerabilis Johannes de Astorga, procurator fiscalis et promotor Sancte Inquisitionis, qui petit et supplicavit per dictos

²⁹⁸ Tachado: *ni*.

²⁹⁹ Tachado: *o a qui pertanga la jurisdicció criminal, per a què d'el faça lo que de justícia y costum trobarà esser faedor.*

³⁰⁰ Tachado: *Francés*.

³⁰¹ Tachado: *per nos*.

³⁰² Tachado: *pred*.

dominos inquisitores mandare iterum coram omni populo, alta et intelligibili voce, publicari proxime dictam sentenciam contra dictum Anthonium Tristany, latam in Regali Valentie .XVIII. januarii anno proxime dicto per eosdem dominos inquisitores.

Et dicti reverendi domini inquisitores, instante et petente dicto procutarore fiscali, mandarunt alta et intelligibili voce iterum publicari proxime dictam setenciam per venerabilem Petrum Robell, clericum.

Quiquidem venerabilis Petrus Robell, de mandato reverendorum dominorum inquisitorum et iudicum fidey atque instante predicto procuratore fiscali, publicavit alta et intelligibili voce prefatam setenciam in dicto tribunal, coram omni populo ibidem existente.

Quaquidem sentencia, sich ut premictitur de super, per dictum Petrum Rovell de mandato ditorum dominorum inquisitorum publicata, dictus venerabilis procurator fiscalis velut iuxtam (sic), richte et recte acceptavit, et in futurum rey memoriam,³⁰³ ego Michael de Çamborany, notarius et scriba dicti officii, requisitus per dictum procuratorem fiscalem, confici publicum instrumentum. Presentibus pro testibus ybidem, nobilibus viris Petro de Moncada et Honofre de Cardona, Valentie degentes.

ENTREGA DEL CADÁVER AL BRAZO SECULAR

1489, enero 21. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2, suelto (1 s.f.).

Entrega del cadaver del maestro Antoni Tristany a las autoridades seculares.

[s.f. 1v]

Et factis predictis, dictis die et anno, ora quasi tercia post meridiem, magnifici viri Ludovicus de Cabanyellas, gubernator regni Valentie, et Michael Camarena, justicia criminalis huius civitatis, ambo simul, confessi fuerunt habuisse et³⁰⁴ recepisse penes eorum a manibus et posse magnifici viri Johannis Quarrasquer, militis, alguazeli sacri officii Inquisitionis, corpus predicti Anthoni Tristany. Presentibus ibidem pro testibus, venerabilis viris Francisco Sala et Marcho Mulner, notarii, Valentie degentes.

RATIFICACIÓN DE LA SENTENCIA

1535, septiembre 20. Valencia.

AHN, Inquisición, leg. 888, caja 2, suelto (1 s.f.).

Sancho Pérez de la Cueva, inquisidor, tras ver el proceso contra el maestro Antoni Tristany, ratificó la sentencia y declaró que sus bienes estaban confiscados al fisco regio desde hacía 54 años.

[s.f. 1v]

[Comissi criminis]

Die .XX^a. mensis septembris anno a Nativitate Domini millesimo quingentessimo tricessimo quinto, reverendus dominus Sancius Perez de la Cueva, inquisitor heretice pravitatis, viso presenti processu et meritis eiusdem et aliis in jure et justicia consistentibus, pronunciavit, sentenciavit et declaravit prefatum magistrum Anthonium Tristany commissise et perpetrasse dictum crimem heresis et apostasie propter quod fuit relaxatus et brachio seculari traditus et bona sua, iura et acciones camere et fisco cessarea magestatis applicata et confiscata est tempus quinquaginta quatuor annorum. Quod fuit factum apud me, Bartholomeum Martinez, notarium secreti. [Rúbrica].

³⁰³ Tachado: *petit et.*

³⁰⁴ Tachado: *recess.*